

Н.М. Гороньха, Т.І. Поніманська

Педагогічна практика

*за вимогами
кредитно-модульної системи
організації навчального процесу*

УДК 373.2.015.3(075.8)
ББК 74.100я73

Г 70

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
напряму підготовки «Дошкільна освіта»
(лист № 14/18-Г-59 від 10.01.09 р.)*

Рецензенти:

Карпова Е.Е. – доктор педагогічних наук, професор (Південно-український державний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського);

Вербець В.В. – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Беленька Г.В. – кандидат педагогічних наук, професор (Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова).

Горопаха Н.М.

Г 70

**Педагогічна практика за вимогами кредитно-модульної системи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл. напряму підготовки «Дошкільна освіта»] / Н.М. Горопаха, Т.І. Поніманська. 2-ге вид., випр. і доповн. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. – 232 с.
ISBN 978-966-194-186-0**

Посібник є узагальненням досвіду організації педагогічної практики – одного із важливих етапів професійної підготовки фахівця у галузі дошкільної освіти. Містить програми та завдання педагогічної практики на основі вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Висвітлено організаційні умови підготовки та проходження студентами педагогічної практики у дошкільних закладах, відділах освіти та вищих навчальних закладах.

Посібник адресований викладачам, студентам вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 373.2.015.3(075.8)
ББК 74.100я73

ISBN 978-966-194-186-0

© Горопаха Н.М., Поніманська Т.І., 2014
© Видавничий Дім «Слово», 2014

Вступ

*Знання, не народжені досвідом, -
безплідні та повні помилок.*

Леонардо да ВІНЧІ

Сучасний етап розбудови національної системи освіти підвищує вимоги до підготовки педагогів дошкільних навчальних закладів. У підготовці педагогічних кадрів має бути враховано нові умови функціонування системи дошкільної освіти: зміна співвідношення родинного і суспільного виховання, різноманітність форм суспільного дошкільного виховання і їхня відповідність новим завданням і умовам ринкових відносин, багатоваріантність освітньо-виховних програм.

Вищі навчальні заклади, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю «Дошкільна освіта», покликано забезпечити не тільки високий рівень професійних знань і вмінь студентів, оволодіння ними методами виховного впливу на дітей, а й формувати творчу особистість спеціаліста, здатного до самовдосконалення, який зумів би творчо застосувати у педагогічній діяльності набуті знання і вміння. Важливим завданням навчання у виші є формування в майбутніх вихователів активної педагогічної позиції, що здатна забезпечити самостійне сприйняття ними тих педагогічних інновацій, які значною мірою і становлять зміст педагогічної діяльності.

Розв'язання вказаних завдань у системі підготовки фахівців з дошкільного виховання забезпечують поєднанням фундаментального науково-теоретичного та практично-методичного напрямів. Однією з форм цього поєднання виступає педагогічна практика – невід'ємна частина всього навчально-виховного процесу підготовки майбутніх фахівців.

Педагогічна практика – це один із важливих етапів професійної підготовки фахівця у галузі дошкільної освіти. Вона сприяє поглибленню і закріпленню теоретичних знань, формуванню професійних умінь і навичок. Саме під час педагогічної практики студенти впевнюються у правильності свого професійного вибору, переконуються у наявності в них педагогічних здібностей, схильності до роботи з дошкільнятами. Співпраця з досвідченими вихователями-наставниками під час педагогічної практики закладає основи педагогічної майстерності, любові до майбутньої професії.

Педагогічну практику організовують відповідно до навчальних планів спеціальності «Дошкільна освіта» у такому порядку:

Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»:

- навчальна педагогічна практика – 2 семестр;
- педагогічна практика в групах дітей раннього віку – 4 семестр;

- педагогічна практика в групах дітей дошкільного віку – 6 семестр;
- виробнича практика у дошкільних навчальних закладах / організаційно-методична практика – 8 семестр.

Освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліст»:

- інспекторсько-методична практика – 9 семестр;

Освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»:

- виробнича практика – 9 семестр;
- асистентська практика у вищих навчальних закладах – 10 семестр;
- переддипломна практика – 10 семестр.

Навчальна педагогічна практика виступає першою формою організації практичної підготовки майбутнього фахівця, формування у нього професійного інтересу до педагогічної діяльності вихователя дошкільного закладу, створення установки на формування професійної позиції. Навчальна практика забезпечує закладання у студентів основ професійної педагогічної майстерності майбутнього вихователя дошкільного закладу, готує їх до реалізації завдань наступних етапів педагогічної практики.

Практика у групах дітей раннього віку дошкільних закладів є важливою складовою частиною підготовки фахівця у галузі дошкільної освіти. Це пов'язано, перш за все, з тією роллю, яку відіграє раннє дитинство як віковий період у розвитку дитини. Засвоєння студентами дошкільної педагогіки, методик дошкільної освіти не може бути повним без вивчення ними педагогічних закономірностей розвитку, виховання та навчання дітей від народження до трьох років у сім'ї та дошкільному навчальному закладі. Знання про особливості психічного розвитку дитини у перші роки життя важливі для розуміння студентами наступних змін в особистості дитини, забезпечення наступності у її вихованні та навчанні.

Педагогічна практика у групах дітей дошкільного віку – основний вид практичної підготовки фахівців із спеціальності «Дошкільна освіта». До початку педагогічної практики студенти завершують вивчення професійно спрямованих навчальних дисциплін (дитячої психології, дошкільної педагогіки, методик дошкільної освіти) і оволодівають теорією дошкільного виховання, ознайомлюються із сучасними методами та формами організації педагогічної діяльності. Це дозволяє під час практики продовжити формування у майбутніх вихователів професійних умінь і навичок, необхідних для самостійного вирішення педагогічних завдань в умовах реального навчально-виховного процесу, розвиток потреби систематичного професійного самовдосконалення.

Діяльність студентів під час педагогічної практики у дошкільних навчальних закладах максимально наближена до реальної професійної діяльності. Вони працюють на посаді вихователя і проводять усі види роботи, які входять у коло його обов'язків. Поряд з цим студенти-практиканти мають виконати під час практики і цілу низку навчальних завдань, спрямованих на поглиблення та закріплення знань з усіх професійно спрямованих дисциплін навчального плану. Вони здійснюють комплексне вивчення освітнього

процесу дошкільного закладу, психолого-педагогічне вивчення особистості дитини дошкільного віку та дитячого колективу, проводять експериментальне дослідження однієї з актуальних проблем дошкільної педагогіки (у зв'язку з написанням курсової роботи з дошкільної педагогіки). Це сприяє розвитку у студентів творчого дослідницького підходу до педагогічної діяльності, підвищує інтерес до навчання та майбутньої професії.

Організаційно-методична практика забезпечує єдність теоретичної і практичної підготовки майбутніх спеціалістів, допомагає студентам ознайомитися з тими напрямками роботи завідувача дошкільного закладу, методиста, які в умовах аудиторного навчання не можуть бути засвоєні у повному обсязі. У студентів виробляються певні професійні вміння і навички, впевненість у своїх діях, виникає інтерес до діяльності керівників дошкільного закладу. В ході цієї практики студенти значну увагу звертають на контроль та керівництво педагогічним процесом в дошкільному закладі. Вони набувають вмінь організовувати окремі форми методичної роботи, мають можливість докладно вивчити процес внутрішньої організації педагогічного процесу в дошкільній установі, керівництва ним з боку завідувачки та вихователя-методиста.

Організаційно-методична педагогічна практика за змістом та формами роботи надзвичайно складна та різноманітна, вона суттєво відрізняється від тих видів практики, до яких студенти залучалися на попередніх етапах навчання. Вперше практиканти виступають у ролі організаторів роботи дошкільної установи, а отже, повинні продемонструвати не лише глибоку науково-теоретичну підготовку, а й організаційно-педагогічні здібності. Програма педагогічної практики насичена різноманітними завданнями, що вимагає від студентів-практикантів вияву високого рівня самостійності та відповідальності, творчого підходу до застосування знань, набутих під час вивчення дошкільної педагогіки, дитячої та соціальної психології, методик дошкільного виховання.

Інспекторсько-методичну практику спрямовано на поглиблення теоретичної підготовки студентів до управлінської діяльності в органах управління у системі дошкільної освіти, вона допомагає студентам докладно ознайомитися з різноманітними напрямками роботи головного спеціаліста відділу освіти. Практика у відділах освіти сприяє закріпленню та поглибленню фахових теоретичних знань студентів, формує уміння застосовувати їх у процесі реалізації управлінських функцій в системі дошкільної освіти. У студентів виробляються професійні вміння і навички, впевненість у своїх діях, виникає інтерес до діяльності керівників і організаторів дошкільної освіти у місті (районі).

Програму педагогічної практики у відділах освіти насичено різноманітними завданнями, деякі з них студенти-практиканти виконують колективно, що сприяє виробленню у них вмінь планувати спільну діяльність, узгоджувати власну діяльність з діяльністю колег, координувати

спільні дії, виявляти взаємодопомогу, формує відповідальність за спільну справу тощо.

Виробнича педагогічна практика студентів магістратури є завершальним етапом практичної підготовки майбутнього фахівця у галузі дошкільного виховання. Студенти, які мають диплом бакалавра дошкільної освіти, кваліфікацію вихователя дітей дошкільного віку, повністю самостійно працюють у одній з вікових груп дошкільного закладу. Самостійне виконання обов'язків вихователя у процесі виробничої практики поєднується з виконанням студентами організаційно-методичних та науково-дослідних завдань, а також завдань, що дозволяють практикантам набути досвіду інспектування дошкільного навчального закладу.

Педагогічна практика у вищих навчальних закладах освіти (асистентська) забезпечує практичну професійно-педагогічну підготовку студентів магістратури до викладання фахових дисциплін, ознайомлення їх з організацією навчально-виховного процесу в педагогічному виші, набуття вмінь, необхідних для майбутнього викладача. У ході самостійної викладацької діяльності практиканти вдосконалюють вміння спостерігати і аналізувати педагогічний процес, структурувати навчальний матеріал з відповідної дисципліни, добирати оптимальні моделі навчання студентів, використовуючи сучасні надбання методики викладання у вищій школі, керувати самостійною навчальною та науково-дослідною роботою студентів, застосовувати різні види контролю знань та рівня сформованості практичних умінь та навичок студентів тощо. Програма асистентської практики передбачає виконання студентами магістратури також обов'язків куратора академічної групи, у цій якості магістранти організовують різноманітні форми виховної роботи зі студентами, вивчають студентський колектив, виробляють у себе вміння налагоджувати стосунки зі студентами, викладачами. Асистентська педагогічна практика поглиблює інтерес студентів до обраного фаху, розвиває педагогічні та творчі здібності, сприяє виробленню власного стилю педагогічної діяльності.

Переддипломну практику спрямовано на завершення студентами магістратури наукових досліджень, які здійснювали впродовж навчання у формі виконання дипломної (магістерської) роботи. Переддипломна практика проходить на базі вищих педагогічних закладів освіти та науково-дослідних закладів психолого-педагогічного спрямування. У зміст роботи під час педагогічної практики входить ознайомлення з досвідом наукової роботи відповідних закладів та науково-дослідна діяльність магістрантів у цих закладах.

Цей методичний посібник містить програми та основні завдання педагогічної практики, складені на основі вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу. У ньому визначають організаційні умови підготовки та проходження студентами практики, дають методичні рекомендації до виконання студентами основних завдань практики та вимоги до оформлення звітної документації за результатами практики.

Положення про організацію педагогічної практики студентів спеціальності 6.010101, 7.01010101, 8.01010101 «Дошкільна освіта»

1. Педагогічну практику організовує відповідно до навчальних планів напряму підготовки (спеціальності) «Дошкільна освіта».
2. **Зміст** усіх видів практики визначають у наскрізній програмі педагогічної практики та програмах педагогічної практики, затверджених Вченою радою університету.
3. **Базою педагогічної практики** із спеціальності «Дошкільна освіта» є дошкільні навчальні заклади, з якими укладено відповідні угоди. Базу практики в особі їхніх перших керівників разом із вищим навчальним закладом несуть відповідальність за організацію, якість і результати практики, здійснюють контроль за її ходом. У базових дошкільних навчальних закладах створюють необхідні умови для успішного виконання студентами завдань практики. На кафедрі оформляють методичні паспорти дошкільних навчальних закладів, що є базою педагогічної практики.
4. **Керівництво педагогічною практикою** здійснюють кафедральний керівник практики та групові методисти. Керівництво педагогічною практикою доручають викладачам, що мають базову фахову освіту та стаж роботи у дошкільних закладах чи відділах освіти не менше трьох років.
5. У **обов'язки** кафедрального керівника практики входить:
 - підготовка наказу про проведення педагогічної практики;
 - забезпечення планування, організації й обліку результатів практики на факультеті;
 - встановлення зв'язку з базами проведення практики, розподіл студентів за місцями проходження практики, оформлення документів про оплату роботи керівників практики у навчальному закладі (на базі практики);
 - проведення навчально-методичних конференцій, педагогічних панорам, організація виставок методичних матеріалів, засобів навчання, виготовлених студентами у період практики;
 - контроль за роботою групових методистів щодо організації практики;
 - відвідування різних форм організації студентами-практикантами педагогічної діяльності, вжиття заходів щодо усунення недоліків в організації практики;
 - проведення настановних і підсумкових конференцій, підведення результатів практики;
 - складання загального звіту про практику.
6. **Груповий методист** здійснює керівництво усіма видами роботи студента під час педагогічної практики, організовує роботу підгрупи студентів-практикантів, зокрема:

- виявляє недоліки в організації практики та вживає заходи щодо їх усунення;
- розподіляє разом із керівником бази практики студентів у вікові групи дітей, знайомить студентів з адміністрацією і працівниками;
- допомагає студентам скласти індивідуальний план практики, конкретизувати відповідно до програми зміст практики;
- разом із студентами відвідує й аналізує заняття, інші навчально-виховні заходи, в тому числі й різні форми методичної роботи, які проводять практиканти;
- відвідує, аналізує та оцінює залікові заходи студентів;
- консультує студентів під час планування, підготовки і проведення навчально-виховних та методичних заходів;
- затверджує плани-конспекти занять та інших форм навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку;
- розробляє завдання студентам з психолого-педагогічного вивчення дітей раннього та дошкільного віку, дитячого колективу, допомагає практикантам у вивченні індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку;
- дає індивідуальні консультації студентам щодо побудови стосунків з дітьми, вихователями і керівниками дошкільних навчальних закладів, викладачами, студентами, працівниками управлінь освіти; допомагає у розв'язанні психологічних проблем, які виникають;
- контролює виконання студентами індивідуальних планів проходження практики;
- разом із адміністрацією бази практики організовує педагогічну раду чи нараду працівників з оцінювання роботи студентів;
- готує студентів до участі у підсумковій конференції, допомагає в оформленні матеріалів до виставки;
- перевіряє звітну документацію студентів;
- бере участь у настановній і підсумковій конференціях з практики;
- бере участь у диференційованому оцінюванні роботи студентів, виставляє загальну оцінку;
- складає звіт про підсумки практики, рівень підготовки студентів з фахових дисциплін і подає його керівнику практики;
- оформляє документацію для оплати роботи працівників базових закладів з керівництва практикою студентів.

7. Староста групи студентів-практикантів:

- веде облік відвідування студентами практики;
- повідомляє студентам інформацію керівників і методистів щодо консультацій, зустрічей, змін у розкладі;
- виконує доручення керівників практики і групових методистів;
- подає груповому методисту інформацію щодо графіка проведення студентами навчально-виховних заходів;
- організовує роботу з підготовки та збору методичних матеріалів, засобів навчання до виставки, яку проводять на звітній конференції.

8. **Оцінювання практики** відбувається з урахуванням результатів спостереження за діяльністю студента у процесі практики на основі:

- визначення якості виконання кожного завдання;
- аналізу професійних рис практиканта (дисциплінованість, уміння організувати власний робочий час, ініціативність, творче ставлення до справи та інші), його готовності надати допомогу працівникам дошкільного навчального закладу;
- думок, висловлених методистами, адміністрацією, працівниками бази практики;
- аналізу змісту та якості звітної документації студента;
- аналізу участі студента у підсумковій науково-методичній конференції за результатами педагогічної практики, його внеску в підготовку матеріалів до виставки;
- самооцінки студентом ступеня своєї підготовленості до самостійної практичної діяльності і якості виконаної роботи.

За кожен вид педагогічної практики студентам виставляють диференційовану оцінку.

Шкала оцінювання:

90-100 балів – відмінно (A);

74-89 балів – добре (82-89 – B; 74-81 – C);

60-73 балів – задовільно (64-73 – D; 60-63 – E);

35-59 балів – незадовільно з можливістю доопрацювання матеріалів та усного захисту результатів практики (FX);

менше 35 балів – незадовільно з обов'язковим повторним проходженням практики (F).

ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ «БАКАЛАВР»

Навчальна педагогічна практика

Мета практики: формування у студентів цілісного уявлення про навчально-виховний комплекс сучасного дошкільного закладу і вихователя як головного суб'єкта виховного процесу в дошкільному закладі.

Завдання практики:

1. Формування професійного інтересу до педагогічної діяльності вихователя дошкільного закладу, створення у студентів установки на формування професійної позиції.
2. Вивчення специфіки праці вихователя (функції і професійні обов'язки педагога дошкільного закладу).
3. Стимулювання потреби у формуванні культури педагогічної діяльності.
4. Формування умінь вести записи спостережень, обробляти, узагальнювати отриману в ході спостережень інформацію, повно і правильно відобразити її в щоденнику практики.
5. Розвиток потреби в самопізнанні й самовдосконаленні.
6. Формування умінь спостереження, аналізу та оцінки навчально-виховного процесу в дитячому садку, його відповідності програмним вимогам.
7. Оволодіння студентами засобами елементарної діагностики особистості та діяльності вихователя, індивідуальних особливостей дитини та групи в цілому.

На навчальну практику відводять 54 години / 1,5 кредити ECTS.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Змістовий модуль 1. Сучасний дошкільний заклад як основний елемент системи дошкільної освіти України

Завдання 1. Ознайомлення з різними типами дошкільних установ: Будинок дитини, Дитячий будинок, санаторний дитячий садок, дитячий садок компенсуючого типу, ясла-садок, Центр розвитку дитини, навчально-реабілітаційний центр тощо.

Мета: ознайомитися з особливостями навчально-виховного комплексу різних типів дошкільних закладів, вивчити особливості їхнього функціонування.

Під час практики студенти відвідують дошкільні установи різних типів, ознайомлюються з особливостями їхнього функціонування, зустрічаються з адміністрацією. У процесі ознайомлення з дошкільним навчальним закладом слід:

1. Вивчити особливості функціонування певного типу дошкільного закладу: штатний розпис, кількість і наповнюваність груп, режим роботи, режим харчування.

2. Звернути увагу на своєрідність фізкультурно-оздоровчого комплексу в різних типах дошкільних закладів.

3. Ознайомитися з реалізацією вікового принципу в організації життя і діяльності дітей в установі.

4. Звернути увагу, чи створюється обстановка, наближена до домашньої, в Будинку дитини і Дитячому будинку.

5. Зробити замальовки різних варіантів оформлення інтер'єру і групових кімнат.

Завдання 2. Ознайомлення із створенням розвивального середовища в різних типах дошкільних закладів.

Мета: вивчити принципи побудови розвивального середовища та їхню реалізацію в різних установах.

Під час екскурсії дошкільною установою слід звернути увагу на створення розвивального середовища:

- групові приміщення та їх обладнання;
- методичний кабінет, його оснащення;
- кімната для батьків або кімната психологічного розвантаження для вихователів;
- фізкультурна і музична зали, їхнє оснащення;
- допоміжні приміщення (медичний кабінет, кабінет фізіопроцедур, пральня, кухня);
- ділянка дитячого садка.

Студенти-практиканти спочатку повинні у загальному ознайомитися з інтер'єром дошкільного закладу. Зробити висновок про його відповідність естетичним вимогам. Далі кожен студент має ознайомитися з приміщенням групи, до якої він розподілений на період навчальної практики, розташуванням та призначенням кожної кімнати, оцінити їхнє використання, відповідність санітарно-гігієнічним нормам та естетичним вимогам. Слід також проаналізувати розташування, призначення й використання меблів та обладнання у груповій кімнаті, встановити наявність фізкультурного обладнання, дидактичних посібників та іграшок, необхідних для проведення навчально-виховної роботи з дітьми раннього віку. Студент здійснює аналіз предметно-розвивального середовища під керівництвом вихователя групи, який спрямовує увагу студента на найважливіші деталі обстановки, пояснює доцільність організації у групі певних функціональних зон (побутової, навчальної, ігрової, фізкультурної, зони природи тощо), ознайомлює із перспективним планом покращення предметно-розвивального середовища. Студент-практикант отримує від вихователя конкретні завдання, змістом яких є виготовлення наочних та методичних посібників для роботи з дітьми, добір матеріалів для розумового, фізичного, сенсорного або художнього виховання дітей групи, психолого-педагогічної діагностики їхнього розвитку.

Аналізуючи предметно-просторове середовище в дошкільних установах, слід також зробити висновок про те, наскільки враховано інтереси дитини та її психологічне здоров'я, чи реалізовано в принципі побудови розвивального середовища.

Змістовий модуль 2. *Вихователь – головний суб'єкт виховного процесу дошкільного навчального закладу*

Завдання 3. Вивчення специфіки роботи вихователя: функції (професійні обов'язки) педагога дошкільного навчального закладу.

Мета: формування уявлень про те, що вихователь – головний суб'єкт виховного процесу в дитячому садку.

На основі спостереження за роботою вихователів тієї вікової групи, у яку їх розподілено, студенти повинні ознайомитися з функціями педагога дошкільного закладу. Також слід поговорити з вихователем, у бесіді з ним спробувати встановити «довіриливо-діловий контакт». На основі спостережень потрібно проаналізувати зміст роботи вихователя в першу і другу половини дня, зробити хронометраж його діяльності. Варто звернути увагу на те, як і в чому виявляється співробітництво між вихователем і помічником вихователя. Слід також зробити висновок, яку з функцій реалізовано вихователем найбільш успішно.

Виконуючи це завдання, студенти також повинні долучитися до взаємодії з вихованцями групи. Порадившись з вихователем, слід придумати захоплюючу справу, щоб зацікавити дошкільнят. При цьому необхідно розташувати до себе дітей і спробувати зробити спілкування з ними особистісно-орієнтованим. Можна використати ігровий момент: спільно з дітьми виготовити медальйони (вони можуть бути з кольорового або білого паперу, картону) і написати на кожному з них ім'я дитини (бажано, щоб це було ім'я зменшувальне, як звать малюка вдома). Враження від спілкування з дітьми слід відобразити у щоденнику практики.

Завдання 4. Вивчення культури педагогічної діяльності вихователя.

Мета: стимулювання потреби в підвищенні культури педагогічної діяльності.

Під час спостереження за взаємодією дітей і вихователя студентам необхідно звернути увагу на зовнішній вигляд вихователя, помічника вихователя і всіх співробітників дошкільного закладу.

Слід зробити аналіз мовного спілкування вихователя з дітьми, виходячи з двох мовних позицій: а) зміст спілкування; б) культура мовлення вихователя у спілкуванні. Зокрема звернути увагу на:

- зміст звернень дитини до вихователя, вихователя до дитини;
- частоту звернень;
- емоційне залучення дитини до спілкування;
- домінуючий тип поведінки дитини в присутності вихователя.

Студентам рекомендовано звернути увагу і оцінити дотримання вихователями наступних правил особистісно-орієнтованого взаємодії:

1. Ніколи не карайте дітей.
2. Не порівнюйте дітей один з одним, не ставте один одному в приклад.
3. Не виставляйте дітей на ганьбу (не сваріть при всіх, не змушуйте просити вибачення).
4. Не докоряйте дітям.
5. Не скаржтеся на них батькам.
6. Не ображайте.
7. Не карайте, не вимагайте жорстко.
8. Забезпечуйте успіх у всіх справах, і особливо в творчості, намагайтеся вчасно ненав'язливо допомогти дитині.
9. Хваліть за успіхи.
10. Вірте і довіряйте беззастережно.
11. Домовляйтеся, знаходьте спільне, поступайтеся бажанням.
12. Прощайте щиро.

Заведіть зошит «Цікава педагогіка», в який ви будете збирати практичний матеріал, необхідний у подальшій роботі. Доберіть прислів'я, приказки, пісеньки, примовки для використання їх під час проведення режимних процесів з дітьми різних вікових груп.

Для вивчення уявлень дітей про діяльність вихователя проведіть бесіду з дітьми за такими запитаннями:

- Що робить вихователь ?
- А вихователь грає з вами?
- Чому не грає, не може або не вміє?
- Вихователь з вами про що-небудь розмовляє?
- А хотів би ти бути вихователем ?

Література

1. Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія і практика / Під загальною редакцією С.О. Нікітчиної. – К., 2014. – 368 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С.4-19.
3. Буре Р.С. Воспитатель и дети / Р.С.Буре, Л.Ф.Островская. – М., 2003.
4. Горопах Н.М. Педагогічна практика за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу / Н.М. Горопах, Т.І. Поніманська. – К., 2009.
5. Дитина: програма виховання і навчання дітей від двох до семи років. – К., 2012.
6. Дольто Ф. На стороне ребенка / Ф. Дольто. – СПб., 1997.
7. Дуброва В.П., Милашевич Е.П. Педагогическая практика в детском саду / В.П. Дуброва, Е.П. Милашевич. – М., 1998. – 160 с.
8. Ковальчук Я.И. Индивидуальный подход в воспитании детей / Я.И. Ковальчук. – М., 1987.

9. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника. – К., 2000.
10. Кулачківська С.Е. Я – дошкільник: вікові та індивідуальні особливості психічного розвитку / С.Е. Кулачківська, С.О. Ладивір. – К., 1996.
11. Лисенко Н.В. Педагогіка українського дошкілля / Н.В. Лисенко, Н.Р. Кирства. – К., 2006. – Ч.1.
12. Новоселова С.Л. Развивающая предметная среда детства / С.Л. Новоселова. – М., 1995.
13. Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація і зміст роботи: Збірник методичних матеріалів / [авт.-упоряд.: О.П. Долинна, А.П. Бурова, О.В. Низковська, Т.П. Носачова]. – Тернопіль, 2011.
14. Положення про дошкільний навчальний заклад // Дошкільне виховання. – 2003. – № 5. – С. 3-6.
15. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка / Т.І. Поніманська. – К., 2013.
16. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. Практикум / Т.І. Поніманська, І.М. Дичківська. – К., 2007.
17. Практикум по дошкольной педагогике / Г.С. Красницкая, Б.Р. Борщанская, Л.А. Ненашева, Л.Г. Семушкина. М., 1998. – 272 с.
18. Про дошкільну освіту: Закон України. – К., 2001.
19. Про освіту: Закон України. – К., 1996.
20. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І. Білан, Л.М. Возна, О.Л. Максименко та ін. – Тернопіль, 2012.
21. Програма розвитку дітей дошкільного віку «Впевнений старт» / кер. проекту Б.М. Жебровський. – Тернопіль, 2012.
22. Рыжова Н.А. Развивающая среда дошкольных учреждений / Н.А. Рыжова. – М., 2003.
23. Теорія і практика дошкільної освіти в Україні / за заг. ред. Г.В. Беленької, М.А. Машовець. – К., 2011.
24. Типовий перелік обов'язкового обладнання, навчально-наочних посібників та іграшок дошкільного навчального закладу // Дошкільне виховання. – 2002. – № 10 – 11.
25. Титаренко Т.М. Такие разные дети / Т.М. Титаренко. – К., 1989.
26. Широкова Т. Многофункциональная система дошкольного образования / Т. Широкова // Дошкольное воспитание. – 1992. – № 2. – С. 25-32
27. Щербакова К.Й. Вступ до спеціальності / К.Й. Щербакова. – К., 1990.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Навчальну практику проводять на 1 курсі (2 семестр, 1 тиждень). Студентів розподіляють по групах (4-5 осіб). Перебуваючи щодня у дошкільному закладі не менше 6 годин, студенти виконують завдання, передбачені програмою практики на кожен день. Кожен студент, керуючись завданнями і змістом практики, веде педагогічний щоденник, в якому фіксує

результати виконання завдань, аналізує роботу вихователів і свою власну. Основний зміст роботи студента-практиканта становить виконання визначених програмою завдань. Однак, під час проведення режимних процесів студенти повинні активно долучатися в діяльність і допомагати вихователю.

Перелік звітної документації навчальної практики

1. Щоденник практики.
2. Письмовий звіт про практику, де студенти роблять самоаналіз професійного становлення, вказують труднощі, з якими зіткнулися, і дають відповіді на такі питання:
 - Якою я хочу бачити свою майбутню групу?
 - Що для мене головне в моїй майбутній професії?
 - Чим я вже сьогодні цікава для дітей?
 - Чому б я хотіла навчити своїх вихованців?
 - Світ моїх захоплень.
3. Дидактичний посібник, зроблений руками студента (підгрупою студентів, які працювали у одній групі на педагогічній практиці).

Практика у групах дітей раннього віку

Метою педагогічної практики у групах дітей раннього віку є набуття студентами досвіду навчання і виховання дітей другого та третього років життя в умовах суспільного дошкільного виховання.

Діяльність студентів під час педагогічної практики має бути спрямовано на розв'язання таких **завдань**:

1. Розвиток та вдосконалення вмінь спостерігати та аналізувати педагогічний процес у групах дітей раннього віку дошкільного закладу, визначати його своєрідність та навчально-виховну ефективність.
2. Оволодіння навичками навчально-виховної роботи з дітьми другого та третього років життя.
3. Удосконалення умінь спостерігати та аналізувати розвиток дитини раннього віку, використовуючи різні методи психолого-педагогічної діагностики.
4. Ознайомлення з організаційно-педагогічною та методичною роботою у групах дітей раннього віку.

На педагогічну практику в групах дітей раннього віку відводять 162 години / 4,5 кредитів ECTS.

ПРОГРАМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ГРУПАХ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Змістовий модуль 1. *Спостереження і аналіз педагогічної діяльності вихователя групи дітей раннього віку*

Програмою педагогічної практики для студентів спеціальності «Дошкільне виховання» передбачено проведення студентами різнопланової організаційно-педагогічної та методичної роботи, обумовленої виконанням посадових обов'язків вихователя групи дітей раннього віку дошкільного закладу.

Самостійному проведенню навчально-виховного процесу в групі передують ознайомлення з роботою дошкільного закладу, його керівниками, а також ***спостереження і аналіз педагогічної діяльності вихователя-наставника***. Студент-практикант повинен щодня ознайомлюватись із планом навчально-виховної роботи, яким керується вихователь, у бесіді з педагогом виявляти доцільність і відповідність програмі накреслених завдань, обраних вихователем форм, методів та прийомів роботи з дітьми. Спостерігаючи за роботою вихователя-наставника, студент-практикант веде щоденник, у якому зазначає всі важливі для аналізу і власного використання аспекти педагогічного процесу. Особливу увагу слід звернути на своєрідність організації педагогічного процесу в групі дітей раннього віку: комплектування групи, організацію інтер'єру групових приміщень, стиль

педагогічного спілкування вихователя-наставника, розподіл обов'язків між персоналом групи тощо. Студент-практикант вивчає режим життя групи, специфіку організації життєдіяльності малюків.

Важливою частиною педагогічної діяльності вихователя є підготовка і проведення занять з дітьми. Студент-практикант залучається до процесу підготовки занять (допомагає готувати та розміщувати дидактичний матеріал, створювати в групі умови для проведення заняття тощо), після заняття обов'язково обговорює його з вихователем-наставником, фіксуючи у щоденнику розгорнуту якісну оцінку заняття, а також власні творчі ідеї щодо навчання дітей раннього віку, що виникли у процесі перегляду заняття та його обговорення.

Спостерігаючи педагогічний процес, студент-практикант ознайомлюється також із його методичним та дидактичним забезпеченням: аналізує наявні у групі ігрові матеріали, наочні дидактичні посібники, технічні засоби навчання та дидактичний матеріал, який зберігають у методичному кабінеті дошкільного закладу, проектує можливі умови їхнього використання у своїй подальшій діяльності під час педагогічної практики.

Форма звіту: щоденник педагогічної практики.

Змістовий модуль 2. *Самостійне виконання студентом-практикантом обов'язків вихователя*

Поступово спостереження і аналіз педагогічної діяльності вихователя-наставника починають доповнювати ***самостійним виконанням студентом-практикантом обов'язків вихователя***. Уже з перших днів практики студент повинен допомагати вихователю групи проводити ранковий прийом дітей, організацію їхньої життєдіяльності (сніданок, обід, денний сон, ранкову та коригуючу гімнастики, туалет), ігри, прогулянки. Далі студент-практикант організовує вказані частини навчально-виховного процесу самостійно. З другого тижня практики студент-практикант має самостійно здійснювати всі основні види педагогічної діяльності вихователя. Він, проконсультувавшись із педагогом-наставником, складає детальний план навчально-виховної роботи своєї робочої зміни, який фіксує у щоденнику педагогічної практики і, за домовленістю з наставником, у груповому календарному плані. Щодня перед початком роботи студент-практикант подає для затвердження наставнику конспекти занять, які буде проводити з дітьми, готує необхідний матеріал до заняття.

Готуючись до занять, інших форм роботи з дітьми, студент удосконалює навички роботи з методичною літературою, дидактичними матеріалами, наочними посібниками, вчиться аналізувати отриману інформацію, адаптувати її до рівня розвитку дітей своєї групи. Під час проведення роботи з дітьми студент-практикант приділяє значну увагу налагодженню з вихованцями таких взаємин, що забезпечують емоційно-позитивну атмосферу педагогічного спілкування. Він прагне виявити свій

інтерес, доброзичливе ставлення до дітей, любов до них, формує у себе уміння слухати дітей, розмовляти з малюками, бути уважним до їхніх потреб. Важливо також навчатись враховувати типологічні та індивідуальні особливості дітей, здійснювати індивідуально-диференційований підхід у навчанні та вихованні дітей раннього віку.

Кожне заняття, проведене студентом-практикантом, обговорюється з вихователем-наставником, який оцінює заняття за п'ятибальною системою, фіксуючи оцінку у журналі обліку роботи студентів під час педагогічної практики.

Студент-практикант також активно долучається до створення наочних матеріалів та дидактичних посібників, добору методичних матеріалів, які необхідні у групі, де працює студент.

У кінці робочої зміни студент-практикант обговорює свою діяльність з вихователем-наставником, отримує консультації щодо наступного робочого дня. Усю проведену самостійно роботу студент-практикант фіксує в щоденнику, вчиться аналізувати власну діяльність, об'єктивно оцінювати її.

Самостійну навчально-виховну роботу з дітьми групи доповнюють **організаційно-педагогічною та методичною роботою**, яку студент-практикант проводить протягом усього основного періоду практики. Вона містить створення умов для адаптації до дошкільного закладу дітей, які прибувають у групу за час педагогічної практики (складання плану індивідуальної роботи з дитиною, проведення бесід з батьками, організація діяльності дитини у перші дні перебування в дитячому садку тощо).

Студент-практикант ознайомлюється також із різноманітними формами і змістом пропаганди педагогічних знань серед батьків, бере участь у підготовці матеріалів для куточка батьків, папок-пересувок, допомагає у підготовці і проведенні батьківських зборів, за потреби організовує групові або індивідуальні консультації для батьків своїх вихованців.

Під час педагогічної практики студент повинен також брати участь в усіх методичних заходах, що проводять у дошкільному закладі: педагогічних радах і читаннях, семінарах-практикумах, методичних годинах. За дорученням керівників дошкільної установи він може залучатися до роботи методичного кабінету дитячого садка (готувати реферати на певну тематику, допомагати у систематизації методичних матеріалів, оформленні стендів, виготовленні дидактичних наочних посібників). Студенту-практиканту слід звернути особливу увагу на ознайомлення з передовим педагогічним досвідом, який вивчають і впроваджують у дитячому садку. Зміст проведеної студентом-практикантом методичної роботи має бути відображено у щоденнику педагогічної практики, результати всіх видів організаційно-педагогічної та методичної діяльності оцінюють працівники дошкільної установи (вихователб групи, методист або завідувачка дитячих ясел-садка).

Індивідуальне довготривале завдання: розроблення та виготовлення наочних та методичних посібників для роботи з дітьми раннього віку.

Форма звіту: конспекти матеріалів для роботи у щоденному житті, виставка-конкурс наочних посібників.

Змістовий модуль 3. *Вивчення особистості дітей раннього віку та проведення психолого-педагогічної діагностики*

Важливою складовою частиною роботи студента-практиканта є також ***вивчення особистості дітей раннього віку та проведення психолого-педагогічної діагностики***. Це завдання педагогічної практики студент починає розв'язувати з перших днів перебування у групі. Обираючи дитину, за якою буде спостерігати, студент-практикант повинен порадитися з вихователем групи, психологом дошкільного закладу. Слід скласти план вивчення дитини, користуючись психолого-педагогічною літературою, виділити основні критерії для оцінки фізичного, розумового, особистісного розвитку дитини певного віку, обрати методи психолого-педагогічної діагностики, які буде застосовувано під час збору відомостей. Також студенту-практиканту варто враховувати, що у роботі з дітьми раннього віку здебільшого не використовують стандартизованих психологічних методик. Головним методом вивчення дитини має бути психолого-педагогічне спостереження. Отримані за час спостережень відомості доповнюють і уточнюють в бесідах з батьками дитини, вихователями групи, під час індивідуальних діагностичних ігрових вправ, які проводить з дитиною студент-практикант, вивчення педагогічної та методичної документації дошкільного закладу.

Хід і результати вивчення особистості дитини студент-практикант фіксує у щоденнику педагогічної практики. Під час цього студент-практикант повинен також зазначати у щоденнику свої зауваження, думки щодо розвитку дитини, можливі рекомендації щодо її виховання.

Індивідуальне довготривале завдання: складання поширеної психолого-педагогічної характеристики двох вихованців групи.

Форма звіту: дві психолого-педагогічні характеристики вихованців групи, протоколи виконання дітьми діагностичних завдань.

Змістовий модуль 4. *Проведення відкритих залікових занять, оформлення звітної документації*

На завершальному етапі практики студенти-практиканти проводять ***відкриті залікові заняття***, на яких мають бути присутні груповий методист практики, завідувач або методист дошкільної установи, вихователь-наставник, а також студенти-практиканти, які проходять практику в цьому дошкільному навчальному закладі. Тему відкритого заняття студент-практикант обирає за власним бажанням, однак доцільно, щоб тема заняття відповідала перспективному плану роботи групи. Складаючи конспект

заняття, студент-практикант повинен виявити рівень своїх педагогічних здібностей, теоретичних та методичних знань. Для залікового заняття обирають інноваційні форми та методи навчання дітей, що відповідають сучасному рівню науки і практики. До залікового заняття студент готує цікавий матеріал, продумує нетрадиційну обстановку в групі тощо. Конспект відкритого заняття має бути прорецензовано і затверджено вихователем-наставником за два дні до проведення заняття.

Після відкритого залікового заняття, проведеного кожним студентом-практикантом, відбувається його обговорення всіма присутніми на занятті. Студенти-практиканти роблять усебічний аналіз, відзначивши відповідність його змісту програмі певної вікової групи, доцільність обраних форм і методів роботи, ефективність заняття, висловлюють зауваження, пропонують свої варіанти розв'язання поставлених навчальних завдань. Результати обговорення і оцінку за проведення заняття фіксують у протоколі обговорення, який студент-практикант подає разом із конспектом у звітну документацію.

Результати педагогічної практики розглядають на підсумковій педагогічній раді, у якій беруть участь керівники дошкільної установи, студенти-практиканти та їхні вихователі-наставники, викладач, який керує практикою. На педагогічній раді затверджують характеристики студентів-практикантів, складені вихователями. У характеристиці надають розгорнутий аналіз роботи студента під час практики, його ділових та особистісних якостей і вказують загальну оцінку за педагогічну практику.

Завершальним етапом роботи студента-практиканта є оформлення звітної документації та підготовка до участі у підсумковій конференції за результатами практики. Разом із своїми товаришами, які проходили практику в тому ж дошкільному навчальному закладі, студент-практикант готує тематичну звітну доповідь, у якій розкриває підсумки практики та висвітлює одну з актуальних проблем виховання і навчання дітей раннього віку. Для доповіді обирають теми, які висвітлюють специфіку конкретного дошкільного закладу, кращий досвід виховання дітей раннього віку, власні здобутки та успіхи. За результатами практики підгрупа студентів, які проходили практику в одному дошкільному закладі, оформляє фотогазету.

Форма звіту: конспект відкритого залікового заняття, протокол його обговорення, виставка-конкурс фотогазет.

Література

1. Артемова Л.В. Вчися граючись. – К., 1995
2. Богуш А., Ходурська Т. Українська потішка у дитячому садку // Дошкільне виховання. – 1990. – № 3. – С. 18.
3. Ватутина Н.Д. Ребенок поступает в детский сад / Под ред. Л.И. Каплан. – М., 1983
4. Воспитание и обучение детей младшего дошкольного возраста / Под ред. Г.Н. Годиной, Э.Г. Пилюгиной. – М., 1987
5. Воспитание и обучение детей раннего возраста / Под ред. Л.Н. Павловой. – М., 1986
6. Воспитание и развитие детей раннего возраста / Под ред. Г.М. Ляминой. – М., 1981
7. Граємо з найменшими: конспекти ігор-занять // Палітра педагога. – 1990. – № 1. – С. 24-27.
8. Гураш Л. Раннє дитинство: специфіка, особливості // Дошкільне виховання. – 2002. – № 1. – С. 24-25.
9. Гурковська Т. Проблеми раннього віку // Дошкільне виховання. – 2001. – № 12. – С. 23.
10. Діагностика психічного розвитку дітей раннього віку: Методичні рекомендації / Укл. Н.В. Карпенко-Сашнєва. – К., 1996.
11. Зернятко. Програма розвитку та виховання дитини раннього віку / Науковий керівник О.О. Кононко. – К., 2004.
12. Игры и упражнения по развитию умственных способностей у детей дошкольного возраста / Сост. Л.А. Венгер, О.М. Дьяченко. – М., 1987
13. Кононова И.М. Семинарские и практические занятия по дошкольной педагогике (раннее детство). – М., 1989
14. Кочерга О. Психофізіологія дітей 1-3 років. – К., 2006.
15. Кулачківська С.Є., Ладивір С.О. Я – дошкільник: вікові та індивідуальні аспекти психологічного розвитку. – К., 1995
16. Лайзане С.Я. Физическая культура для малышей. – М., 1987
17. Люблинская А.А. Воспитателю о развитии ребенка. – М., 1972
18. Манова-Томова В. Психологическая диагностика раннего возраста. – К., 1978
19. Методичні рекомендації до програми розвитку і виховання дитини раннього віку „Зернятко” / Під ред. О.Л. Кононко. – К., 2004.
20. Нікітіна О.І. Для кожної матері. – К., 1997
21. Олійник Л.М., Романюк І.А. Я працюю з малюками. Планування та діагностика в першій молодшій групі дошкільного навчального закладу. – Харків, 2007.
22. Павлова Л.Н. Знакомим малыша с окружающим миром. – М., 1987
23. Печора К.Л., Пантюхина Г.В., Голубева Л.Г. Дети раннего возраста в дошкольных учреждениях. – М., 1986
24. Пилюгина Э.Г. Занятия по сенсорному воспитанию – М., 1983
25. Сухар В.А. Розробки занять по програмі «Зернятко». – Харків, 2008.

26. Тимофеева Е.А. Подвижные игры с детьми младшего дошкольного возраста. – М., 1986
27. Фролова Л.Н. Игры и занятия с малышами. – М., 1987

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИКИ В ГРУПАХ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Для ефективної реалізації основних завдань і програми педагогічної практики у групах дітей раннього віку має бути враховано такі умови її організації:

1. Перед початком педагогічної практики кафедра дошкільної педагогіки проводить діагностику рівня готовності студентів до практики у формі **методичного допуску**, метою якого є діагностика рівня педагогічних знань та практичних навичок роботи з дітьми раннього віку, а також накопичення студентами методичного матеріалу для практики. Студенти самостійно готують і естетично оформляють конспекти занять з різних розділів програми (не менше п'яти), добирають дидактичні та рухливі ігри для дітей 2-3 років (не менше десяти), загадки, вірші, потішки, пісеньки, інший мовленнєвий матеріал. У «методичних скарбничках» студенти можуть також подати зразки чи описи цікавих наочних посібників для роботи з дітьми раннього віку, створені самими студентами чи запозичені з методичної літератури, фахових журналів.

2. Практику проводять у групах дітей другого, третього року життя у дошкільних навчальних закладах, які є філіалами кафедри дошкільної педагогіки. Під час розподілу студентів перевагу надають дитячим установам, у яких функціонує не менше двох груп раннього віку, тому там може працювати підгрупа не менша, ніж із 4 студентів-практикантів.

3. Студента-практиканта призначають у одну з груп дітей раннього віку, у якій він працює протягом усього періоду практики за розкладом свого вихователя-наставника.

4. Тривалість робочого дня студента-практиканта – 6 годин. Робочий день розпочинається о 8 год., закінчується о 14 год. (перша зміна). Друга зміна розпочинається о 12 год., закінчується о 18 год.

5. Роботу з дітьми студенти-практиканти здійснюють під постійним контролем вихователя-наставника, який несе безпосередню відповідальність за життя і здоров'я дітей групи, їх навчання і виховання.

6. Студенти зобов'язані дотримуватись правил внутрішнього трудового режиму дошкільного закладу, виконувати розпорядження завідувача, працівників управління освіти, інших осіб, які мають право інспектувати дошкільний заклад. Однак передусім студент-практикант повинен виконувати вказівки та розпорядження керівника практики та групового методиста, без погодження з якими студент-практикант не може бути переведений в іншу групу, залучений до таких видів діяльності в дитячому

садку, які не передбачено програмою практики, звільнений від виконання будь-яких видів педагогічної діяльності, які заплановано програмою практики.

7. Протягом усієї практики студент веде щоденник педагогічної практики, який він зобов'язаний щоденно мати з собою в дошкільному закладі і вчасно заповнювати. Щоденник є основною формою поточного звіту студента-практиканта перед груповим методистом та керівником педагогічної практики. Після завершення практики щоденник із виставленими у ньому вихователем-наставником оцінками додають до звітної документації студента-практиканта.

8. Програму практики реалізують в два етапи:

1 етап – студенти ознайомлюються із педагогічним процесом групи, спостерігають і аналізують заняття, які проводить вихователь; здійснюють психолого-педагогічне вивчення дітей. Починаючи з третього дня практики, студенти самостійно проводять прийом дітей, прогулянку, ігри, організацію життєдіяльності дітей. За цей період студенти повинні також розробити конспект відкритого залікового заняття, виготовити наочний матеріал для роботи з дітьми.

2 етап – самостійне проведення студентами навчально-виховної роботи з дітьми за попередньо складеним щоденним планом; проведення відкритих залікових занять; завершення психолого-педагогічного вивчення дітей; оформлення психолого-педагогічних характеристик, документації, виступу на підсумковій конференції.

Перелік звітної документації практики у групах дітей раннього віку

1. Щоденник педагогічної практики.
2. Звіт про педагогічну практику.
3. Конспект відкритого залікового заняття із протоколом його обговорення.
4. Конспекти матеріалів для роботи з дітьми раннього віку в щоденному житті.
5. Психолого-педагогічні характеристики двох дітей раннього віку, протоколи виконання дітьми діагностичних завдань.
6. Характеристика студента-практиканта, видана в дошкільному закладі.

Документацію має бути оформлено на стандартних аркушах білого паперу і подано на кафедру дошкільної педагогіки у папці зі швидкозшивачем. Документацію може бути подано в рукописному вигляді або надруковано на комп'ютері. Титульну сторінку звітної документації обов'язково подають у комп'ютерному друці.

Педагогічна практика у групах дітей дошкільного віку

Мета практики: підготовка студентів до виконання функцій вихователя дітей дошкільного віку, формування вмінь проведення системи навчально-виховної роботи з дітьми, розвиток творчого дослідницького підходу до педагогічної діяльності.

Основні завдання педагогічної практики у групах дітей дошкільного віку:

1. Поглиблювати знання студентів з психології, педагогіки та фахових методик; формувати уміння застосовувати знання при розв'язанні педагогічних завдань в умовах реального навчально-виховного процесу дошкільного навчального закладу.
2. Вчити студентів організувати процес навчання і виховання дітей дошкільного віку відповідно сучасних вимог педагогічної науки, шукати шляхи його оптимізації.
3. Формувати у студентів систему педагогічних умінь, необхідних для виконання функцій вихователя дошкільного навчального закладу:
 - планувати навчально-виховний процес: ставити мету, цілеспрямовано відбирати засоби, методи і прийоми організації навчально-виховного процесу; складати конспекти різних форм роботи з дітьми; прогнозувати результати навчально-виховного впливу;
 - реалізовувати мету виховання і навчання під час проведення різних форм роботи з дітьми, будувати роботу з врахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, динаміки їхнього розвитку;
 - організовувати педагогічне спілкування з вихованцями на основі особистісно орієнтованих навчально-виховних технологій;
 - застосовувати різноманітні методи, спрямовані на творче розв'язання завдань всебічного розвитку і виховання дітей у сучасних умовах;
 - керувати різними видами діяльності дітей дошкільного віку, будувати взаємини з дошкільниками на основі взаєморозуміння і партнерства;
 - проводити діагностику знань, умінь і навичок дітей дошкільного віку;
 - проводити фізкультурно-оздоровчі заходи, спрямовані на зміцнення здоров'я дітей;
 - створювати умови для цікавого змістовного життя дітей у дитячому садку протягом дня;
 - організовувати дитячий колектив, проводити індивідуальну роботу з дітьми.
4. Вдосконалювати вміння студентів аналізувати власну педагогічну діяльність, самостійно знаходити шляхи її покращення, визначати завдання самоосвіти.

5. Розвивати вміння організовувати різні форми роботи з батьками, залучати їх до проведення спільних педагогічних заходів, надавати консультативно-методичну допомогу сім'ям у вихованні дітей.
6. Вчити спостерігати і аналізувати навчально-виховний процес в групі дошкільного навчального закладу, визначати ефективність педагогічного впливу.
7. Виховувати у студентів любов до педагогічної професії, стимулювати до поглиблення педагогічних знань та розвитку педагогічних здібностей;
8. Формувати турботу про дітей, їх здоров'я, виховувати любов до них;
9. Вчити проводити експериментально-дослідну роботу на основі психолого-педагогічного спостереження за дітьми.

На практику в групах дітей дошкільного віку відводять 324 години / 9 кредитів ECTS.

ПРОГРАМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ГРУПАХ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Змістовий модуль 1. *Спостереження і аналіз педагогічної діяльності вихователя групи дітей дошкільного віку*

Програма педагогічної практики у дошкільному закладі передбачає проведення практикантами різнопланової організаційно-педагогічної та методичної роботи, обумовленої виконанням посадових обов'язків вихователя групи дітей дошкільного віку.

Самостійному проведенню навчально-виховного процесу в групі передуює ***ознайомлення студентів-практикантів з дошкільним закладом***, організацією його роботи. Практика розпочинається із бесіди студентів з керівниками дошкільної установи, у ході якої практиканти отримують загальні відомості про дошкільний навчальний заклад (його тип, вид, контингент вихованців, основні напрями навчально-виховної роботи з дітьми, пріоритетні завдання, на розв'язання яких спрямована робота закладу), дізнаються, на основі якої програми здійснюється навчання і виховання дошкільнят та які форми планування навчально-виховної роботи прийняті в дошкільному закладі. Завідувач ДНЗ проводить також інструктаж студентів щодо охорони праці та безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку.

Основним змістом роботи студентів-практикантів протягом першого тижня педагогічної практики є ***спостереження і аналіз педагогічної діяльності вихователя-наставника***. Студент-практикант вивчає режим життя групи, специфіку організації життєдіяльності дітей молодшого або старшого дошкільного віку. Особливу увагу слід звернути на своєрідність організації педагогічного процесу в тій віковій групі, в якій студент проходить педагогічну практику: комплектування групи, організацію

інтер'єру групових приміщень, стиль педагогічного спілкування вихователя-наставника, розподіл обов'язків між персоналом групи тощо. Доцільно проаналізувати перспективні та календарні плани роботи групи за 1-2 місяці, що передують початку практики, зорієнтуватися у змісті програми для відповідної вікової групи.

Студент-практикант має щодня ознайомлюватися з планом навчально-виховної роботи, яким керується виховatelj, у бесіді з педагогом виявляти доцільність і відповідність програмі накреслених завдань, обраних вихователем форм, методів та прийомів роботи з дітьми. Спостерігаючи за роботою вихователя-наставника, практикант веде щоденник, у якому зазначає всі важливі для аналізу і власного використання аспекти педагогічного процесу.

Важливою частиною педагогічної діяльності вихователя є підготовка і проведення занять з дітьми. Студент-практикант залучається до процесу підготовки занять (допомагає готувати та розміщувати дидактичний матеріал, створювати в групі умови для проведення заняття тощо), обговорює відвідане заняття з вихователем-наставником, фіксуючи у щоденнику розгорнуту якісну оцінку заняття, а також власні творчі ідеї щодо навчання дітей дошкільного віку, що виникли у процесі перегляду заняття та його обговорення.

Спостерігаючи педагогічний процес, практикант ознайомлюється також із методичним та дидактичним забезпеченням навчально-виховного процесу: аналізує наявні в групі ігрові матеріали, наочні дидактичні посібники, технічні засоби навчання та дидактичний матеріал, що зберігається у методичному кабінеті дошкільного закладу, а також можливі умови їх використання у подальшій діяльності під час педагогічної практики.

В цей період у дошкільному закладі можуть також бути **організовані показові заняття** з різних розділів програми дошкільного навчального закладу та різних типів: комплексні, комбіновані, тематичні, інтегровані заняття; заняття фронтальні, групові, індивідуальні; вечори розваг, тематичні свята та ін. (всього 4-5 видів педагогічної діяльності). Показові заходи спостерігають і беруть участь в їх обговоренні усі студенти підгрупи. Результати спостережень практиканти фіксують у щоденнику.

Форма звіту: щоденник педагогічної практики.

Змістовий модуль 2. Самостійне виконання студентом-практикантом обов'язків вихователя

Програма другого змістового модуля в основному реалізується протягом 2-4 тижнів педагогічної практики, проте розпочинати її можна і раніше. Уже з перших днів практики студент повинен допомагати вихователю групи провадити ранковий прийом дітей, організацію їх життєдіяльності (сніданок, обід, денний сон, ранкову та коригуючу гімнастики), ігри з дітьми, прогулянки. Таким чином, поступово

спостереження і аналіз педагогічної діяльності вихователя-наставника починає доповнюватися **самостійним виконанням студентом-практикантом обов'язків вихователя**. З другого тижня практики студент-практикант повинен самостійно здійснювати всі основні види педагогічної діяльності вихователя. У цей період студенти організовують педагогічний процес у відповідності з перспективними та календарними планами, складеними вихователями. З третього тижня практики кожен студент, проконсультувавшись із педагогом-наставником, самостійно складає детальний план навчально-виховної роботи своєї робочої зміни, який фіксує у щоденнику педагогічної практики і, за домовленістю з наставником, у груповому календарному плані. Плани складають у відповідності до вимог, прийнятих у дошкільному закладі, але з більшою деталізацією видів роботи. Щодня перед початком роботи студент-практикант подає для затвердження наставнику план та конспекти занять, які буде проводити з дітьми, готує необхідний матеріал до заняття.

У кінці робочої зміни студент-практикант обговорює свою діяльність з вихователем-наставником, отримує консультації щодо наступного робочого дня. Проведену самостійно роботу студент-практикант фіксує в щоденнику, вчиться аналізувати власну діяльність, об'єктивно оцінювати її.

Готуючись до занять та інших форм роботи з дітьми, студент удосконалює навички роботи з методичною літературою, дидактичними матеріалами, наочними посібниками, учиться аналізувати отриману інформацію, адаптувати її до рівня розвитку дітей своєї групи. Під час проведення роботи з дітьми студент-практикант приділяє значну увагу налагодженню з вихованцями таких взаємин, що забезпечують емоційно-позитивну атмосферу педагогічного спілкування. Він прагне виявити свій інтерес, доброзичливе ставлення до дітей, любов до них, розвиває уміння слухати дітей, розмовляти з ними, бути уважним до їхніх потреб. Важливо також навчатись враховувати типологічні та індивідуальні особливості дітей, здійснювати індивідуально-диференційований підхід у навчанні та вихованні дошкільнят.

Кожне заняття, проведене студентом-практикантом, обговорюється з вихователем-наставником, який оцінює заняття за п'ятибальною системою, фіксуючи оцінку у журналі обліку роботи студентів під час педагогічної практики.

На четвертому тижні педагогічної практики кожен студент-практикант проводить залікову форму організації життєдіяльності дітей. Це можуть бути прогулянки, свята, розваги, ігри-драматизації, вистави лялькових театрів, колективні форми праці чи ігрової діяльності, фізкультурно-оздоровча робота тощо. На залікові заходи запрошують усіх студентів-практикантів, які працюють у дошкільному закладі, разом з вихователем-наставником, груповим методистом вони обговорюють проведений захід.

Форма звіту: щоденник педагогічної практики, конспекти п'яти проведених студентом пробних занять з різних розділів програми, конспект проведеної студентом форми організації життєдіяльності дітей.

Змістовий модуль 3. Організаційно-педагогічна та методична робота

Самостійна навчально-виховна робота з дітьми групи доповнюється **організаційно-педагогічною та методичною роботою**, яку студент-практикант проводить протягом основного періоду практики (другий-п'ятий тижні). Вона передбачає, зокрема, створення у групі умов для адаптації до дошкільного закладу дітей, які прибувають у групу за час педагогічної практики (складання плану індивідуальної роботи з дитиною, проведення бесід з батьками, організація діяльності дитини у перші дні перебування в дитячому садку тощо).

Студент-практикант долучається до створення у групі умов для розвитку самостійної діяльності дітей (ігрової, трудової, художньої), ознайомлюється із принципами організації предметно-розвивального середовища в групі, складає перелік наявних у групі наочних матеріалів та дидактичних посібників, залучається до добору методичних матеріалів, необхідних у групі, де він працює.

Студент-практикант ознайомлюється також із змістом та різноманітними формами пропаганди педагогічних знань серед батьків, бере участь у підготовці матеріалів для куточка батьків, папок-пересувок, допомагає в підготовці і проведенні батьківських зборів, при потребі організовує групові або індивідуальні консультації для батьків своїх вихованців.

Під час педагогічної практики студент бере участь в усіх методичних заходах, що проводяться в дошкільному закладі: педагогічних радах і читаннях, семінарах-практикумах, методичних годинах. Студент-практикант за дорученням керівників дошкільної установи може залучатися до роботи методичного кабінету дитячого садка (готувати реферати на певну тематику, допомагати у систематизації методичних матеріалів, оформленні стендів, виготовленні дидактичних наочних посібників). Студент-практикант повинен звернути особливу увагу на ознайомлення з передовим педагогічним досвідом, який вивчається і впроваджується у дитячому садку.

Зміст проведеної студентом-практикантом методичної роботи має бути відображений у щоденнику педагогічної практики, результати всіх видів організаційно-педагогічної та методичної діяльності оцінюються працівниками дошкільної установи (вихователем групи, методистом або завідувачкою).

Індивідуальне довготривале завдання: розробка та виготовлення наочних та методичних посібників для роботи з дітьми дошкільного віку. Кожен студент-практикант розробляє **наочний або методичний посібник**, потреба у якому виявляється в ході аналізу розвивального середовища

вікової групи. До посібника слід додати його **методичний опис**, складений у відповідності з вимогами, поданими у додатках. Наочний посібник може бути виготовлений також для методичного кабінету дошкільного закладу. У цьому випадку для розробки посібника студенти-практиканти можуть об'єднатися у підгрупу з 4-5 осіб.

Форма звіту: щоденник педагогічної практики, виставка-конкурс наочних посібників.

Змістовий модуль 4. Вивчення особистості дітей дошкільного віку, дитячого колективу та проведення психолого-педагогічної діагностики

Важливою складовою частиною роботи студента-практиканта є також *проведення психолого-педагогічної діагностики*, спрямованої на *вивчення особистості дітей дошкільного віку та соціометричне дослідження групи*. Це завдання педагогічної практики студент починає розв'язувати з перших днів перебування в групі. Обираючи дитину, за якою буде спостерігати, студент-практикант має порадитися з вихователем групи, психологом дошкільного закладу. Перш за все слід скласти план вивчення особистості дитини. Користуючись психолого-педагогічною літературою, виділити основні критерії для оцінки фізичного, розумового, особистісного рівнів розвитку дитини певного віку, обрати методи психолого-педагогічної діагностики, які будуть застосовуватись під час збору відомостей про дитину. При цьому студент-практикант повинен враховувати, що головним методом вивчення дитини дошкільного віку має бути психолого-педагогічне спостереження. Отримані за час спостережень відомості доповнюються і уточнюються в бесідах з батьками дитини, вихователями групи, під час індивідуальних діагностичних вправ, які проводить з дитиною студент-практикант, вивчення педагогічної та методичної документації дошкільного закладу.

Хід і результати вивчення особистості дитини студент-практикант фіксує у щоденнику педагогічної практики, зазначаючи зауваження, думки щодо розвитку дитини, можливі рекомендації щодо її виховання.

Паралельно з вивченням особистості одного з вихованців групи студент-практикант здійснює психолого-педагогічне вивчення дитячого колективу. Використовуючи методи спостереження різних видів індивідуальної та спільної діяльності дошкільнят, їхніх стосунків, бесіди з вихователями, батьками, їх анкетування (при потребі), індивідуальні бесіди з дітьми та соціометричні методики, студент отримує різноманітні відомості про колектив вихованців своєї групи. Відомості про склад групи (кількість хлопчиків та дівчаток; вихованців з повних, неповних, багатодітних сімей), вік дітей студент відзначає у щоденнику педагогічної практики. Варто також проаналізувати загальний рівень фізичного і психічного розвитку дітей у групі, ставлення дітей до дитячого садка, наявні у дітей ігрові, трудові та навчальні навички, моральні якості, виявити пізнавальні інтереси вихованців.

Висновки з цих питань студент вміщує до щоденника педагогічної практики, доповнюючи їх декількома цікавими прикладами з власних спостережень за дітьми.

Обов'язковим елементом психолого-педагогічної діагностики є проведення соціометричного дослідження, на основі якого створюється соціоматриця і соціограма групи та описується рівень розвитку стосунків вихованців у групі, оцінюється рівень сформованості дитячого колективу.

Індивідуальне довготривале завдання: складання психолого-педагогічної характеристики одного з вихованців групи та психолого-педагогічної характеристики колективу вихованців групи (на основі соціометрії).

Форма звіту: психолого-педагогічна характеристика вихованця групи, психолого-педагогічна характеристика колективу вихованців, протоколи виконання дітьми діагностичних завдань, протоколи проведення соціометричної методики.

Змістовий модуль 5. *Проведення науково-дослідної роботи з актуальних проблем дошкільної педагогіки*

Зміст роботи з цим змістовим модулем полягає у розробці практикантом **теми науково-дослідної роботи**, визначеної студентові як тема курсової роботи з дошкільної педагогіки. До початку педагогічної практики кожен студент-практикант має завершити теоретичне вивчення обраної теми, обґрунтувати її актуальність, сформулювати об'єкт і предмет дослідження, його мету та завдання, зробити певне припущення щодо педагогічних умов розв'язання поставленої у дослідженні мети (висунути гіпотезу), **розробити методики констатувального та пошукового етапів експериментального дослідження** теми. За період педагогічної практики кожен студент повинен **здійснити експериментальне дослідження** з обраної теми. Важливо не лише зібрати емпіричні відомості, а й проаналізувати їх, зробити відповідні висновки та узагальнення. За наявності відповідних умов за період педагогічної практики можуть бути також проведені окремі етапи **формуального етапу експерименту**. В іншому разі студент повинен розробити методику проведення формуального експерименту, підготувати необхідні матеріали для її наступної апробації педагогами. Виконання завдань цього змістового модуля коротко фіксується у щоденнику педагогічної практики в той період, коли відповідні види роботи проводилися.

Індивідуальне довготривале завдання: підготовка тексту експериментальної частини курсової роботи з дошкільної педагогіки. Звіт про це індивідуальне довготривале завдання студент-практикант подає

науковому керівнику курсової роботи, який робить у щоденнику студента-практиканта відмітку про якість його виконання, оцінюючи роботу студента за п'ятибальною системою.

Форма звіту: щоденник педагогічної практики.

Змістовий модуль 6. *Проведення відкритих залікових занять, оформлення звітної документації*

Студенти-практиканти проводять *відкриті залікові заняття*, які оцінюють присутні груповий методист практики, завідувач або методист дошкільної установи, вихователь-наставник, а також студенти-практиканти, які проходять практику в цьому дитячому садку. Тему відкритого заняття студент-практикант обирає за власним бажанням, однак доцільно, щоб тема заняття відповідала перспективному плану навчально-виховної роботи групи. Складаючи конспект заняття, студент-практикант має виявити рівень своїх педагогічних здібностей, теоретичних та методичних знань. Для залікового заняття обираються інноваційні форми та методи навчання дітей, що відповідають сучасному рівню науки і практики. До залікового заняття студент готує цікавий матеріал. Конспект відкритого заняття має бути прорецензований і затверджений вихователем-наставником за два дні до проведення заняття.

Після відкритого залікового заняття, проведеного кожним студентом-практикантом, відбувається його обговорення присутніми. Студенти-практиканти роблять усебічний аналіз заняття, відзначивши відповідність його змісту програмі певної вікової групи, доцільність обраних форм і методів роботи, ефективність заняття, висловлюють зауваження до заняття, пропонують свої варіанти розв'язання поставлених на занятті навчальних завдань. Результати обговорення і оцінка за проведення заняття фіксуються у протоколі обговорення відкритого заняття, який студент-практикант подає разом із конспектом у звітну документацію.

Результати педагогічної практики розглядаються на підсумковій педагогічній раді, в якій беруть участь керівники дошкільної установи, студенти-практиканти та їхні вихователі-наставники, груповий методист практики. На педагогічній раді затверджують характеристики студентів-практикантів, складені вихователями-наставниками. У характеристиці дається розгорнутий аналіз роботи студента під час практики, його ділових та особистісних якостей і вказується загальна оцінка за педагогічну практику.

Завершальним етапом роботи студента-практиканта є оформлення звітної документації та підготовка до участі у підсумковій конференції за результатами практики. Кожен студент-практикант готує письмовий звіт про роботу під час педагогічної практики, який оформляє на окремих аркушах. Інформація у звіті може бути викладена у довільній формі (тези, невеличке есе, педагогічні роздуми тощо). Завершити звіт необхідно самооцінкою. Крім того, разом із своїми товаришами, які проходили практику в тому ж

дитячому садку, студент-практикант готує тематичну звітну доповідь, у якій розкриває підсумки практики та висвітлює одну з актуальних проблем виховання і навчання дітей дошкільного віку. Для доповіді обираються теми, що висвітлюють специфіку конкретного дошкільного закладу, кращий досвід виховання і навчання дітей дошкільного віку, власні здобутки та успіхи. За результатами практики група студентів, що проходила практику в одному дошкільному закладі, оформляє фотогазету.

Форма звіту: конспект відкритого залікового заняття, протокол його обговорення, звіт про педагогічну практику, виставка-конкурс фотогазет.

Література

1. Артемова Л.В. Вчися граючись. – К., 1995.
2. Артемова Л.В. Театр і гра. – К., 2002.
3. Базовий компонент дошкільної освіти. – К., 2012.
4. Белова Е.С. Одарённость малыша: раскрыть, понять, поддержать. – М., 1998.
5. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика. – Запоріжжя, 2000.
6. Богуш А., Лисенко Н. Українське народознавство в дошкільному закладі. – К., 2002.
7. Вільчковський Е.С. Методика фізичного виховання в дитячому садку. – К., 1999.
8. Виноградова Н.Ф., Куликова Т.А. Дети, взрослые и мир вокруг. – М., 1993.
9. Виховання дошкільника в праці / Авт. кол. за ред. З.Н.Борисової. – К., 1997.
10. Воспитание детей дошкольного возраста / Под ред. Л.Н.Проколиенко. – К., 1990.
11. Гавриш Н. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят. – К., 2006.
12. Горопаха Н. Виховання екологічної культури дітей. – Рівне, 2001.
13. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2012.
14. Ковальчук Я.И. Индивидуальный подход в воспитании детей. – М., 1987.
15. Коментар до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні. – К., 2001.
16. Кондратенко Т.Д., Котырло В.К., Ладывир С.А. Обучение старших дошкольников. – К., 1986.
17. Котляр В.Ф. Изобразительная деятельность дошкольников. – К., 1989.
18. Кулачківська С.Є., Ладивір С.О. Я – дошкільник: вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку. – К., 1996.
19. Михайленко Н.Я., Короткова Н.А. Как играть с ребенком. – М., 1990.
20. Ознайомлення дошкільників з природою. Хрестоматія / Упорядник Н.М. Горопаха. – Рівне, 2007.

- 21.Островская Л.Ф. Беседы с родителями о нравственном воспитании дошкольников. – М., 1987.
- 22.Плохій З.П. Виховання екологічної культури дошкільників. – К., 2002.
- 23.Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. – К., 2013.
- 24.Поніманська Т.І. Моральне виховання дошкільників. – К., 1993.
- 25.Поніманська Т., Козлюк О., Марчук Г. Виховання людяності. – К., 2008.
- 26.Театр фізичного виховання та оздоровлення дошкільнят: Авторський стиль роботи / Авт.-укл. М.М. Єфименко. – К., 1995.
- 27.Учимся общаться с ребёнком / Сост. В.А.Петровский, А.М.Виноградова и др. – М., 1993.
- 28.Фесюкова Л.Б. От трёх до семи. – Харьков. 1996.
- 29.Шульга Л.М. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання. – К., 1995.
- 30.Щербакова Е.И. Методика формирования элементов математики. – К., 2005.
- 31.Щербакова К.Й., Григоренко Г.І. У сім'ї росте дитина. – К., 1995.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ГРУПАХ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Для ефективної реалізації програми педагогічної практики у групах дітей дошкільного віку мають бути враховані такі умови її організації:

1. Перед початком педагогічної практики кафедрою дошкільної педагогіки проводиться діагностика рівня готовності студентів до практики у формі **методичного допуску**, метою якого є діагностика рівня педагогічних знань та практичних навичок роботи з дітьми дошкільного віку, а також накопичення студентами певного методичного матеріалу для практики. З цією метою студенти самостійно добирають дидактичні та рухливі ігри для дітей 3-6 років (не менше десяти), загадки, вірші, інший мовленнєвий матеріал. У “методичних скарбничках” студенти можуть також подати зразки чи описи цікавих наочних посібників для роботи з дітьми дошкільного віку, створені самими студентами чи запозичені з методичної літератури, журналів “Дошкільне виховання”, “Палітра педагога”, “Розкажи онуку” тощо.

2. Практика проводиться у дошкільних навчальних закладах, які є філіалами кафедри дошкільної педагогіки. Для керівництва педагогічною практикою студентів призначаються досвідчені викладачі кафедри педагогіки і психології (дошкільної), що мають досвід роботи у дошкільному закладі, практичні працівники, що є викладачами-сумісниками кафедри.

3. Студент-практикант призначається у одну з груп дітей дошкільного віку, у якій він працює протягом усього періоду практики за розкладом свого вихователя-наставника.

4. Тривалість робочого дня студента-практиканта – 6 годин. Робочий день розпочинається о 8 год., закінчується о 14 год. (перша зміна). Друга зміна розпочинається о 12 год., закінчується о 18 год.

5. Роботу з дітьми студенти-практиканти здійснюють під постійним контролем вихователя-наставника, який несе безпосередню відповідальність за життя і здоров'я дітей групи, їх навчання і виховання.

6. Студенти зобов'язані виконувати правила внутрішнього трудового режиму дошкільного закладу, підкорятися розпорядженням завідувачки дитячого садка, працівників міськвно, інших осіб, які мають право інспектувати дошкільний заклад. Однак передусім студент-практикант повинен виконувати вказівки та розпорядження групового методиста практики, без погодження з яким студент-практикант не може бути переведений в іншу групу, залучений до таких видів діяльності в дитячому садку, які не передбачені програмою практики, звільнений від виконання будь-яких видів педагогічної діяльності, які заплановані програмою практики.

7. Протягом усієї практики студент веде щоденник педагогічної практики, якого він зобов'язаний щоденно мати при собі в дошкільному закладі і вчасно заповнювати. Щоденник є основною формою поточного звіту студента-практиканта перед груповим методистом та керівником педагогічної практики. Після завершення практики щоденник із виставленими у ньому вихователем-наставником оцінками додається до звітної документації студента-практиканта.

Перелік індивідуальної звітної документації педагогічної практики у групах дітей дошкільного віку

1. Щоденник педагогічної практики.
2. Звіт про педагогічну практику.
3. Конспекти проведених студентом-практикантом занять (5 занять з різних розділів програми).
4. Конспект відкритого залікового заняття із протоколом його обговорення.
5. Конспект проведеної студентом залікової форми життєдіяльності дітей.
6. Психолого-педагогічна характеристика дитини дошкільного віку з протоколами діагностичних завдань.
7. Матеріали соціометричного вивчення дитячого колективу.
8. Характеристика студента-практиканта, видана дошкільним закладом.

Група студентів-практикантів, які проходили практику в одному дошкільному закладі, до звітної конференції готує:

1. Наочні посібники з методичним описом (1-2 залежно від кількісного складу групи).
2. Фотогазету чи фотозвіт у іншій формі.

Організаційно-методична практика

Мета практики полягає в реалізації студентами знань і умінь, необхідних для організації роботи дошкільних закладів та управління ними, підвищення інтересу до професійно-організаторської діяльності, формуванні професійної майстерності, організаційно-педагогічних навичок, уміння творчо застосовувати теоретичні та методичні знання в практичній діяльності.

Основні завдання практики:

1. Розширити знання студентів про особливості організації діяльності дошкільної установи в сучасних умовах.
2. Виробити уміння планувати методичну роботу в дошкільному закладі, надавати методичну допомогу вихователям та проводити методичні заходи; організовувати пропаганду педагогічних знань.
3. Удосконалювати уміння спостерігати, аналізувати організаційні моменти педагогічного процесу.
4. Формувати вміння налагоджувати ділові взаємини з вихователями дошкільних закладів.
5. Формувати уміння приймати рішення на основі аналізу ситуації й обсягу наявної інформації.
6. Створити умови для осмислення наявного досвіду діяльності в ролі керівника, вироблення впевненості у своїх діях, зацікавленості майбутньою діяльністю керівника дошкільного виховання
7. Визначити і виявити наявні власні особистісні професійно важливі якості.
8. Поглиблювати інтерес та любов студентів до педагогічної професії.

На організаційно-методичну практику відводять 162 години / 4,5 кредитів ECTS.

ПРОГРАМА ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ ПРАКТИКИ

Змістовий модуль 1. Загальне ознайомлення із організаційно-методичними аспектами роботи дошкільного навчального закладу

Практика студентів розпочинається із зустрічі з керівниками дошкільного закладу. Завідувач дитячої установи інформує про стан укомплектування дошкільного закладу дітьми, про кадри, рівень забезпеченості матеріально-технічної бази дошкільного закладу. Методист дитячого садка робить аналіз результатів освітньої та методичної роботи дошкільного закладу та ознайомлює студентів із завданнями, які стоять перед колективом щодо поліпшення стану навчально-виховної роботи.

Студенти-практиканти вивчають Статут ДНЗ, річний план. Проводять порівняльний аналіз посадових обов'язків завідуючої та методиста. На основі

вивчення складають **рецензію на річний план** роботи дошкільного закладу, яку вміщують у щоденнику педагогічної практики. При цьому висвітлюють такі питання:

- Основні завдання роботи дошкільної установи, їх актуальність, конкретність формулювання.
- Структура річного плану.
- Взаємозв'язок різних форм методичної роботи.

При оформленні рецензії її доцільно **доповнити наступними схемами:**

Головні завдання	Заходи плану					
	педради	семінари	відкриті перегляди	консультації	тематичні перевірки	виробничі наради

Щільність плану	
місяці	заходи

Протягом наступних 3-4 днів студенти проводять **спостереження за роботою завідувача, методиста**, завгоспа й інших співробітників (за кожним протягом дня) і дають оцінку змісту їхньої діяльності у формі аналітичних записів у щоденнику педагогічної практики. Доцільно використати спостереження, педагогічний аналіз і бесіду з працівником:

- Які обов'язки щодо керування дошкільною установою покладені на вас?
- Чи задоволені ви розподілом функціональних обов'язків?
- Які труднощі ви зустрічаєте у виконанні своїх обов'язків?
- Чи є у вас побажання, які можна врахувати при розподілі управлінських функцій?
- Як ви готуєте і проводите адміністративні наради?
- Як ви плануєте свій робочий день?
- Як ви готуєтеся до роботи зі співробітниками?

Результати спостережень викласти у щоденнику за такими питаннями:

- Як розподілені обов'язки між членами адміністративної групи у дошкільній установі?
- Як відбувається обмін інформацією про стан освітньо-виховної роботи?

Кожен практикант **складає циклограму робочого дня** одного з працівників, використовуючи наступну таблицю:

№	Вид роботи	Затрати часу

Аналіз використання часу слід здійснювати на основі посадових обов'язків. Визначити, якій з функцій керування у своєму робочому дні керівник приділив більше уваги, зробити висновок про якість управлінської діяльності.

Студенти-практиканти проводять *анкетування серед вихователів*:

- Як ви оцінюєте розподіл обов'язків між завідувачем і вихователем-методистом?
- Чи одержуєте ви кваліфіковану своєчасну допомогу в завідуючого і вихователя-методиста з тих питань, що ви вивчаєте?
- Чи є побажання щодо питання розподілу обов'язків між керівниками дошкільної установи, спрямованим на поліпшення роботи?

Індивідуальне довготривале завдання: Скласти плани роботи завідуючої та вихователя-методиста на три тижні.

Форма звіту: щоденник педагогічної практики, план роботи завідуючої та вихователя-методиста дошкільного закладу.

Змістовий модуль 2. Господарсько-фінансовий напрям у діяльності керівника дошкільного закладу

Важливим у роботі керівників дошкільної установи є господарсько-фінансовий напрям, вивченню якого студенти-практиканти приділяють особливу увагу. Розмовляючи з керівником дошкільної установи, студенти визначають вид та тип ДНЗ, вивчають джерела фінансування дошкільного закладу. Виявляють набір основних і додаткових послуг дошкільної установи. Складають реєстр документації, що юридично закріплює право на реалізацію кожної додаткової послуги. З бесіди із керівником слід також з'ясувати умови вибору додаткової послуги. На основі отриманих відомостей студенти-практиканти мають зробити у щоденнику педагогічної практики аналітичні записи та **виконати фінансовий розрахунок конкретної платної послуги**.

Під час вивчення питання про **організацію харчування** дітей студенти-практиканти аналізують обладнання харчоблоку, режим його роботи. Необхідно ознайомитися з устаткуванням кухні, місцем збереження продуктів, попередньою обробкою овочів, сирих і варених продуктів. Слід також вивчити зміст посадових інструкцій співробітників дошкільної установи, склад і обов'язки співробітників в організації харчування. Уточнити зміст і форми контролю за харчуванням з боку адміністрації, а також вищестоящих організацій і батьків. З бесіди з кухарем довідатися про стаж його роботи в даній установі, про підвищення ділової кваліфікації, про розміщення співробітників харчоблоку, наявності спецодягу. Зробити виписки з бракеражного зошита. З'ясувати, хто, коли і як здійснює контроль за закладкою продуктів, їх обробкою, ознайомитися з порядком одержання продуктів з комори. Ознайомитися з добовою порцією, обсягом їжі на одну

дитину 3, 5, 6 років, графіком видачі їжі по групах. З бесіди з завідувачем господарством уточнити порядок постачання продуктами; як оформляються заявки, накладні, коли і як провадиться зняття натуральних залишків. Вивчити книги по обліку продуктів харчування і меню-вимогу. З бесіди з завідувачем ДНЗ з'ясувати види контролю за харчуванням, відхилення у витраті засобів на харчування за попередні 2-3 місяці, наявність картотек на окремі блюда, перспективного меню. Вивчити, яким чином досягається відповідність наявності дітей у групах, у меню, таблиці відвідуваності; як оформляється видача продуктів на нових дітей, повернення продуктів кухарем у комору, як організоване харчування співробітників.

На основі отриманих відомостей слід зробити у щоденнику педагогічної практики аналітичні записи щодо організації харчування у дошкільному закладі а також **скласти меню-розкладку для дошкільного навчального закладу на 1 день**. Студенти одержують бланк меню-розкладки і складають самостійно меню на 1 день; потім виконують розрахунки: процентний склад продуктів на сніданок, обід, полуденок і вечерю, їхню кількість у грамах на кожну дитину, вихід готової продукції, підраховують вартість усіх продуктів. При цьому треба пам'ятати про те, що варто укластися у вартість одного дітодня. Слід також вирахувати хімічний склад їжі, співвідношення в меню білків, жирів і вуглеводів (15:35:50), співвідношення калорійності їжі під час сніданку, обіду, полуденка, витрата коштів у цей день. Меню-розкладку переглядає завідувач або медична сестра й оцінює її.

Студенти-практиканти аналізують також матеріально-технічну базу закладу. Особливу увагу при цьому слід звертати на обладнання приміщень та ділянки ДНЗ, їх використання згідно призначення; озеленення ділянки, планування групових та спортивних майданчиків, господарських споруд; обладнання групових приміщень, маркування, зберігання та облік інвентарю, доцільність його розміщення. На основі аналізу в щоденнику педагогічної практики слід зробити письмовий висновок щодо організації навчально-розвивального середовища в дошкільній установі, дотримання санітарно-гігієнічних та педагогічних вимог.

Починаючи з другого тижня практики студенти-практиканти виконують окремі доручення керівника дошкільного навчального закладу щодо вирішення адміністративно господарських питань (наприклад, проведення вибіркового контролю, збір та обробка кількісних даних, підготовка проектів наказів та розпоряджень тощо).

Форма звіту: щоденник педагогічної практики, меню-розкладка.

Змістовий модуль 3. Методична робота у дошкільному закладі

Протягом другого-третього тижнів практики зміст роботи студентів-практикантів складає методична робота, організація якої є важливою функцією вихователя-методиста та завідуючої дошкільного закладу. Студенти-практиканти беруть участь в усіх формах методичної роботи,

запланованих на період практики. Для отримання інформації про методичну роботу закладу, студенти проводять бесіди з методистом, завідуючою дошкільного закладу, аналізують плани роботи методичного кабінету, протоколи засідань педагогічної ради, матеріали методичних семінарів тощо.

Результати аналізу викласти у щоденнику, використовуючи наступні питання:

- чи відповідає тематика проведених засідань педагогічної ради, методичних семінарів річному плану;
- як ведуться протоколи педагогічної ради, їх структура, відповідність вимогам;
- аналіз матеріалів одного з засідань педагогічної ради (протоколи, тексти доповідей, рішення).

Додатково студенти можуть провести анкетування серед вихователів для вивчення організації роботи педагогічної ради за наступними питаннями:

- Як ви довідаєтеся про тему педагогічної ради? Чи цікаві теми для вас? Чому?
- Що ви прочитали з проблеми, яка буде обговорюватися на педраді?
- Чи самостійно ви знайшли літературу з теми педагогічної ради, чи скористалися рекомендованим списком, чиєюсь порадою?
- Чи знайомі ви або ознайомилися при підготовці до педагогічної ради з досвідом роботи вихователів з проблеми, обговорюваної на засіданні?
- Чи знайомі ви зі складом комісії з підготовки до педагогічної ради?
- Яку допомогу з боку завідувача і вихователя-методиста ви одержуєте у процесі підготовки до педагогічної ради?
- Яку участь ви брали у підготовці до педагогічної ради?
- Як ви оцінюєте організацію підготовки до педагогічної ради?
- Які завдання ви вирішуєте за підсумками останньої педради?
- Чи цікаво проходять засідання педагогічної ради?
- Чи одержуєте ви відповіді на питання, що вас цікавлять?
- Як ви оцінюєте роль завідувача ДНЗ, методиста у проведенні засідань педагогічної ради?
- Ваші пропозиції по поліпшенню роботи педагогічної ради?

За вказівками завідувача та методиста студент працює над вдосконаленням роботи методичного кабінету дошкільного закладу: добирає та систематизує нові матеріали, методичні розробки, виготовляє наочні посібники, атрибутику до ігор, складає анотації на нові посібники та публікації періодичних видань, організовує виставки тощо. Ця робота стисло описується у щоденнику педагогічної практики.

Відповідно до річного плану дошкільного навчального закладу, враховуючи результати діагностики та аналізу педагогічного процесу, практиканти готують і самостійно проводять одну із форм методичної роботи для педагогічних працівників дошкільного закладу (педагогічну раду, семінар, семінар-практикум тощо). Тема для відкритого методичного заходу

може також бути запропонована студентами-практикантами, груповим керівником-методистом. При виборі тематики методичної роботи слід враховувати її актуальність для дошкільної педагогіки та психології, інноваційність тощо, можуть бути враховані також наукові інтереси студентів-практикантів. Якщо у одному дошкільному закладі проходить організаційно-методичну практику більше 6 студентів, вони поділяються на 2 підгрупи, кожна з яких готує та проводить методичний захід. Студенти формулюють мету і завдання методичного заходу, визначають методи навчання вихователів, добирають необхідний науково-теоретичний, методичний та практичний матеріал, готують наочність, дидактичні посібники, складають рекомендації щодо використання набутих знань і умінь в практиці роботи з дітьми. При потребі, як на етапі підготовки, так і безпосередньо під час проведення, практиканти можуть залучити інших працівників, чітко визначивши їх роль. Попередньо оформляється розгорнутий план обраної форми методичної роботи з тезами доповідей, описом завдань тощо. До цих матеріалів після проведення практикантами методичного заходу додається коротка рецензія завідувача, де міститься оцінка рівня проведення.

Індивідуальне довготривале завдання: Вивчити організацію роботи дошкільного навчального закладу з батьками. Проаналізувати форми роботи з батьками, діяльність батьківського комітету. Підготувати і провести 2 консультації або лекції для батьків вихованців різних вікових груп з актуальних проблем дошкільного виховання.

Форма звіту: щоденник педагогічної практики, тексти двох лекцій або консультацій для батьків, конспект методичного заходу.

Змістовий модуль 4. Контроль навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі

Протягом всього періоду практики студенти-практиканти аналізують навчально-виховну роботу з різних розділів програми в усіх вікових групах дошкільного навчального закладу. Тематика і зміст контролю визначається згідно річного плану закладу та календарних планів завідувача і методиста. Для виконання цього завдання студенти завчасно добирають схеми спостереження й аналізу різних форм навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку, діагностичні методики.

За дорученням завідувача та методиста практиканти аналізують і затверджують календарні плани навчально-виховної роботи вихователів та інших педагогічних працівників (музичного керівника, інструктора з фізичного виховання). Разом із завідувачем чи методистом, а також самостійно студенти перевіряють готовність вихователів до робочого дня. Щоденно переглядають та аналізують заняття та організацію життєдіяльності дітей. Проводять діагностику знань, умінь і навичок дітей різних вікових

груп. Визначають характер взаємодії вихователів і батьків у вирішенні питань навчання та виховання дітей. На основі одержаних даних оцінюють ефективність педагогічної діяльності вихователів, дають рекомендації щодо вдосконалення навчально-виховної роботи. Зміст спостережень та розгорнутий аналіз освітнього процесу з висновками і рекомендаціями практиканти фіксують у щоденниках, переглянуті заняття аналізують за прийнятими у дошкільному закладі схемами, результати аналізу оформляються на окремих бланках..

Форма звіту: щоденник педагогічної практики, бланки аналізу п'яти занять з різних розділів програми.

Література

1. Аматьєва О. Гавриш Н. Формування інноваційної культури педагога // Дошкільне виховання. – 2003. – № 2.
2. Безделина Н. Повышение квалификации педагогов // Дошкольное воспитание. – 2003. – № 11.
3. Бондар В. Теоретичні основи і технологія педагогічного аналізу: управлінський аспект. – К., 1996.
4. Васянович О. Методичний місяць у дошкільному закладі. Авторська модель роботи з кадрами // Дошкільне виховання. – 2000. – № 5.
5. Гавриш Н. Ігрові технології у роботі з дорослими // Дошкільне виховання. – 2004. – № 5.
6. Жерносек І.П. Організація методичної роботи в школі. – К., 1995.
7. Закон України „Про дошкільну освіту”. – К., 2001.
8. Дитячий садок: управління / Упорядник Т. Вороніна. – К., 2005. – 128 с.
9. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004.
10. Дорошенкова О. Дитячий садок. Порадник для керівників дошкільного виховання. – К., 1992. – 223 с.
11. Керівництво дошкільним навчальним закладом: Інформативно-методичні матеріали на допомогу керівникові дошкільного навчального закладу / Упор.: Н. Майор, Ю. Манилюк та ін. – Тернопіль, 2006. – 168 с.
12. Кожевнікова Т. Дорослі ігри в дитячому садку // Дошкільне виховання. – 2001. – № 10.
13. Кошелевська О. Семінар-практикум – шлях до оновлення // Дошкільне виховання. – 2002. – № 8.
14. Крутій К. Планування роботи дошкільного закладу освіти: проблеми, досвід, пропозиції. – Запоріжжя. – 2000.
15. Крутій К. Управління дошкільним закладом освіти. – К., 1998
16. Кунько Т. Керівництво дошкільним закладом. – К., 1977.
17. Методична робота з педагогічними кадрами в дошкільних закладах України: Збірник статей. – К., 1993.
18. Навчально-виховний процес та контроль за ним // Дитячий садок. – 2002. – № 36.

19. Овсієнко С. Ділова гра “Педагогічний колектив” // Дошкільне виховання. – 1999. – № 3.
20. Овсієнко С. Ділова гра “Судова справа” // Дошкільне виховання. – 1999. – №№ 11-12.
21. Організація педагогічного процесу в дитячому садку. Методичні рекомендації. – К., 1993.
22. Пальцева О. Обучение педагогов с помощью интерактивных методов // Дошкольное воспитание. – 2003. – № 3.
23. Поздняк Л., Лященко Н. Управление дошкольным образованием. – М., 2001. – 432 с.
24. Положення про дошкільний навчальний заклад // Дошкільне виховання. – 2003. – № 5.
25. Про планування освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі. Інструктивно-методичний лист МОН України №1/9-434 від 01.10.2002 // Дошкільне виховання. – 2002. – № 10.
26. Рященко О. В поисках новых форм методической работы с воспитателями // Дошкольное воспитание. – 1999. – № 4.
27. Система роботи з молодими педкадрами. Досвід роботи Запоріжжя // Палітра педагога. – 2003. – № 2.
28. Стрельченко Н. Про нетрадиційні форми методичної роботи в ДНЗ // Дошкольное воспитание. – 2003. – № 11.
29. ТРВЗ – сучасна освітньо-виховна технологія: семінар-практикум // Дошкільне виховання. – 2000. – № 8.
30. Шлях до ефективного управління // Дитячий садок. – 2003. – № 19.

Організація організаційно-методичної практики

1. Тривалість робочого дня студента-практиканта 6 годин (з 8 год. до 14 год. або з 12 год. до 18 год. залежно від змісту завдань).

2. Протягом перших трьох днів педагогічної практики відбувається загальне ознайомлення студентів-практикантів з ДНЗ, його керівництвом. За цей час кожен студент-практикант повинен **скласти індивідуальний план роботи, і подати його на затвердження методисту педагогічної практики.**

3. Кожен практикант повинен щоденно складати план роботи на день. План відображається у щоденнику педагогічної практики, який після практики додається до звітної документації.

4. Результати педагогічної практики розглядаються на підсумковій педагогічній раді, у якій беруть участь керівники дошкільної установи, студенти-практиканти та викладач, який керує практикою. На педагогічній раді затверджують характеристики студентів-практикантів, складені методистом ДНЗ. Характеристика повинна містити відомості про час і місце проходження практики та виконані види роботи. Слід зазначити, який напрямок роботи виконував студент під час кожного періоду практики, оцінити його ретельність, організованість, тактовність під час збору відомостей про роботу педагогічного колективу дошкільної установи;

об'єктивність та грамотність у формулюванні висновків та пропозицій. Далі необхідно оцінити проведену студентом організаційно-методичну роботу. У характеристиці слід також вказати на ставлення студента до своїх обов'язків, оцінити рівень його теоретичної підготовки, наявність педагогічних здібностей, умінь спілкуватися з вихованцями та колегами. Необхідно вказати на помилки, недоліки в роботі, проаналізувати їх можливі причини, дати поради на майбутнє. Завершується характеристика оцінкою за педагогічну практику за п'ятибальною системою. Характеристика має бути написана від руки або віддрукована на одному аркуші, підписана завідувачем ДНЗ та завірена печаткою.

5. Завершальним етапом роботи студента-практиканта є оформлення звітної документації та підготовка до участі у підсумковій конференції за результатами практики. Підсумкова конференція за результатами організаційно-методичної практики проводиться у формі методичної панорами. Кожна підгрупа студентів-практикантів обирає таку форму звіту про практику, яка дозволить відтворити в аудиторії фрагмент розробленого методичного заходу, ознайомити колег з цікавим досвідом роботи тощо. Викладачі, присутні на конференції, оцінюють методичні вміння студентів, доречність обраної форми методичної роботи, вміння застосовувати психолого-педагогічні знання, набуті під час навчання у вузі. Оцінка участі студентів у методичній панорамі відображається у загальній оцінці студента за роботу під час педагогічної практики.

Перелік звітної документації організаційно-методичної практики

1. Щоденник педагогічної практики.
2. Плани роботи завідуючої та методиста ДНЗ.
3. Меню-розкладка на один день (на спеціальному бланку).
4. Матеріали педагогічної ради або іншого методичного заходу, проведеного студентом (із зразками наочних посібників чи інших матеріалів для роботи з дітьми дошкільного віку).
5. Тексти двох лекцій (консультацій) для батьків.
6. Бланки аналізу 5 занять вихователів різних вікових груп.
7. Звіт студента-практиканта.
8. Характеристика студента-практиканта.

ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ «СПЕЦІАЛІСТ»

Інспекторсько-методична практика

Мета практики полягає у формуванні у студентів організаційно-педагогічних навичок, виробленні творчого підходу до застосування одержаних у процесі навчання знань і умінь, необхідних для організації дошкільної освіти у районі (місті), в практичній діяльності; підвищенні інтересу до управлінської діяльності, удосконаленні професійної майстерності.

Основні завдання практики:

1. Формування у студентів умінь аналізувати освітню та методичну роботу дошкільного закладу освіти відповідно до вимог інструктивних, нормативних та програмно-методичних документів з дошкільної освіти і формулювати ясні, чіткі ділові пропозиції щодо покращення навчально-виховного процесу в дошкільному закладі.
2. Вдосконалення умінь виявляти і узагальнювати передовий педагогічний досвід та впроваджувати у процес навчання та виховання дошкільнят інноваційні технології та кращі педагогічні здобутки.
3. Набуття студентами навичок самостійно організовувати і проводити фронтальне та тематичне інспектування дошкільного закладу.
4. Вироблення умінь планувати методичну роботу у відділі освіти, у дошкільному навчальному закладі, надавати методичну допомогу вихователям та проводити методичні заходи; організовувати пропаганду педагогічних знань серед населення.
5. Формування вмінь налагоджувати ділові взаємини з керівниками відділу освіти, завідувачами, вихователями дошкільних закладів.
6. Поглиблення інтересу студентів до педагогічної професії, вироблення впевненості у своїх діях, зацікавленості майбутньою діяльністю керівника дошкільного виховання.

На інспекторсько-методичну практику відводять 162 години / 4,5 кредитів ECTS.

ПРОГРАМА ІНСПЕКТОРСЬКО-МЕТОДИЧНОЇ ПРАКТИКИ

Змістовий модуль 1. *Ознайомлення з організацією та керівництвом дошкільною освітою у місті (районі)*

Зміст першого модуля спрямовується на ознайомлення студентів з організацією та керівництвом дошкільною освітою в місті (районі), обов'язками головного спеціаліста, методистів відділу освіти. Студенти у цей

період аналізують зміст діяльності відділу освіти у галузі дошкільного виховання, ознайомлюються з плануванням роботи тощо.

Практика студентів розпочинається із зустрічі з спеціалістами та методистами відділу освіти, під час якої практиканти дізнаються про стан, перспективи та напрями розвитку дошкільної освіти в місті (районі); отримують конкретні завдання на наступні періоди практики.

Протягом перших двох днів студент-практикант має **скласти індивідуальний план проходження практики**, який затверджується груповим методистом практики. В індивідуальному плані студент зазначає зміст та терміни виконання основних видів роботи під час педагогічної практики (фронтального та тематичного інспектування, методичної роботи в дошкільному закладі та відділі освіти, вивчення досвіду роботи вихователів, пропаганди педагогічних знань серед населення тощо).

У наступні дні практиканти вивчають структуру районного (міського) управління освіти, функції його підрозділів, а також посадові обов'язки спеціалістів з питань дошкільної освіти та методистів управління освіти. Ознайомлюючись зі змістом роботи управління освіти щодо керівництва системою дошкільної освіти в районі (місті), вивчають такі питання:

- організація в районі (місті) мережі дошкільних навчальних закладів різних типів і форм власності, заходи щодо її вдосконалення;
- робота з керівними, педагогічними та іншими кадрами;
- матеріально-технічне, науково-методичне забезпечення системи дошкільної освіти в районі (місті);
- керівництво навчально-виховною роботою в дошкільних навчальних закладах;
- контроль за виконанням завдань дошкільної освіти і Базового компонента дошкільної освіти в Україні;
- забезпечення захисту прав, соціального захисту, охорони життя та здоров'я учасників навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах; організація харчування, медичного обслуговування дітей.

Інформацію з цих питань студенти одержують у ході бесід із начальником управління освіти, його заступником з питань дошкільної освіти, зі спеціалістами; шляхом вивчення документації: положення про управління освіти; посадових інструкцій працівників, які здійснюють керівництво дошкільною освітою; планів роботи управління освіти (річний, перспективні тощо); а також іншої документації, яка відображує роботу з керівництва дошкільною освітою; під час відвідування нарад із завідуючими дошкільних навчальних закладів, інших організаційних заходів, прийомів населення, які проводить спеціаліст з питань дошкільної освіти тощо.

На основі отриманих відомостей студенти-практиканти мають **зробити у щоденнику педагогічної практики аналітичні записи** щодо стану організації дошкільної освіти у місті (районі), визначити наявні проблеми та можливі шляхи їх розв'язання.

На цьому етапі інспекторсько-методичної практики студенти виконують доручення управління освіти. Зокрема, виходячи з потреб

управління освіти, студентів-практикантів включають до складу інспекторських бригад, які направляються у дошкільні заклади міста (району) для фронтального та тематичного інспектування.

Отримавши завдання у відділі освіти, студенти-практиканти відвідують дошкільний заклад, де зустрічаються із його керівниками. Завідувач дитячої установи інформує про стан укомплектування дошкільного закладу дітьми, про кадри, рівень забезпеченості матеріально-технічної бази дошкільного закладу, про те, як виконано пропозиції попереднього інспектування. Методист дитячого садка робить аналіз результатів освітньої та методичної роботи дошкільного закладу та ознайомлює студентів із завданнями, які стоять перед колективом щодо поліпшення стану навчально-виховної роботи. У цей же день студенти-практиканти вивчають довідки фронтального та тематичного обстеження дошкільного закладу відділом освіти. На основі отриманих відомостей студенти-практиканти теж мають **зробити у щоденнику педагогічної практики аналітичні записи** та спільно **скласти детальний план фронтального інспектування дошкільного закладу**. Планом фронтального інспектування передбачається чіткий розподіл обов'язків між членами бригади. Кожному практиканту доручається окрема ділянка роботи, наприклад, перевірка стану освітньо-виховної роботи в групі, методичної роботи в дитячому садку, діяльності методичного кабінету; керівництва дитячим садком, стилю керівництва; роботи з батьками тощо. Планом передбачаються методи та прийоми інспектування, конкретні терміни його проведення. Крім того, кожен практикант здійснює **розробку індивідуального плану проведення в дитячому садку тематичної перевірки**. Обидва плани студенти складають під керівництвом групового методиста, можуть також звернутися за консультацією до спеціалістів відділу освіти. Складений кожним студентом-практикантом план тематичної перевірки повинен чітко визначати конкретну тему перевірки, докладно розкривати зміст, форми та терміни проведення інспектування. Плани фіксуються у щоденнику педагогічної практики.

Форма звіту: індивідуальний план студента-практиканта, щоденник педагогічної практики.

Змістовий модуль 2. Інспектування дошкільного закладу

Виконуючи завдання другого змістового модуля, студенти-практиканти працюють у дошкільних навчальних закладах у складі інспекторських бригад. Здійснюючи фронтальний контроль, студенти-практиканти мають вивчити ведення ділової документації у дошкільному закладі, організаційно-педагогічну та методичну діяльність керівників ДНЗ, контроль за станом освітньо-виховної роботи з дітьми та організацію роботи з громадянськістю (родами вихованців, школою).

При здійсненні тематичного контролю студенти-практиканти вивчають певний вид діяльності дітей (ігрова, трудова, навчальна, самостійна художня

діяльність тощо) або один з напрямів дошкільного виховання (фізичне, розумове, естетичне, моральне тощо). Тематичну перевірку можна провести з метою контролю за впровадженням у роботу знань і вмінь, набутих вихователями на методичних об'єднаннях, семінарах з питань організації освітньо-виховного процесу. Предметом тематичних перевірок можуть бути і організаційні питання (наприклад, стан самоосвіти вихователів, медичного обслуговування, харчування дітей тощо).

Ефективність інспектування буде залежати від ретельного збору та систематизації фактичного матеріалу всіма членами бригади. Студенти-практиканти протягом усього періоду інспектування повинні вести докладні записи, відображаючи у щоденнику педагогічної практики відомості, отримані під час спостережень за роботою вихователів та діяльністю дітей, у бесідах з педагогами, вихованцями дитячого садка та їх батьками. Для збору інформації про заняття можуть бути використані технологічні карти та бланки, які розроблені відділом освіти та використовуються у дошкільних закладах для контролю навчально-виховного процесу.

Доцільно не лише фіксувати у щоденнику педагогічної практики конкретні факти, а й аналізувати побачене, робити попередні висновки, висловлювати власні думки та пропозиції щодо поліпшення стану навчально-виховної роботи в дошкільній установі. Аналіз занять та інших виховних заходів може бути оформлений у вигляді запису за такими напрямками:

1. Загальна характеристика явища, що вивчається.
2. Характеристика факторів, що позитивно або негативно впливають на результат навчально-виховної роботи, взаємозв'язок цих факторів і ступінь впливу на об'єкт, що вивчається.
3. Причини виникнення факторів, що позитивно або негативно впливають на об'єкт аналізу.
4. Узагальнені висновки за підсумками аналізу.
5. Пропозиції щодо ліквідації причин виявлених недоліків.

Щоб зробити обґрунтовані висновки, з окремих питань студентам доцільно включити до плану інспектування елементи педагогічної діагностики, використавши методики, описані у педагогічній літературі, на сторінках журналів “Дошкільне виховання” та “Дошкольное воспитание”. Діагностику стану роботи з того чи іншого напрямку виховання дітей дошкільного віку зручно здійснювати з допомогою аналітичних таблиць. Такі аналітичні таблиці використовують також в якості ілюстративного матеріалу при оформленні довідок та актів, що відображають результати фронтального або тематичного інспектування.

Наступний етап практики студенти використовують для вивчення результатів перевірок, оформлення обов'язкових документів: **довідок фронтального та тематичного інспектування**. У цих документах має відображатися об'єктивна оцінка рівня навчально-виховної роботи у дошкільному навчальному закладі, який студенти-практиканти виявили під час перевірки, виділені ними недоліки у роботі педагогічного колективу та конкретні пропозиції щодо їх подолання. Оформляючи довідки, що

відображають результати інспектування, слід враховувати, що існує цілий ряд вимог до подання у цих документах висновків та пропозицій, які зроблені бригадою інспекторів. Зокрема, при оформленні висновків про результати перевірки дошкільного закладу варто враховувати такі **вимоги**:

- Висновки повинні бути сформульовані чітко, стисло, у певній логічній послідовності.
- Структурно висновки мають відображати основні завдання, які ставилися під час інспектування, розкривати його зміст.
- Висновки повинні відповідати фактичному стану справ, враховувати досягнення науки та передовий педагогічний досвід.
- Висновки мають бути аргументованими і переконувачими.
- У них мають відображатися тенденції змін, що відбуваються у діяльності окремих вихователів та всього колективу дошкільного закладу, розкриватися шляхи досягнення позитивних результатів і причини недоліків.

При формулюванні пропозицій враховують, що вони мають:

- адресуватися конкретним особам та відповідати висновкам та меті інспектування;
- розвивати досвід вихователів;
- спрямовуватися на ліквідацію причин, що породжують недоліки;
- враховувати реальність їх виконання в окреслений термін;
- бути конкретними і лаконічними.

На підставі аналізу одержаних відомостей практикант робить висновки та формулює рекомендації щодо вдосконалення роботи закладу з того напрямку, який він вивчав у ході фронтального інспектування; доповідає про результати перевірки на педагогічній раді чи на виробничій нараді в дошкільному навчальному закладі; разом з іншими практикантами узагальнює отримані відомості та готує **довідку про результати фронтального інспектування дошкільного закладу**.

За результатами **тематичної перевірки** студент-практикант оформляє окрему **довідку**, з якою теж ознайомлює керівників дошкільного закладу, подає конкретні пропозиції щодо усунення виявлених недоліків у роботі вихователів, методиста, завідувача дошкільного закладу.

Форма звіту: щоденник педагогічної практики, акт про результати фронтального інспектування дошкільного закладу, довідка про тематичну перевірку.

Змістовий модуль 3. Методична робота управління освіти

На третьому етапі інспекторсько-методичної практики студенти працюють у методичному кабінеті управління освіти. Практиканти вивчають організацію роботи методичного кабінету, зміст та форми методичної роботи з різними категоріями працівників дошкільних навчальних закладів.

У ході спостережень і бесід із методистом студенти ознайомлюються з умовами роботи методичного кабінету (приміщення, обладнання та матеріали, діючі виставки тощо), з посадовими обов'язками його працівників, з документацією (річний план, плани проведення різних форм методичної роботи тощо). Практиканти аналізують підбір, зміст і систематизацію матеріалів кабінету, за дорученням методиста працюють над їх вдосконаленням (аналізують оформлений досвід роботи дошкільних навчальних закладів, складають анотації, рецензують методичні розробки, посібники тощо), добирають та оформляють нові матеріали. Результати цієї роботи відображаються у щоденнику педагогічної практики у формі короткої констатації виконаної роботи та аналітичних записів щодо власної участі у діяльності методичного кабінету.

Студенти беруть участь у підготовці та проведенні різноманітних форм методичної роботи з працівниками дошкільних навчальних закладів району (міста) відповідно до річного плану роботи методичного кабінету: індивідуальних та групових консультаціях, заняттях методичних об'єднань, семінарах, семінарах-практикумах, виставках тощо, а також проводять заходи, що сприяють популяризації дошкільної освіти серед населення,

За підсумками інспектування ДНЗ, проведеного студентами-практикантами, планується система методичної роботи, в якій враховують пропозиції бригади інспекторів. У плануванні цієї роботи беруть участь і студенти-практиканти. Група студентів, котрі працювали в одному дошкільному закладі, повинна колективно підготувати план проведення одного з методичних заходів, спрямованого на підвищення фахової майстерності вихователів, покращення їх роботи (семінару-практикуму, методичного семінару, педагогічних читань, конкурсу педагогічної майстерності тощо). Зміст методичного заходу може відображати передовий досвід роботи, який студенти виявили у дошкільному закладі під час перевірки.

Індивідуальне довготривале завдання: Інспектуючи дошкільний заклад, студенти **вивчають та узагальнюють кращий досвід навчання та виховання**. При цьому вони повинні орієнтуватися на такі критерії, як актуальність, тобто відповідність діяльності вихователів сучасним завданням дошкільної освіти; оригінальність та новизна досвіду; ефективність та стабільність результатів, яких досягає вихователі у навчанні та вихованні дітей, збалансованість і комплексність результатів педагогічної праці, ефективність взаємодії складових у цілісній системі. Слід оцінити і раціональність витрат часу, зусиль, засобів, затрачених на досягнення належних результатів. Під час педагогічної практики кожен студент повинен **вивчити та описати досвід роботи одного з педагогів** дошкільного закладу. Досвід може бути презентований у формі буклету, листівки, плакату, поданий також у електронному варіанті (підготовлений до презентації з допомогою мультимедійних засобів).

Завершується робота студентів оформленням звітної документації та підготовкою до участі у підсумковій конференції за результатами практики. Кожна група студентів-практикантів готує доповідь про досвід навчання та виховання дошкільнят, з яким ознайомилася під час практики, розробляє цікаву форму наочної презентації підготовленого методичного заходу.

Форма звіту: щоденник педагогічної практики, розгорнутий конспект методичного заходу, опис передового досвіду роботи вихователя дошкільного закладу.

Література

1. Безделина Н. Повышение квалификации педагогов // Дошкольное воспитание. – 2003. – № 11.
2. Белая К.Ю. 200 ответов на вопросы заведующей детским садом. - М., 1998.
3. Беляева С. Таблица для анализа физкультурного занятия // Дошкольное воспитание. – 1990. – № 1.
4. Бондар В. Теоретичні основи і технологія педагогічного аналізу: управлінський аспект. – К., 1996.
5. Денисенко Н. Алгоритм тематичної перевірки фізвиховання // Дошкільне виховання. – 1999. – № 10.
6. Дитячий садок: управління / Упорядник Т. Вороніна. – К., 2005. – 128 с.
7. Довідник дошкільного працівника. – К., „Радянська школа”, 1980. – С.103-105.
8. Жерносек І.П. Науково-методична робота відділу освіти // Рідна школа. – 1997. – №№ 7, 8.
9. Жерносек І.П. Науково-методична робота відділу освіти // Рідна школа. – 1999. – № 12.
10. Закон України „Про дошкільну освіту”. – К., 2001.
11. Крутій К. Планування роботи дошкільного закладу освіти: проблеми, досвід, пропозиції. – Запоріжжя. – 2000.
12. Крутій К. Управління дошкільним закладом освіти. – К., 1998
13. Методична робота з педагогічними кадрами в дошкільних закладах України: Збірник статей. – К., 1993.
14. Навчально-виховний процес та контроль за ним // Дитячий садок. – 2002. – № 36.
15. Орлик Н. Тематический контроль в детском саду (из опыта работы) // Дошкольное воспитание. – 2000. – № 1.
16. Поздняк Л., Лященко Н. Управление дошкольным образованием. – М., 2001. – 432 с.
17. Фролова А.Н. Инспектирование детских дошкольных учреждений. – М., 1989.
18. Шлях до ефективного управління // Дитячий садок. – 2003. № 19.

Організація інспекторсько-методичної практики

Базою проведення інспекторсько-методичної практики є міський (районний) відділ освіти та дошкільні заклади, визначені для здійснення інспектування.

Керівництво практикою здійснюють спеціалісти міського відділу освіти та групові методисти від кафедри. Програмою практики передбачена система поточного та підсумкового контролю за виконанням студентами окремих завдань та всієї програми практики: затвердження планів підготовки і проведення фронтального та тематичного інспектування дошкільних закладів, методичних розробок студентів, виконання індивідуального плану тощо. У завершальному періоді практики важливо надати студентам-практикантам допомогу в узагальненні матеріалів обстеження дошкільної установи, формулюванні чітких висновків та пропозицій, вивченні кращого досвіду навчання і виховання дошкільнят.

Тривалість робочого дня студента-практиканта – 6 годин (з 8 год. до 14 год. або з 12 год. до 18 год. залежно від плану інспектування).

Після завершення студентами передбаченої програмою практики роботи вони подають у міський (районний) відділ освіти оформлені згідно з вимогами матеріали фронтального і тематичного інспектування та розроблені конспекти методичних заходів. На підставі аналізу цих матеріалів спеціаліст відділу освіти оцінює діяльність кожного студента під час педагогічної практики та складає розгорнуту характеристику, що завершується диференційованою оцінкою роботи студента-практиканта.

Підсумкова конференція за результатами інспекторсько-методичної практики проводиться у формі методичної панорами. Кожна група студентів-практикантів повинна ознайомити методистів практики та своїх однокурсників із звітом про практику та презентувати модель розробленого методичного заходу. Може бути організована також презентація матеріалів узагальнення кращого досвіду роботи вихователів дошкільних закладів. Викладачі оцінюють звіти студентів, презентовані ними методичні заходи, вміння застосовувати психолого-педагогічні знання, набуті під час навчання у виші. Оцінка участі студентів у методичній панoramі відображається у загальній оцінці студента за роботу під час педагогічної практики.

Вимоги до оформлення звітної документації з інспекторсько-методичної практики

Група студентів-практикантів, що виконувала програму інспекторсько-методичної практики на базі одного дошкільного закладу, подає на кафедру дошкільної педагогіки спільно підготовлену звітну документацію. Кожен із практикантів оформляє також індивідуально підготовлені звітні матеріали.

Перелік звітної документації інспекторсько-методичної практики

Документація, що готується спільно всією групою практикантів

1. Довідка про результати комплексного вивчення стану навчально-виховної роботи дошкільного закладу.
2. Розгорнутий конспект методичного заходу, підготовленого для проведення з вихователями дитячого садка.

Індивідуальна звітна документація практиканта

1. Щоденник педагогічної практики.
2. Довідка про результати тематичної перевірки дошкільного закладу.
3. Картка передового педагогічного досвіду.
4. Звіт про педагогічну практику.
5. Характеристика студента-практиканта, видана міським управлінням освіти.

ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ «МАГІСТР»

Виробнича педагогічна практика у дошкільних закладах

Мета виробничої педагогічної практики у дошкільному закладі полягає у реалізації студентами науково-методичних професійних знань та удосконалення ними навичок самостійної практичної та дослідно-експериментальної діяльності.

Завдання практики:

1. Удосконалення навичок студентів щодо організації педагогічного процесу.
2. Формування умінь співвідносити наукові знання про вікові та індивідуальні особливості дошкільників, організацію життєдіяльності дітей до, умови, зміст та методику їх виховання з станом практичної організації педагогічного процесу в дитячому садку.
3. Удосконалення вмінь налагоджувати взаємини з вихованцями та їх батьками на основі особистісно-орієнтованої моделі педагогічного спілкування.
4. Формування вмінь налагоджувати ділові взаємини з вихователями дошкільних закладів.
5. Розширення знань про організацію діяльності дошкільної установи в сучасних умовах, керівництво дошкільним вихованням з боку управління освіти міста (району).
6. Удосконалення умінь спостерігати, аналізувати організаційні моменти педагогічного процесу, здійснювати окремі форми контролю навчально-виховного процесу в дошкільній установі.
7. Формування уміння застосовувати набуті знання для здійснення науково-дослідної роботи, розвиток дослідницьких вмінь та навичок, сприяння розвитку наукового потенціалу магістрантів.

На виробничу практику у дошкільних закладах відводять 324 години / 9 кредитів ECTS.

ПРОГРАМА ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Змістовий модуль 1. *Ознайомлення з дошкільним закладом та віковою групою*

Програма виробничої педагогічної практики у дошкільному закладі передбачає проведення практикантами різнопланової організаційно-педагогічної та методичної роботи, обумовленої виконанням посадових обов'язків вихователя групи дітей дошкільного віку.

Протягом короткого (два-три дні) **підготовчого етапу** виробничої практики студенти ознайомлюються з умовами виховання та навчання дітей дошкільного віку в конкретному дитячому садку, з колективом вихованців групи. У цей же період відбувається загальне ознайомлення з організаційно-методичними аспектами роботи дошкільного закладу. Практика розпочинається з бесіди студентів з керівниками дошкільної установи, у ході якої практиканти отримують загальні відомості про дошкільний навчальний заклад (його тип, вид, контингент вихованців, основні напрями навчально-виховної роботи з дітьми, пріоритетні завдання, на розв'язання яких спрямована робота закладу), дізнаються, на основі якої програми здійснюється навчання і виховання дошкільнят та які форми планування навчально-виховної роботи прийняті в дошкільному закладі. Завідувач ДНЗ проводить також інструктаж студентів щодо охорони праці та безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку.

Крім роботи безпосередньо у групі, практикант працює у методичному кабінеті, вивчаючи статут, річний план дошкільної установи, аналізуючи довідки, акти фронтального та тематичного обстеження дошкільного навчального закладу відділом освіти, ознайомлюється з різноманітними формами узагальнення кращого досвіду роботи вихователів тощо.

Протягом підготовчого етапу практики практикант складає **індивідуальний план** своєї роботи на наступні тижні практики. В індивідуальному перспективному плані намічають перегляди занять кращих вихователів дошкільного закладу, студентів-практикантів, визначають загальну кількість і терміни проведення занять з усіх розділів програми, вказують теми відкритих занять та підготовку до них, розваги, конкурси, виставки, форми участі у святкових ранках, творчі ігри дітей. До плану включають роботу з батьками вихованців: тематику консультацій та бесід, відвідування дітей вдома, поновлення матеріалів батьківського куточка тощо.

Роботу практиканти відображають у щоденнику педагогічної практики у формі аналітичних записів.

Форма звіту: щоденник педагогічної практики, індивідуальний план роботи практиканта.

Змістовий модуль 2. Самостійне виконання практикантом обов'язків вихователя групи дітей дошкільного віку

Програма другого змістового модуля реалізується протягом 2-4 тижнів виробничої педагогічної практики. Практикант призначається у одну з вікових груп дошкільного закладу, у якій **працює на посаді вихователя, виконуючи його обов'язки в повному обсязі**, відповідаючи за здоров'я, життя та змістовне, повноцінне виховання дошкільнят. Для забезпечення належної якості навчально-виховної роботи з дітьми практикант щоденно складає план роботи відповідно до форми, що прийнята у дошкільному закладі, розробляє конспекти занять та інших форм роботи і подає їх методистові дошкільного

закладу на перевірку та затвердження напередодні проведення. У ранкові та вечірні години практиканти мають вести роботу з батьками вихованців групи з приводу щоденних проблем та ситуацій, що виникають у житті дитини, проводити заплановані бесіди та консультації тощо.

У цей період виробничої практики груповий методист практики оцінює в першу чергу організацію студентами життєдіяльності дітей у групі, різноманітні форми організації педагогічного процесу (прогулянки, екскурсії-огляди, колективну та індивідуальну трудову діяльність дошкільнят, їх ігри тощо).

Готуючись до занять та інших форм роботи з дітьми, студент удосконалює навички роботи з методичною літературою, дидактичними матеріалами, наочними посібниками, вчиться аналізувати отриману інформацію, адаптувати її до рівня розвитку дітей своєї групи. Під час проведення роботи з дітьми студент-практикант приділяє значну увагу налагодженню з вихованцями таких взаємин, що забезпечують емоційно-позитивну атмосферу педагогічного спілкування. Він прагне виявити інтерес, доброзичливе ставлення до дітей, любов до них, враховувати типологічні та індивідуальні особливості дітей, здійснювати індивідуально-диференційований підхід у навчанні та вихованні дошкільнят.

Усю проведену самостійно роботу студент-практикант фіксує у щоденнику, вчиться аналізувати власну діяльність, об'єктивно оцінювати її.

У цей же період практики студенти, продовжуючи виконувати обов'язки вихователів групи дітей дошкільного віку, основну увагу приділяють ***підготовці та проведенню залікових занять та інших форм організації життєдіяльності дітей.*** Практиканти проводять по вісім показових занять (зміст занять має охопити всі найважливіші напрямки освіти дошкільнят), організовують показові форми роботи з дітьми (фізкультурне свято, лялькову виставу або театралізовану гру, інтелектуальну розвагу, святковий ранок тощо).

Для залікових занять обираються інноваційні форми та методи навчання дітей, що відповідають сучасному рівню науки і практики. До кожного залікового заняття практиканти готують цікавий матеріал, продумують нетрадиційну обстановку в групі тощо. Матеріали повинні бути прорецензовані і затверджені вихователем-методистом дошкільного закладу за два дні до проведення заняття.

Після кожного залікового заняття відбувається його обговорення присутніми. Практиканти роблять усебічний аналіз заняття, відзначивши відповідність його змісту програмі певної вікової групи, доцільність обраних форм і методів роботи, ефективність, висловлюють зауваження до заняття, пропонують свої варіанти розв'язання поставлених на занятті навчальних завдань. Результати обговорення і оцінка за проведення кожного заняття фіксуються у протоколах обговорення, які практикант подає разом із конспектами у звітну документацію.

Індивідуальне довготривале завдання: розробка та виготовлення наочних та методичних посібників для роботи з дітьми дошкільного віку. Кожен практикант розробляє **наочний або методичний посібник**, потреба у якому виявляється у ході аналізу розвивального середовища вікової групи. До посібника слід додати його **методичний опис**, складений у відповідності з вимогами, поданими у додатках. Наочний посібник може бути виготовлений також для методичного кабінету дошкільного закладу. У цьому випадку для розробки посібника студенти-практиканти можуть об'єднатися у групу з 4-5 осіб.

Форма звіту: щоденник педагогічної практики, конспекти відкритих залікових занять, протоколи їх обговорення, конспект виховного заходу, проведеного групою практикантів, виставка-конкурс наочних посібників.

Змістовий модуль 3. Проведення науково-дослідної роботи

Зміст роботи за цим змістовим модулем полягає у розробці кожним практикантом **конкретної проблеми науково-дослідної роботи** за темою магістерської роботи. Вона має відображати актуальну психолого-педагогічну проблему і бути зорієнтованою на тематику науково-методичних досліджень кафедри, до якої магістрант прикріплюється на період навчання у магістратурі. Практикант може обрати тему, яка його цікавить, пов'язану з його досвідом роботи, проблемою, яку вивчає педагогічний колектив, у якому працює магістрант (для студентів дистанційної форми навчання). При виборі теми слід враховувати:

- реальність і практичну значущість для дошкільних закладів;
- наявність новизни і можливість прояву творчості;
- узгодженість з програмою курсу дошкільної педагогіки та окремих методик дошкільного виховання.

Визначаючи **науковий апарат дослідження**, шляхом аналізу та порівняння з іншими дослідженнями **обґрунтовують актуальність** та доцільність обраної теми для психолого-педагогічної науки. Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Досить кількома реченнями висловити головне – сутність проблеми або наукового завдання. Так само чітко, конкретно та лаконічно формулюють **об'єкт і предмет** дослідження, його **мету та завдання**. Вони повинні відображати стратегію дослідження, тобто виявляти основні суперечності між досягнутим рівнем педагогічного знання і проблемами розвитку педагогічної теорії і практики. Зокрема, слід розуміти, що об'єктом дослідження є той процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обирається для вивчення. У педагогічних дослідженнях – це певна частина навчально-виховного процесу. Предметом дослідження є певний аспект розгляду об'єкту дослідження, на який спрямована основна увага дослідника. Предметом педагогічних досліджень виступають зміст, форми виховного процесу, методи, умови, що виникають у

ньому, особливості діяльності дітей і педагога. На основі мети, предмета та об'єкта дослідження формуються його завдання. При цьому важливо з'ясувати, який результат має одержати дослідник. Завдання визначають, що потрібно зробити, щоб досягти мети. Важлива частина концепції дослідження – **гіпотеза** або наукове припущення, передбачення того, який саме спосіб вирішення завдання приведе до його успішного розв'язання, які засоби, методи і прийоми слід застосувати для досягнення оптимального результату.

За період виробничої практики магістрант може **виконати два або три етапи дослідження**: обґрунтувати актуальність теми, визначити категоріальний апарат та **підготувати план-проспект майбутнього дослідження**; здійснити теоретичний аналіз обраної теми, розробити методики констатувального та пошукового етапів експериментального дослідження теми. Обов'язковим є **проведення констатувального та пошукового етапів експерименту**. Важливо не лише зібрати емпіричні відомості, а й проаналізувати їх, зробити відповідні висновки та узагальнення. За наявності відповідних умов за період педагогічної практики можуть бути проведені окремі етапи формуального етапу експерименту. В іншому разі студент повинен розробити методику проведення формуального експерименту, підготувати необхідні матеріали для її наступної апробації. Виконання завдань цього змістового модуля фіксується у щоденнику педагогічної практики.

Форма звіту: щоденник педагогічної практики, наукове обґрунтування та план-проспект дослідження.

Змістовий модуль 4. Проведення організаційно-методичної роботи та інспектування дошкільного закладу

Виконуючи завдання цього змістового модуля, практиканти мають ознайомитися з веденням ділової документації у дошкільному закладі, організаційно-педагогічною та методичною діяльністю керівника дошкільної установи, контролем за станом освітньо-виховної роботи з дітьми та організацією роботи з громадськістю (родами вихованців, школою). Кожен з практикантів отримує від керівників закладу завдання **здійснити тематичну перевірку** стану навчально-виховної роботи у одній з груп (не тій, де практикант працює на посаді вихователя). При здійсненні тематичного контролю практикант вивчає певний вид діяльності дітей (ігрова, трудова, навчальна, самостійна художня діяльність тощо) або роботу дошкільного навчального закладу з одного з напрямів дошкільного виховання (фізичне, розумове, естетичне, моральне тощо). Тематичну перевірку можна провести з метою контролю за впровадженням у роботу знань і вмінь, набутих вихователями на методичних об'єднаннях, семінарах з питань організації

освітньо-виховного процесу. Предметом тематичних перевірок можуть бути і організаційні питання (стан самоосвіти вихователів, медичного обслуговування, харчування дітей тощо). Попередньо кожен практикант здійснює **розробку плану проведення тематичної перевірки**. План тематичної перевірки має чітко визначати конкретну тему перевірки, розкривати зміст, форми та терміни проведення інспектування. Плани фіксуються у щоденнику педагогічної практики. Під час проведення перевірки у щоденнику фіксуються отримані студентом відомості, висновки, міркування з приводу питання, яке вивчається. За результатами **тематичної перевірки** студент оформляє **довідку**, з якою ознайомлює керівників дошкільного закладу, дає пропозиції щодо усунення виявлених недоліків у роботі вихователів, методиста, завідувача дошкільного закладу.

Індивідуальне довготривале завдання: Інспектуючи дошкільний заклад, студенти **вивчають та узагальнюють передовий досвід навчання та виховання дітей**, орієнтуючись на такі критерії, як актуальність, тобто відповідність діяльності вихователів сучасним завданням дошкільної освіти; оригінальність та новизна досвіду; висока ефективність та стабільність результатів, яких досягає вихователю у навчанні та вихованні дітей, збалансованість і комплексність результатів педагогічної праці, ефективність взаємодії складових у цілісній системі. Слід оцінити і раціональність витрат часу, зусиль, засобів, затрачених на досягнення високих результатів. Під час педагогічної практики кожен студент повинен **вивчити та описати передовий досвід роботи одного з досвідчених педагогів** дошкільного закладу, у якому проходив основний період практики. Досвід може бути презентований у формі буклету, листівки, плакату, поданий у електронному варіанті (підготовлений до презентації з допомогою мультимедійних засобів).

Форма звіту: щоденник педагогічної практики, довідка про тематичну перевірку, опис передового досвіду роботи вихователя дошкільного закладу.

Література

1. Артемова Л.В. Театр і гра. – К., 2002.
2. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований. – М., 1982.
3. Базовий компонент дошкільної освіти. – К., 2012.
4. Белова Е.С. Одарённость малыша: раскрыть, понять, поддержать. – М., 1998.
5. Богданова Т.Г., Корнилова Т.В. Диагностика познавательной сферы ребёнка. – М., 1994.
6. Богуш А., Лисенко Н. Українське народознавство в дошкільному закладі. – К., 2002.

7. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика. – Запоріжжя, 2000.
8. Буре Р.С., Островская Л.Ф. Воспитатель и дети. – М., 1985.
9. Введение в научное исследование по педагогике / Ред. В.И. Журавлёв. – М., 1988.
10. Виховання дошкільника в праці / Авт. кол. за ред. З.Н.Борисової. – К., 1997.
11. Вільчковський Е.С. Методика фізичного виховання в дитячому садку. – К., 1999.
12. Гавриш Н. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят. – К., 2006.
13. Гончаренко С.У. Методологічні характеристики педагогічних досліджень // Педагогіка і психологія. – 1993. – № 1.
14. Горопах Н. Виховання екологічної культури дітей. – Рівне, 2001.
15. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2012.
16. Загвязинский В.И. Методология и методика дидактического исследования. – М., 1982.
17. Как помочь ребенку войти в современный мир? / Под ред. Т.В.Антоновой. – М., 1995.
18. Ковальчук Я.И. Индивидуальный подход в воспитании детей. – М., 1987.
19. Комарова Т.С. Изобразительная деятельность в детском саду. – М., 1986.
20. Коментар до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні. – К., 2001.
21. Кондратенко Т.Д., Котырло В.К., Ладывир С.А. Обучение старших дошкольников. – К., 1986.
22. Котляр В.Ф. Изобразительная деятельность дошкольников. – К., 1989.
23. Краевский В.В. Моделирование в педагогическом исследовании // Введение в научное исследование по педагогике. – М., 1988.
24. Кузьмина Н.В. Методы системного педагогического исследования. – Л., 1980.
25. Методы педагогических исследований / Под ред. А.И. Пискунова, Г.В. Воробьева. – М., 1979.
26. Михайленко Н.Я., Короткова Н.А. Как играть с ребенком. – М., 1990.
27. Монахов Н.И. Изучение эффективности воспитания: теория и методика. – М., 1981.
28. Непомнящая Н.И. Опыт системного исследования психики ребёнка. – М., 1975.
29. Новиков А.М. Как работать над диссертацией: Пособие для начинающего педагога-исследователя. – М., 1996.
30. Ознайомлення дошкільників з природою. Хрестоматія / Упорядник Н.М. Горопах. – Рівне, 2007.
31. Островская Л.Ф. Беседы с родителями о нравственном воспитании дошкольников. – М., 1987.
32. Петров Ю.А. Методологические проблемы теоретического познания. – М., 1986.
33. Підласий А.І. Здатність педагога до багатокритеріальної рангової оцінки // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 4.

- 34.Плохій З.П. Виховання екологічної культури дошкільників. – К., 2002.
- 35.Полонский В.М. Научно-педагогическая информация: Словарь-справочник. – М., 1995.
- 36.Поніманська Т., Козлюк О., Марчук Г. Виховання людяності. – К., 2008.
- 37.Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. – К., 2013.
- 38.Поніманська Т.І. Моральне виховання дошкільників. – К., 1993.
- 39.Поніманська Т.І., Дичківська І.М. Дошкільна педагогіка. Практикум. – К., 2007.
- 40.Скалкова Я и др. Методология и методы педагогического исследования. – М., 1989.
- 41.Скаткин М.Н. Методология и методика педагогических исследований. – М., 1986.
- 42.Стрелкова Л.П. Уроки сказки. – М., 1990.
- 43.Субботский Е.В. Ребёнок открывает мир. – М., 1991.
- 44.Театр фізичного виховання та оздоровлення дошкільнят: Авторський стиль роботи / Авт.-укл. М.М. Єфименко. – К., 1995.
- 45.Учимся общаться с ребёнком / Сост. В.А.Петровский, А.М.Виноградова и др. – М., 1993.
- 46.Фесюкова Л.Б. От трёх до семи. – Харьков. 1996.
- 47.Франселла Ф., Баннистер Д. Новый метод исследования личности. – М., 1987.
- 48.Шилова М.И. Изучение воспитанности школьников. – М., 1982.
- 49.Шульга Л.М. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання. – К., 1995.
- 50.Щербакова Е.И. Методика формирования элементов математики. – К., 2005.
- 51.Щербакова К.Й., Григоренко Г.І. У сім'ї росте дитина. – К., 1995.
- 52.Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы. – Самара, 1995.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Для ефективної реалізації програми виробничої практики у дошкільному закладі має бути забезпечена відповідна організація:

1. Практика проводиться у кращих дошкільних закладах, які є науковими філіями випускової кафедри. Для керівництва педагогічною практикою студентів призначаються досвідчені викладачі кафедри, що мають досвід роботи у дошкільному закладі, практичні працівники, що є викладачами кафедри.

2. Кожен практикант призначається у одну з груп дітей дошкільного віку, у якій працює протягом періоду практики. Оскільки студенти магістратури мають уже диплом бакалавра дошкільної освіти, кваліфікацію вихователя дітей дошкільного віку, вони у разі виникнення у дошкільному

закладі виробничої потреби самостійно працюють у одній з вікових груп дошкільного закладу. Практикант може працювати і під керівництвом вихователя-наставника. У разі самостійної роботи практиканта на посаді вихователя функція його наставника покладається на методиста дошкільного закладу.

3. Тривалість робочого дня практиканта – 6 годин. Робочий день розпочинається о 8 год., закінчується о 14 год. (перша зміна). Друга зміна розпочинається о 12 год., закінчується о 18 год.

4. Практиканти зобов'язані виконувати правила внутрішнього трудового режиму дошкільного закладу, підкорятися розпорядженням завідувачки дитячого садка, працівників міськвно, інших осіб, які мають право інспектувати дошкільний заклад. Однак передусім практикант повинен виконувати вказівки та розпорядження групового методиста практики, без погодження з яким він не може бути переведений в іншу групу, залучений до видів діяльності в дитячому садку, не передбачених програмою практики, звільнений від виконання будь-яких видів педагогічної діяльності, які заплановані програмою практики.

5. Студент веде щоденник педагогічної практики, який є основною формою поточного звіту студента-практиканта перед груповим методистом та керівником педагогічної практики. Ведення щоденника сприяє осмисленню практикантом своєї педагогічної діяльності. Після завершення практики щоденник із виставленими у ньому вихователем-наставником оцінками додається до звітної документації студента-практиканта.

6. Після завершення виробничої педагогічної практики практикант готує письмовий детальний звіт, у якому відображає результати спостережень під час підготовчого етапу практики та характеризує свою діяльність під час основного етапу практики. Обсяг звіту – 5 сторінок.

Перелік звітної документації виробничої практики

1. Звіт про педагогічну практику.
2. Щоденник педагогічної практики.
3. Конспекти проведених практикантом восьми залікових занять з протоколами їх обговорення.
4. Конспект проведеного фронтального виховного заходу (спільний у групи практикантів).
5. План-проспект проведення наукового дослідження.
6. Довідка про результати тематичної перевірки дошкільного закладу.
7. Картка передового педагогічного досвіду.
8. Характеристика студента-практиканта.

Асистентська практика у вищих навчальних закладах

Метою асистентської практики у вищих навчальних закладах є набуття практикантами досвіду викладання психолого-педагогічних дисциплін у вузах, проведення виховної роботи із студентами та формування навичок науково-дослідної роботи.

Завдання практики

1. Поглиблення та закріплення теоретичних знань з предметів психолого-педагогічного циклу та оволодіння навичками застосовувати ці знання для планування та проведення навчально-виховної роботи у вузі.
2. Формування вмінь спостерігати та аналізувати педагогічний процес у вищих навчальних закладах, вивчати та використовувати у власній педагогічній діяльності кращий досвід викладання та проведення виховної роботи із студентською молоддю.
3. Удосконалення загально педагогічних умінь та навичок раціональної організації педагогічної діяльності студентів:
 - навичок роботи з науковою та методичною літературою, дидактичними матеріалами, наочними посібниками, технічними засобами навчання, необхідними для підготовки та проведення навчально-виховної роботи у вузі;
 - умінь визначати тип і вид навчального заняття, його структуру; раціонально розподіляти час для різних видів навчальної роботи; добирати форми і методи навчання студентів;
 - умінь керувати самостійною навчальною та науково-дослідною роботою студентів;
 - навичок педагогічного спілкування зі студентами, активізації їх пізнавальної діяльності, поглиблення інтересу до майбутньої професії;
 - умінь організовувати різні види навчальної діяльності (лекції, практичні та лабораторні заняття, педагогічну практику), забезпечуючи активність кожного студента;
 - умінь планувати та організовувати різноманітні форми виховної роботи із студентською молоддю.
4. Поглиблення любові до педагогічної професії, інтересу до викладацької роботи, розвиток педагогічних здібностей, формування у студентів потреби у професійному самовдосконаленні.
5. Удосконалення навичок та вмінь проведення науково-дослідної роботи з психолого-педагогічних та методичних проблем, розвиток у студентів магістратури творчої ініціативи та конкретних дослідницьких умінь у професійній діяльності викладача вищої школи.

На асистентську практику відводять 108 годин / 3 кредити ECTS.

ПРОГРАМА АСИСТЕНТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Змістовий модуль 1. *Ознайомлення з діяльністю кафедри вищого навчального закладу*

У зміст роботи практикантів входять усі важливі напрями професійної діяльності викладача педагогічного вузу. Однак, перш ніж приступити до виконання обов'язків викладача, студенти-практиканти мають **ознайомитись із особливостями навчально-виховного процесу в педагогічному вищому навчальному закладі** III-IV рівня акредитації. Таке ознайомлення і складає зміст першого (підготовчого) етапу педагогічної практики. Практиканти зустрічаються з керівниками вузу або підрозділу, у який вони направлені на практику (директором або ректором, деканом факультету, завідувачами кафедр педагогіки та психології, керівником педагогічної практики). Під час розмови магістранти отримують загальні уявлення про навчальний заклад (його історію та традиції, головні напрями підготовки спеціалістів на сучасному етапі тощо), ознайомлюються з режимом роботи вузу та прийнятими у ньому правилами внутрішнього розпорядку. В перший день педагогічної практики відбувається також нарада практикантів із викладачами психолого-педагогічних та методичних дисциплін, кураторами студентських груп. Її мета – познайомитися з викладачами, здійснити розподіл практикантів для наступного проведення занять з педагогіки, психології або методик дошкільного виховання та виховної роботи.

Наступні кілька днів практики присвячуються ретельному ознайомленню практикантів із функціонуванням такого підрозділу вищого навчального закладу, як кафедра. Магістранти ознайомлюються з функціональними обов'язками завідувача кафедри, секретаря кафедри, голів методичної комісії та групи аналізу кафедри. Практиканти вивчають ділову документацію кафедри (річний план роботи кафедри, звіти, протоколи засідань кафедри, плани наукової роботи викладачів тощо), ознайомлюються із навчальними планами для спеціальності „Дошкільна освіта” та навчальними робочими програмами, науково-методичними комплексами дисциплін. Практиканти відвідують засідання кафедри та методичної комісії, інші заходи, що проводяться кафедрою. Слід також відвідати бібліотеку навчального закладу та ознайомитися із роботою кабінетів педагогіки та психології.

Підготовчий етап педагогічної практики включає **відвідування практикантами відкритих лекцій, практичних та лабораторних занять**, що проводяться викладачами кафедри. Зазвичай практиканти відвідують заняття з тих методик, які вони обрали для викладання, а також з психології та педагогіки у тих групах, де вони працюватимуть. Це дозволяє ознайомитись із методикою викладання свого наставника та полегшує підготовку до власних занять, які є частиною цілісної системи викладання певної навчальної дисципліни.

Разом з тим у перший тиждень для практикантів можуть бути організовані колективні перегляди занять, котрі проводять досвідчені викладачі. Після кожного заняття практиканти обговорюють його з викладачем, особливу увагу під час аналізу звертаючи на відповідність лекції дидактичним принципам, програмі, на зв'язок нової теми з попереднім матеріалом, ефективність обраних викладачем форм та методів навчання, прийомів активізації самостійної пізнавальної діяльності студентів на занятті. Оцінюють також ступінь активності студентів, їх інтерес до засвоюваного матеріалу, організованість та дисциплінованість групи. Слід проаналізувати педагогічну майстерність викладача, його уміння організовувати студентський колектив, створювати відповідну емоційну атмосферу навчання, педагогічний такт у спілкуванні з учнями тощо.

Крім аудиторних занять практиканти повинні відвідувати інші форми роботи: засідання наукових гуртків, лабораторні заняття та навчальні екскурсії. Слід також ознайомитися із організацією педагогічної практики в дошкільних закладах. Практиканти вивчають плани, що відображають зміст різних видів практики, методичні рекомендації до практики, поступово залучаються до керівництва педагогічною практикою (консультують студентів, відвідують з ними навчальні заклади, де аналізують проведені учнями заняття тощо).

Ознайомлюючись з роботою вищого навчального закладу, практиканти ведуть щоденники, у яких фіксують всі важливі для аналізу і власного використання аспекти педагогічного процесу у виші.

Форма звіту: щоденник педагогічної практики.

Змістовий модуль 2. *Організація різноманітних форм навчальної роботи*

Зміст другого модуля включає виконання практикантами всіх основних обов'язків викладача вищого педагогічного навчального закладу. Насамперед це – ***проведення пробних та залікових занять***. Кожен практикант має провести 8 залікових занять: 4 лекції з педагогіки, психології чи методики, 2 практичних або семінарських заняття з цих дисциплін та 2 лабораторних заняття з однієї із методик дошкільного виховання (методики розвитку мовлення дітей дошкільного віку; методики ознайомлення дітей з природою; методики формування елементарних математичних уявлень дітей; методики фізичного виховання; методики керівництва зображувальною діяльністю дітей дошкільного віку).

Перед самостійним проведенням ***лекцій*** практикант обов'язково присутній на попередньому занятті та подає на затвердження викладачеві розгорнутий конспект власної лекції. Приступаючи до складання конспекту, слід визначити вид заняття, отримати консультацію у викладача, підібрати необхідну літературу та наочність. Конспект має бути готовий не менш ніж за два дні до проведення занять. При підготовці конспекту слід використовувати методичні матеріали кабінетів вузу, передовий

педагогічний досвід, журнальні статті, новинки літератури, ТЗН. Розробляючи зміст лекції, практикант має враховувати своєрідність структури різних видів навчальних занять у вузі, продумувати прийоми активізації пізнавальної діяльності студентів.

Перед проведенням практикантом залікових лекцій можуть бути проведені пробні лекції з кожної дисципліни. На них присутній лише викладач-наставник. Обговорення пробної лекції є консультацією, спрямованою на поліпшення рівня викладання, виправлення припущених практикантом помилок. На залікові лекції запрошують інших практикантів, викладачів відповідної кафедри, методиста практики. Якщо магістрант провів пробне заняття на високому рівні, його можна зарахувати як залікове. Всі залікові лекції обговорюються студентами-практикантами. Вони визначають ефективність обраних форм і методів викладання, оцінюють рівень володіння студентами навчальним матеріалом, вказують на допущені помилки та недоліки лекції. Загальну оцінку за лекцію виставляють викладач та методист практики.

Проведення залікових **практичних та семінарських занять** здійснюється на основі планів цих занять, розроблених на кафедрі вузу. Проте практикант до заняття готує методичну розробку практичного чи семінарського заняття, яка включає короткий тезовий виклад теоретичних питань, завдання для тестового контролю знань студентів, педагогічні та психологічні задачі, проблемні ситуації, творчі завдання для самостійної роботи студентів на занятті. При проведенні практичних занять доцільно використовувати інтерактивні методи навчання, різноманітні прийоми підвищення пізнавальної активності студентів тощо.

Проведення залікових **лабораторних занять** організовується практикантом у дошкільному закладі. Він готує методичну розробку лабораторного заняття, яка включає перелік питань для самопідготовки та список літератури, практичні завдання для самостійної роботи студентів та завдання для роботи на занятті. Якщо передбачається аналіз педагогічного процесу в дошкільному закладі, до методичної розробки входять схеми та таблиці, які студенти будуть використовувати для аналізу.

Конспекти проведених практикантом залікових лекцій та методичні розробки практичних, семінарських і лабораторних занять подаються у звітну документацію.

Протягом основного періоду практики магістранти мають **проводити позааудиторну навчальну роботу**. Вона включає керівництво педагогічною практикою студентів вузу в дошкільних закладах (проведення консультацій, допомогу в підготовці планів та конспектів для роботи з дітьми, виготовленні наочних і дидактичних посібників, відвідування та аналіз різних видів роботи, які проводять студенти, здійснення педагогічного тренінгу). Практиканти беруть участь у роботі наукових гуртків з дошкільної педагогіки та психології, готують тематичні виступи, розкриваючи актуальні проблеми педагогіки та психології, власні наукові здобутки. Практиканти можуть надавати студентам консультації з питань проведення наукового

дослідження (підготовки курсової роботи): аналізу літератури, вибору діагностичних завдань для дітей, аналізу зібраного емпіричного матеріалу тощо.

Форма звіту: Конспекти чотирьох залікових лекції з протоколами обговорення, методичні розробки двох практичних чи семінарських та двох лабораторних занять з протоколами обговорення.

Змістовий модуль 3. *Виховна робота зі студентською молоддю*

Важливою складовою змісту роботи під час педагогічної практики є **виконання обов'язків куратора академічної групи**. Магістранти ознайомлюються з системою навчально-виховної роботи в університеті, діяльністю студентського самоврядування на різних рівнях (університет, факультет, група, студентський гуртожиток), системою роботи куратора академічної групи. Виховну роботу з студентами практиканти проводять відповідно до планів роботи, складених кураторами академічних груп. Крім того, кожен практикант готує та проводить один **заліковий виховний захід**, на який запрошує викладачів факультету, інших практикантів, керівника практики. Тематика виховних заходів має бути актуальною, цікавою, відповідати інтересам та запитам студентів. Варто надавати перевагу таким формам виховної роботи, які дозволяють як практиканту, так і студентам виявити власну активність, життєву позицію, продемонструвати свої художні, організаторські та педагогічні здібності. У проведенні виховної роботи практиканту найважливіше налагодити позитивні стосунки з студентами, стати для них авторитетним старшим товаришем. Для цього йому слід оволодіти навичками особистісно-орієнтованого спілкування, бути щирим, доброзичливим, тактовним зі своїми вихованцями.

Форма звіту: конспект виховного заходу, щоденник педагогічної практики.

На заключному етапі практики магістранти підбивають підсумки проведеної роботи, готують звіти та оформляють документацію, яка відображає результати практики. На засіданні кафедри, до якої прикріплені практиканти (найчастіше це кафедра дошкільної педагогіки), викладачі оцінюють діяльність кожного практиканта та затверджують їх характеристики.

Загальні підсумки педагогічної практики у вищих навчальних закладах підбиваються на підсумковій науково-практичній конференції.

Література

1. Аванесов В. С. Основы научной организации педагогического контроля в высшей школе. – М., 1990.

2. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи України: Історія. Теорія. – К., 1998.
3. Артемова Л.В. Програма та інноваційні методи вивчення курсу "Методика викладання дошкільної педагогіки" – К., 2001.
4. Битянова Н.Р. Культура самосовершенствования преподавателя. – М., 1994.
5. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. – К., 1996.
6. Волкова Н.П. Педагогіка. – К.: Академія, 2001.
7. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004.
8. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. – М., 1987.
9. Картушин И.И. и др. Эстетика педагогической деятельности. – М., 1994
10. Козлова С.А., Куликова Т.А. Дошкольная педагогика. – М., 2000.
11. Нобель М.В. Педагогіка вищої школи. – К., 2008.
12. Кононова М.И. Семинарские и практические занятия по дошкольной педагогике. – М., 1989. – 111 с.
13. Краткий справочник по педагогической технологии / Под ред. Н.Е. Щурковой. – М., 1997.
14. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. – М., 1999.
15. Мурашов А.А. Основы педагогической риторики. – М., 1996.
16. Основы педагогического мастерства / Под ред. В.А. Зязюна. – М., 1989.
17. Панько Е.А. Психология деятельности воспитателя детского сада. – Минск, 1986.
18. Педагогика / Под ред. П.И. Пидкасистого – М., 1998.
19. Педагогіка вищої школи / За ред. З.Н.Курляна. – К., 2008.
20. Педагогика: Педагогические теории, системы, технологии. – М., 1999.
21. Педагогічна майстерність / За ред. І.А.Зязюна. – К., 2005.
22. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. – К., 2006.
23. Поніманська Т.І., Дичківська І.М. Дошкільна педагогіка. Практикум. – К., 2004.
24. Практикум по дошкольной педагогике / Сост. Г.С. Красницкая, Б.Р. Борщанская. – М., 1996. – 272 с.
25. Практическая психология для преподавателей / Кол. авт. под рук. М.К. Тутушкиной. – М., 1997.
26. Рябинин Г.А. Искусство чтения лекций. – Спб., 1996.
27. Семиченко В.А. Психологические основы процесса профессиональной подготовки студентов вуза. – Полтава, 1991.
28. Смирнов В.И. Общая педагогика в тезисах, дефинициях, иллюстрациях. – М., 1998.
29. Технология развития педагогического творчества / Под ред. И.П. Раченко. – Пятигорск, 1994.
30. Фіцула М.М. Педагогіка. – К.: Академія, 2000.
31. Шкіль М.І., Грищенко Г.П. Підготовка педагогічних кадрів за ступеневою системою // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 2(3).
32. Ярмаченко М.Д. Педагогіка. – К., 1986.

Перелік звітної документації асистентської практики

1. Щоденник педагогічної практики.
2. Звіт про проходження педагогічної практики.
3. Конспекти двох залікових лекцій з протоколами їх обговорення.
4. Методичні розробки двох практичних чи лабораторних занять з протоколами їх обговорення.
5. Конспект виховного заходу із студентами вузу.
6. Характеристика практиканта, складена викладачем-наставником та завірена підписом завідувача кафедри дошкільної педагогіки.

Переддипломна практика

Метою переддипломної практики є надання можливості студенту-практиканту узагальнити емпіричний матеріал, зібраний для магістерської роботи; науково опрацювати цей матеріал; дати теоретичну інтерпретацію отриманим даним.

Завдання практики

1. Продемонструвати знання з обраної теми та відповідну методологію дослідження.
2. Сформулювати вміння аналізувати теоретичний та емпіричний матеріал та письмово викладати власні думки; оформляти роботу: текст, таблиці, малюнки, список літератури, додатки.
3. Виробити навички формулювати теоретичні та практичні завдання кваліфікаційної магістерської роботи та розв'язувати їх.
4. Поглиблення та закріплення теоретичних знань з предметів психолого-педагогічного циклу та оволодіння навичками застосовувати ці знання для планування та проведення навчально-виховної роботи у вузі.
5. Удосконалення навичок та вмінь проведення науково-дослідної роботи з психолого-педагогічних та методичних проблем, розвиток у студентів магістратури творчої ініціативи та конкретних дослідницьких умінь у професійній діяльності викладача вищої школи.

На переддипломну практику відводять 108 годин / 3 кредити ECTS.

ПРОГРАМА ПЕРЕДДИПЛОМНОЇ ПРАКТИКИ

Змістовий модуль 1. *Ознайомлення із системою науково-дослідної роботи вищого навчального закладу, кафедри*

У зміст роботи магістрантів під час переддипломної практики входить ознайомлення з досвідом наукової роботи вищого навчального закладу та науково-дослідна діяльність самих магістрантів. Цей змістовий модуль полягає в ознайомленні практикантів з основними напрямками, темами та розробками науково-дослідницької роботи кафедри, університету. Слід проаналізувати базу наукових досліджень закладу (кафедри) за останні два роки. Практиканти вивчають плани та звіти (поточні та кінцеві) проходження тем наукових досліджень.

Змістовий модуль 2. *Підготовка до захисту кваліфікаційної (магістерської) роботи*

Завершується також розробка кожним практикантом конкретної теми науково-дослідної роботи, визначеної йому як тема магістерської роботи.

Практиканти узагальнюють отримані в процесі експериментальної роботи матеріали, формулюють висновки та практичні рекомендації, готують перший варіант тексту магістерської роботи та тези доповіді, із якою магістранти виступають на засіданні кафедри (наукової лабораторії) чи науково-практичній конференції. Для підбиття підсумків переддипломної практики на засіданні випускової кафедри проводиться попередній захист магістерських робіт, півд. Час якого приймається рішення про допуск роботи до захисту в державній екзаменаційній комісії та виставляється рейтинговий бал за практику. До попереднього захисту студенти готують усний виступ по темі магістерської роботи та мультимедійну презентацію.

Індивідуальне довготривале завдання: підготовка статті за матеріалами проведеного дослідження до наукового збірника.

Форма звіту: тези наукової доповіді, текст наукової статті, текст магістерської роботи, мультимедійна презентація.

Література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи України: Історія. Теорія. – К., 1998.
2. Артемова Л.В. Програма та інноваційні методи вивчення курсу "Методика викладання дошкільної педагогіки" – К., 2001.
3. Безделина Н. Повышение квалификации педагогов // Дошкольное воспитание. – 2003. – № 11.
4. Богуш А., Лисенко Н. Українське народознавство в дошкільному закладі. – К., 2002.
5. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика. – Запоріжжя, 2000.
6. Виховання дошкільника в праці / Авт. кол. за ред. З.Н.Борисової. – К., 1997.
7. Волкова Н.П. Педагогіка. – К.: Академія, 2001.
8. Гавриш Н. Ігрові технології у роботі з дорослими // Дошкільне виховання. – 2004. - № 5.
9. Гавриш Н. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят. – К., 2006.
10. Горопаха Н. Виховання екологічної культури дітей. – Рівне, 2001.
11. Гураш Л. Раннє дитинство: специфіка, особливості // Дошкільне виховання. – 2002. – № 1. – С. 24-25.
12. Гурковська Т. Проблеми раннього віку // Дошкільне виховання. – 2001. - № 12. – С. 23.
13. Дитячий садок: управління / Упорядник Т. Вороніна. – К., 2005. – 128 с.
14. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2012.
15. Жерносець І.П. Науково-методична робота відділу освіти // Рідна школа. – 1997. – №№ 7, 8.
16. Закон України „Про дошкільну освіту”. – К., 2001.

- 17.Зернятко. Програма розвитку та виховання дитини раннього віку / Науковий керівник О.О.Кононко. – К., 2004.
- 18.Как помочь ребенку войти в современный мир? / Под ред. Т.В.Антоновой. – М., 1995.
- 19.Керівництво дошкільним навчальним закладом: Інформативно-методичні матеріали на допомогу керівникові дошкільного навчального закладу / Упор.: Н. Майор, Ю. Манилюк та ін. – Тернопіль, 2006. – 168 с.
- 20.Кожевнікова Т. Дорослі ігри в дитячому садку // Дошкільне виховання. – 2001. – № 10.
- 21.Коментар до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні. – К., 2001.
- 22.Кочерга О. Психофізіологія дітей 1-3 років. – К., 2006.
- 23.Крутій К. Планування роботи дошкільного закладу освіти: проблеми, досвід, пропозиції. – Запоріжжя. – 2000.
- 24.Методична робота з педагогічними кадрами в дошкільних закладах України: Збірник статей. – К., 1993.
- 25.Навчально-виховний процес та контроль за ним // Дитячий садок. – 2002. – № 36.
- 26.Нобель М.В. Педагогіка вищої школи. – К., 2008.
- 27.Ознайомлення дошкільників з природою. Хрестоматія / Упорядник Н.М. Горопаха. – Рівне, 2007.
- 28.Олійник Л.М., Романюк І.А. Я працюю з малюками. Планування та діагностика в першій молодшій групі дошкільного навчального закладу. – Харків, 2007.
- 29.Пальцева О. Обучение педагогов с помощью интерактивных методов // Дошкольное воспитание. – 2003. – № 3.
- 30.Педагогіка вищої школи / За ред. З.Н.Курляна. – К., 2008.
- 31.Педагогічна майстерність / За ред. І.А.Зязюна. – К., 2005.
- 32.Плохій З.П. Виховання екологічної культури дошкільників. – К., 2002.
- 33.Поздняк Л., Лященко Н. Управление дошкольным образованием. – М., 2001. – 432 с.
- 34.Поніманська Т., Козлюк О., Марчук Г. Виховання людяності. – К., 2008.
- 35.Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. – К., 2006.
- 36.Поніманська Т.І. Моральне виховання дошкільників. – К., 1993.
- 37.Поніманська Т.І., Дичківська І.М. Дошкільна педагогіка. Практикум. – К., 2007.
- 38.Театр фізичного виховання та оздоровлення дошкільнят: Авторський стиль роботи / Авт.-укл. М.М. Єфименко. – К., 1995.
- 39.Шульга Л.М. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання. – К., 1995.
- 40.Щербакова Е.И. Методика формирования элементов математики. – К., 2005.

Додатки

У додатках, вміщених далі у цьому посібнику, подаємо вимоги до підготовки звітної документації з педагогічної практики, зразки оформлення титульних сторінок, схеми складання індивідуальних планів проходження практики, конспектів занять, виховних та методичних заходів, психолого-педагогічних характеристик дітей раннього та дошкільного віку, аналізу різних форм навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку, студентами педагогічного вищого навчального закладу тощо. Додатки містять також зразки описів методичних посібників, орієнтовні плани проведення тематичних перевірок у дошкільному закладі, інші методичні матеріали, які допоможуть студентові у виконанні завдань педагогічної практики.

Форма титульної сторінки звітної документації

Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра педагогіки і психології (дошкільної та корекційної)

З В І Т Н А Д О К У М Е Н Т А Ц І Я

З _____
(вид педагогічної практики)

(прізвище, ім'я, по батькові)

Студента _____ курсу педагогічного факультету
Напряму (спеціальності) «Дошкільна освіта»

Місце проходження практики _____

Термін практики _____

Оцінка _____

Керівник практики _____

Методист _____

м. _____ - 200__

Вимоги до оформлення конспектів занять з дітьми дошкільного віку

Форма титульної сторінки конспекту заняття

До проведення заняття допущено
“ ”
_____ (дата)

Вихователь: _____
(підпис)

К О Н С П Е К Т
відкритого залікового (пробного) заняття
з _____
(розділ програми)

Заняття проведене: _____
(дата)

У _____
(вікова група, № дошкільного закладу)

Студентом-практикантом _____ курсу педагогічного факультету
Напряму (спеціальності) «Дошкільна освіта»

(прізвище, ім'я, по батькові)

Оцінка _____

Підпис вихователя _____

Підпис методиста _____

Схема конспекту заняття

Тема заняття:

Мета (програмовий зміст заняття):

Обладнання (матеріал, необхідний для заняття):

Організація обстановки на занятті: указати, як буде розміщено у групі демонстраційний та роздавальний матеріал, фізкультурне обладнання, атрибути до гри тощо; розташування столів, розміщення дітей за ними, інші важливі деталі обстановки.

Попередня робота з дітьми: перерахувати всі форми роботи в щоденному житті, які готують дітей до сприймання матеріалу на занятті.

Хід заняття:

1. **Вступна частина** (початок заняття): докладно описати методичні прийоми та зміст роботи, спрямовані на організацію переходу дітей від ігрової чи побутової діяльності до навчання, зосередження уваги дітей та зацікавлення їх змістом заняття.
2. **Основна частина**: докладно розкрити послідовність проведення всіх видів навчальної діяльності дітей на занятті, навести зміст розповідей та пояснень, запитань до дітей, описати ігрові прийоми, вправи, усі форми практичної діяльності дітей на занятті та прийоми керівництва діяльністю дітей.
3. **Заключна частина** (підсумок заняття): описати методичні прийоми підведення підсумків заняття, навести зміст заключної розповіді вихователя.

Використана література* : указати посібники, методичні розробки, хрестоматії, іншу літературу, якою користувалися під час підготовки та проведення заняття.

Підпис студента-практиканта: _____

Схема протоколу обговорення відкритого заняття

П р о т о к о л № _____

Від “ _____ ”
(дата)

обговорення відкритого залікового заняття, проведеного студентом-практикантом _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

С л у х а л и :

1. Студента, що проводив заняття: ознайомлює з метою заняття, робить короткий самоаналіз (вказати конкретно, що було оцінено добре, які помилки, труднощі виникли, ідеї на майбутнє).
2. Інших студентів, що були присутні на занятті: внести до протоколу виділені ними недоліки, зауваження та пропозиції, позитивні відгуки та виставлену за заняття оцінку (виступ кожного студента записується окремо).
3. Вихователя групи, у якій проводилося заняття: дає у своєму виступі загальну оцінку занять, які проводив студент-практикант протягом практики, робить детальний аналіз відкритого заняття.
4. Методиста або завідувачку дошкільного закладу (у випадку їх присутності на відкритому занятті): роблять аналіз заняття та дають йому оцінку.
5. Викладача-методиста практики: підсумовує виступи присутніх, детально аналізує хід заняття, робить методичні узагальнення та вносить пропозицію щодо кінцевої оцінки за проведене студентом заняття.

У х в а л и л и :

Заняття студента-практиканта _____
(прізвище, ініціали)

оцінити на: _____
(оцінка за п'ятибальною системою)

Підпис викладача _____

Додаток 3

*Вимоги до оформлення конспектів залікових форм організації
життєдіяльності дітей у дошкільному навчальному закладі*

Форма титульної сторінки конспекту

До проведення допущено
“ ”
_____ (дата)

Вихователь: _____
(підпис)

К О Н С П Е К Т

**відкритої залікової форми організації життєдіяльності дітей у
дошкільному навчальному закладі,**

Проведеної: _____
(дата)

У _____
(вікова група, № дошкільного закладу)

**Студентом-практикантом _____ курсу педагогічного факультету
Напряму (спеціальності) «Дошкільна освіта»**

(прізвище, ім'я, по батькові)

Оцінка _____

Підпис вихователя _____

Підпис методиста _____

Схема конспекту виховного заходу

Форма організації життєдіяльності дітей у дошкільному навчальному закладі: (прогулянка, ранкова гімнастика, цільова прогулянка, свято, екскурсія, розвага, театралізована гра, сюжетно-рольова гра тощо)

Тема:

Мета (програмовий зміст):

Обладнання:

Організація обстановки: указати, де проводиться робота з дітьми (в груповій кімнаті, на ігровому чи спортивному майданчику, у музичній залі, зимовому саду, Кімнаті Казки тощо), як буде розміщено демонстраційний та роздавальний матеріал, фізкультурне обладнання, атрибути до гри тощо; розташування столів, розміщення дітей за ними, інші важливі деталі обстановки.

Попередня робота з дітьми: перерахувати всі форми роботи в щоденному житті, які готують дітей до заходу.

Хід роботи:

Описується у формі послідовного викладу всіх етапів роботи з вказуванням методів та методичних прийомів, змісту завдань, повідомлень дітям тощо. Окремі позанавчальні виховні заходи, як от свята, розваги, ігри-драматизації, лялькові театри, описуються у формі сценарію.

Використана література: указати посібники, методичні розробки, хрестоматії, іншу літературу, якою користувалися під час підготовки та проведення заняття.

Підпис студента-практиканта: _____

*Вимоги до оформлення психолого-педагогічної характеристики
дитини раннього та дошкільного віку*

Форма титульної сторінки характеристики

ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Вихованця(-ки) _____
(вікова група)
дошкільного навчального закладу № _____

(прізвище та ім'я дитини)

Складена студентом-практикантом
_____ **курсу педагогічного факультету**
напряму „Дошкільна освіта”

(прізвище, ініціали студента)

Оцінка _____

Підпис вихователя _____

Підпис методиста _____

СХЕМА СКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Варіант 1

1. Загальні відомості про дитину (прізвище, ім'я, вік, час перебування в дитячому колективі).
2. Біологічний та соціальний анамнез.
3. Поведінкова характеристика дитини.
 - а) загально-рухова активність дитини (активна, малоактивна);
 - б) домінуючі емоційні стани (позитивний, неактивний, сталий, мало емоційний);
 - в) сон-засинання (швидке, повільне спокійне, неспокійне);
 - г) характер сну (глибокий, не глибокий, спокійний, неспокійний);
 - д) тривалість сну (скорочений, подовжений, відповідає віку).
4. Апетит (гарний, несталий, поганий, надмірний, вибіркове ставлення до їжі, відмова від їжі).
5. Стан бадьорості (активний, пасивний, малоактивний).
6. Характер стосунків з дорослими та дітьми (позитивний, негативний, відповідальний, відсутність стосунків, ініціативні стосунки).
7. Індивідуальні особливості (контактність, сором'язливість, ініціативність, лагідність, врівноваженість, збудливість, рухливість, легка втома, інші особливості).
8. Мова (характер мовлення, мовні порушення, особливості мовної регуляції, кількісна оцінка мови, розуміння мови, запитання, граматичний ряд. активна мова).
9. Сенсорний розвиток дитини (сприймання кольорової гами, диференціація кольорів та форм, підбір геометричних форм, їх використання).
10. Ігрова діяльність (активна, пасивна, відсутня); характер гри (сюжетний, відображувальний, навичкоподібний, сюжетно-рольовий, рольовий з творчою підосновою).
11. Конструктивна діяльність та малювання (активне, неактивне, подобається, не подобається, позитивна динаміка розвитку, виконання програмних завдань).
12. Навички самообслуговування (в одяганні, в годуванні, в фізіологічних потребах).

Варіант 2

1. а) Загальні відомості про дитину.
б) стан здоров'я дитини;
в) умови життя дитини в родині.
- I. Склад родини.
- II. Морально-психологічна атмосфера.

III. Характер сімейного виховання.

IV. Ставлення дитини до батьків та батьків до дитини.

2. Ставлення дитини до дитячого колективу.

а) до вихователів;

б) до інших дітей;

в) до режимних моментів в закладі.

3. Особливості розумового, вольового та емоційного розвитку дитини.

4. Вивчення інтересів, нахилів і здібностей дитини, звички, основні риси та якості характеру, темперамент

5. Висновки спостережень дитини під час гри, на заняттях, при виконанні трудових доручень, під час екскурсій, в дитячому колективі і вдома.

6. Основні висновки та пропозиції щодо виховної роботи з дитиною.

Варіант 3

1. Прізвище та ім'я дитини.

2. Дата народження. Кількість повних років та місяців на момент складання характеристики.

3. Методи, які використовувалися для психолого-педагогічного вивчення дитини.

4. Аналіз відомостей, отриманих від батьків дитини: стан здоров'я, розвиток рухів та мови, сформованість навичок самообслуговування тощо; ставлення батьків до виховання дитини, умови життя дитини в сім'ї, взаємини в родині тощо.

5. Аналіз відомостей, отриманих від вихователів групи: з якого віку дитина відвідує дошкільний заклад, перебіг адаптації; взаємини з однолітками та дорослими.

6. Аналіз даних власних спостережень:

а) рівень нервово-психічного розвитку (рухи, мова, самостійність, сенсорний розвиток), його відповідність віковим нормам;

б) розвиток предметної та ігрової діяльності (яким іграшкам надає перевагу, як їх використовує; тематика ігор, чи вміє розвивати сюжет гри; спільні ігри з дорослими та іншими дітьми);

в) засвоєння програми навчання конкретної вікової групи (охарактеризувати, з яких розділів програма засвоєна краще, яких знань немає або вони низького рівня); розвиток пам'яті, уваги, мислення, елементів навчальної діяльності;

г) характер, індивідуальні особливості та інтереси дитини.

7. Які методи педагогічного впливу дають позитивні результати?

8. Виявлені помилки у вихованні та розвитку дитини, рекомендації щодо їх подолання.

Обсяг характеристики – не менше 3 сторінок

**Методики психолого-педагогічної діагностики розвитку
дітей раннього віку**

**Загальні правила обстеження дітей раннього віку
(за рекомендаціями О.Кочерги)**

1. Доросла людина, яка проводить цю роботу, не має викликати у малюка неприємних емоцій. Це має бути «добра тьотя», а не «недосолений суп». Важливо враховувати, що захоплено-позитивна реакція дитини на дослідника, так як і негативна, є суттєвою перепорою для оцінки стану психіки малюка. Тому найсприятливішою умовою буде та, за якої дитина довіряє дорослому, іде на контакт з ним, але водночас віддає перевагу не іншим заняттям, а спілкуванню.

2. Обстеження слід проводити тоді, коли дитина фізично здорова та не відчуває фізичного дискомфорту. Почуття голоду, бажання спати можуть погіршити результати дослідження.

3. Не можна для проведення обстеження відривати дитину від цікавого, на її погляд, заняття. Реакція невдоволення загальмує прояв інтелекту. Батьки, лікар або вихователь мусять спочатку зосередити увагу дитини на своїх діях (зацікавити її), знайти з дитиною спільну мову і лише потім приступати до роботи.

4. Обстеження має відбуватися в ігровій, невимушеній формі. Воно полягає в тому, що дорослий повинен пропонувати малюку виконувати те чи інше завдання. Від дитини не можна вимагати, а тим паче наказувати, виконувати завдання. Під час правильного проведення роботи малюк отримує від неї насолоду і всіма своїми доступними засобами висловлює позитивні емоції від процесу своєї діяльності. Заняття має подобатись дитині, позаяк результат дій, як правило, для неї не є важливим.

5. Варто насамперед визначити, чи є у цієї дитини виразні засоби для виконання завдань. Безглуздо, наприклад, малюку з порушенням моторики пропонувати побудувати будиночок із кубиків (оцінка рівня узагальнень в завданні «яким буває будиночок»), а дитині з серйозними порушеннями мовлення—розповісти про будинок (з тією самою метою у тому самому завданні).

6. Якщо у дитини підвищена психічна збудливість, більша частина завдань проводиться у формі стороннього спостереження за її самостійною поведінкою. При цьому дорослий тільки надає у розпорядження маленького діяча різноманітний ігровий матеріал. Дитина використовує всі предмети на свій розсуд. Інформація про психіку дитини міститься у виборі, який вона робила, форм діяльності та стійкості уваги до обраних предметів.

7. За підвищеної психічної виснажливості малюк швидко втомлюється і не може тривалий час зосереджувати свою увагу на одному й тому самому об'єкті. Тоді обмежують час обстеження або розбивають дослідження на велику кількість коротких сеансів. При цьому варто пам'ятати, що кожен

сеанс має бути для дитини завершеним завданням. Крім цього, дорослий під час роботи з дитиною, яка швидко стомлюється, зобов'язаний виразом схвалення стимулювати виконання нею запропонованого завдання.

Обстеження стану психіки дитини раннього віку є комплексним.

1. Спостереження за діяльністю малюка з різними предметами та іграшками. Предмети та іграшки, які пропонуються дитині, мають бути різними за розміром, формою, кольором, функціональним призначенням, характером поверхні. 5—10 предметів та іграшок є довільними для складання кількох наборів. Розглянемо їх використання на прикладі.

Дитині пропонують набір предметів № 1. Протягом 5—10 хвилин малюк грається з предметами, а дорослий спостерігає за цим. Важливо зафіксувати у формі записів:

- чи виявляє дитина цікавість до цих предметів та іграшок, через скільки хвилин після початку спостережень дитина звернула на них увагу, тобто подивилась і зупинила свій погляд, потяглася до них, узяла до рук;
- який вибірковий інтерес у дитини до елементів набору: віддає перевагу якомусь кольору чи розміру, близькі предмети чи віддалені, знайомі предмети чи незнайомі; яким предметам більше радіє: порожнім іграшкам (кубикам) або тим, які потрібно скласти (пірамідкам), тим, які звучать чи «мовчазні» тощо;
- як довго дитина підтримує інтерес до обраних предметів та іграшок. За тривалістю часу, який об'єкт привертає увагу, самостійно виділений нею з набору, можна визначити присутність цікавості, ступінь активності та настирливості дитини;
- як виявляється інтерес дитини до об'єкта: дивиться, бере до рук, перекладає з руки в руку, намагається розібрати, пробує зубами та язиком тощо.

Після перерви у 2-3 дні спостереження за описаною програмою повторюють, використовуючи набір предметів № 2. Отримані результати кількох сеансів узагальнюють і передають фахівцям, які порівнюють їх із віковою нормою.

2. Виконання дитиною спеціальних завдань. Під час проведення цих випробовувань важливо, щоб увагу дитини від завдань ніщо не відвертало: ні іграшки, ні гучні та пронизливі звуки чи яскраві світлові плями, ні поява у кімнаті улюбленої бабусі. Єдиним цікавим об'єктом для малюка на час дослідження має стати експериментатор, точніше, його завдання.

Варто пам'ятати про те, що в ранньому дитинстві дитина здатна виконувати завдання дорослого тільки за умови співпраці. Тому експериментатор не має уникати спілкування з малюком тоді, коли той зайнятий виконанням завдання.

Проведення занять цього розділу слід насамперед продумати та підготувати: підібрати картинки, іграшки, предмети тощо. На цьому підготовчому етапі від дорослих потрібні певні творчі здібності, які слід спрямовувати на досягнення кінцевої мети.

Під час виконання завдань визначають таке:

- чи впізнає дитина знайомі їй предмети (наприклад, м'ячик) у вигляді їх зображення на картинках, чи може назвати предмет на картинці («що це?»), або впізнання відображається тільки мімікою (погляд на м'ячик, що лежить у кутку кімнати), або жестом (показує пальчиком на м'ячик, що лежить у кутку кімнати);

- чи здатна дитина виконати просте завдання за зразком, запропонованим дорослим (наприклад, зібрати з кубиків такий самий будинок, який щойно на її очах зібрав дорослий);

- чи орієнтується дитина в просторі («де у нас верх?»);

- чи здатна дитина розрізняти прості геометричні фігури (наприклад, круглі отвори в дошці одразу закриваються колами без пробного прикладання трикутників);

- чи може зібрати дитина знайоме їй зображення (приклад, простий великий пазл) після того, як у неї на очах дорослий розібрав це зображення на кілька (не більше шести) приблизно рівних частин;

- чи розуміє дитина звернену до неї неголосну і чітку мову (прослуховування коротеньких казок «Про курочку Рябу» або «Ріпку» або коротких дитячих віршиків і проведення бесіди про героїв, сюжет, розуміння, почуття тощо).

Виконання малюком спеціальних завдань варто поєднувати зі спостереженням за тим, як проходить робота. У результаті цього експериментатор отримує відповіді на додаткові запитання:

1. Як дитина виявляє свою пізнавальну активність та ініціативу? Чи ставить уточнювальні запитання? Чи знаходить не схожі на зразки варіанти рішень?

2. Чи може дитина під час роботи керувати своєю поведінкою? Чи концентрує свою увагу на виконанні завдання? Чи робить нові спроби після невдач?

3. Яка продуктивність дитячої діяльності? Розпочавши будівництво будиночка з кубиків, чи доводить дитина його до кінця без допомоги дорослих або може покинути це заняття на проміжному етапі і повернутись до нього тільки за порадою дорослого.

4. Які завдання дитина виконує легше, отже, з меншою кількістю помилок і за менший відрізок часу: ті, які потребують словесної інструкції («збери точнісінько такий будиночок з цих кубиків»), або ті, які можуть виконувати без неї («зроби такий самий»)?

5. Чи сприймає дитина з радістю або роздратуванням прохання дорослого «розкажи, що ти робиш»? Чи прискорює або уповільнює роботу дитини її розповідь?

Такі обстеження за допомогою спеціальних завдань слід повторювати не частіше одного разу на місяць, щоб у малюка не вироблялися умовні рефлексії на типи завдань. Відносна рідкість експериментального дослідження допомагає також побачити якісні зміни в діяльності дитини (наприклад, прояв елементів індивідуальної творчості) та її мовному супроводженні. Щоб картина була більш повною, вже під час першого

обстеження слід звернути увагу і на творчі прояви дитини, і на її спонтанне мовлення.

3. Аналіз стосунків дитини із дорослим, який проводить дослідження. При цьому звертають увагу на таке:

- на те, як дитина реагує на прояв допомоги з боку дорослого (радіє їй чи обурюється з цього приводу);
- як продуктивно дитина здатна використовувати допомогу дорослого, його поради, похвалу, зразки виконання дій для розв'язання завдання;
- чи стежить дитина під час розв'язання завдання за реакцією дорослого: дивиться в його бік, реагує чи ні на зміни виразу обличчя дорослого, на його жести;
- чи звертається дитина по допомогу до дорослого поглядом, жестом, словами.

Здійснення широкої програми вивчення малюка допоможе вам краще уявити його справжні можливості та індивідуальні особливості. Без такої інформації неможлива правильна об'єктивна оцінка його розвитку. Тому знання можливостей дитини допоможе батькам і вихователям уникнути багатьох непорозумінь з малюками, розкриє для батьків їх творчі можливості, що обов'язково позначиться на розвитку творчих здібностей дитини.

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ НОРМИ РОЗВИТКУ У ВІЦІ ВІД 1 РОКУ 3 МІС. ДО 3 РОКІВ

(за В. Мановою-Томовою)

Показники-норми розвитку моторики

1 рік 3 місяці

Ходить самостійно, але часто падає

Характеристика. Цей показник виявляє початковий етап оволодіння одним із найосновніших і найважливіших для розвитку людини рухів – ходіння, як у дорослого. У цій початковій стадії ходіння ще невпевнене. Дитина дуже нестійка і часто падає. Вона перебуває на початку оволодіння умінням ходити самостійно. Вона вперто й часто прагне цього. Кінець цього періоду – 15-й місяць. Це межа нормального часу початку самостійного ходіння. Зрозуміло, що потрібні багаторазові, незліченні повторення і вправи на терплячість, багато вдалих і невдалих спроб для того, щоб ходіння стало умінням, яким дитина повністю оволоділа. Та в процесі розвитку це важливий момент: дитина фізично позбавляється своєї безпосередньої залежності від дорослих, яка їй потрібна була досі, пересуваючись у просторі. Така фізична незалежність є важливою передумовою для зміни самовідчуття дитини. Це зумовлює виникнення і розвиток прагнення до самостійності – важливої особливості поведінки дитини, яка починає формуватися безпосередньо після спроб ходити самостійно.

Спосіб виявлення. Зовнішні ознаки, за якими можна встановити, чи ходить дитина (хоч і часто падає), такі: перебуває під час стану бадьорості, як правило, у випростаному стані; звичайним способом пересування в просторі

є самотійне ходіння (хоча й часто падає). Постава дитини пряма, що свідчить про значне балансування в положенні тіла.

Оцінка. Ставлять її в процесі тривалих спостережень і на основі відомостей дорослого, який доглядає дитину. Експериментальна перевірка: на відстані 10 м допущено одне падіння. Показник вважається виконаним.

1 рік 6 місяців

Ходить стабільно, падає зрідка

Характеристика. Це вищий щабель оволодіння самотійним ходінням; дитина оволоділа умінням, але воно ще не автоматизоване, і тому потрібна увага. Уміння ходити вже наявне, але воно ще не повністю засвоєне і тому вимагає уваги й зусиль. Рухове збудження на етапі оволодіння ходінням здебільшого концентрується у відповідних рухових ділянках мозку, що схоже на тримання тіла під час ходіння: ходіння відбувається тільки за допомогою ніг і лише зрідка (коли нерівна місцевість) беруть участь інші частини тіла – дитина нахиляє верхню частину і руки розправляє в сторони.

Спосіб виявлення. Спостерігаємо, як ходить дитина протягом 1 хв., зважаючи на положення тіла, яке має бути при нормальному ходінні: розправлене, без нахилу вперед. Допускають певне похитування тіла під час ходіння, що свідчить про його недосконалість.

Оцінка. Показник буде вважатися виконаним, якщо дитина ходить вільно, ступає стабільно, не спираючись і не оглядаючи знайому поверхню. Швидкість ходіння не беруть до уваги. Якщо дитина зрідка й падатиме, то має сама підвестися.

1 рік 9 місяців

Пробує бігти

Характеристика. Це одна з ознак, що автоматизація ходіння настала. Хоч які невпевнені ці перші спроби бігти, все ж таки вони свідчать, що початкові труднощі оволодіння технікою ходіння подолано. Спроби дитини бігти вказують на те, що вона вже не думає і не зосереджує увагу на тому, де і як поставити ноги, як ступити, щоб іти вправно. Біг – це ознака швидкої координації рухів, особливо рухів кінцівок – рук і ніг.

Спосіб виявлення. Спроби дитини бігти можна перевірити і виявити найприродніше, коли дорослий, взявши її за руки, скаже: «Тепер побігаймо». Діти люблять бігати з дорослим — їм тоді весело й приємно. Якщо дитина почала робити спроби бігати, то вона зазвичай залюбки погоджується бігати з дорослим (знайомою і близькою людиною, до якої звикла). Зрозуміло, що такий біг ще дуже невправний, але свідчить, що дитина досить швидко піднімає ноги, набагато швидше, ніж тоді, коли йде. Якщо дитина не почала робити спроб побігти, вона, як правило, опирається або висне на руці дорослого. Зрозуміло, треба стежити, щоб дитина не була стомлена, бо тоді вона поводитиметься так само або відмовиться бігти, навіть тоді, коли може. Після цього робимо новий дослід: ставимо на відстані 4-5 м цікаву іграшку й просимо дитину «побігти» (принести) її дуже швидко. У цьому випадку перевіряють, як дитина намагається пробувати бігти.

Оцінка. Показник виконано, якщо дитина вдало спробує прискорити ходіння (щось схоже на біг) і подолає відстань 10 м удвічі швидше за звичайне ходіння.

2 роки

Піднімається і спускається сходами, тримаючись за поручні

Характеристика. Цей показник виявляє значну стабільність ходіння. Підніматися і спускатися сходами, тримаючись за руку дорослого, дитина може набагато раніше — майже одразу, як почне ходити, або навіть раніше. Але тоді основний характер і суть цього руху — піднімання тіла відповідно до сходження на вищу сходинку — здійснює дорослий, який веде дитину, а вона тільки ступає за ним; більшість зусиль належить дорослому. Зовсім інша річ, коли дитина піднімається або спускається сходами сама, тримаючись за поручні. Тоді вона сама має здійснювати піднімання тіла, йдучи вгору, або підтримувати тіло, йдучи вниз. Якщо дитина ще не автоматизувала ходіння, вона не може підніматися і спускатися сходами, не тримаючись за дорослого. Піднімаючись та спускаючись сходами за допомогою поручнів, дитина спонтанно здійснює координацію між рухами ніг і рук та узгоджує з підніманням всього тіла. Без певної зрілості координаційних механізмів неможливо здійснити таку складну систему рухів.

Спосіб виявлення. Ставимо дитину перед п'ятьма сходами, висота однієї — 10 см; показуємо, як триматися за поручні, щоб не впасти. Не можна дозволяти, щоб дитина сідала або сповзала. Якщо перша спроба невдала, допускають другу й третю.

Оцінка. Показник вважається досягнутим, якщо дитина підніметься і спуститься з п'яти сходинок один раз із трьох.

2 роки 6 місяців

Бігає значно краще

Характеристика. Цей показник виявляє значно більшу зрілість рухового аналізатора. Але для його здійснення вагоме значення мають вправи і можливість дитини рухатися на якомога більшому просторі. Суть цього уміння зумовлена засвоєнням низки найпростіших рухових умінь і особливо — ходіння. Уміння ходити має бути таким автоматизованим, що прискорення його аж до бігу не має викликати жодних труднощів. Взагалі біг є зовнішньою ознакою значно більшої концентрації рухового збудження у ногах.

Спосіб виявлення. Кажемо дитині: «А ти можеш бігати? Ну, тоді принеси мені цю іграшку!» (заздалегідь на відстані 10 м від дитини ставимо цікаву іграшку).

Оцінка. Показник вважається виконаним, якщо дитина бігом принесе іграшку. З двох спроб одна має бути вдалою.

3 роки

Піднімається і спускається сходами, не тримаючись

Характеристика. Це свідчить про більш високий ступінь фізіологічної зрілості і психічної врівноваженості. Мобілізація опорно-рухового апарату

вже на вищому рівні, ніж тоді, коли дитина піднімається або спускається східцями, тримаючись за опору (попередній показник). Піднятися й спуститися без опори вимагає стабільнішої координації між рухами рук, ніг і всього тіла. Піднімаючись і спускаючись східцями у цьому віці, дитина ступає дуже часто тільки однією ногою, а другу просто приєднує до першої; іноді дитина пробує сходити або спускатися двома ногами послідовно. Це ознака дуже доброго розвитку моторики.

Спосіб виявлення. Підводимо дитину до східців з поручнями, висота сходинки — 10 см, і кажемо їй: «Можеш піднятися і спуститися східцями, не тримаючись? Сходь, а я тобі скажу, коли слід повернутися. Тільки дивись — треба зійти і спуститися не тримаючись». Якщо дитина не наслідуються зійти сама, то експериментатор може показати, як це треба робити.

Оцінка. Показник виконано, якщо дитина може піднятися і спуститися не тримаючись з п'яти сходинок. Якщо не може — дитина сяде або вхопиться за поручні, то дослід повторюють. З трьох спроб одна має бути без помилок. Не беремо до уваги, чи піднімається і спускається дитина однією ногою чи двома послідовно. Для цього віку важливо, щоб дитина піднімалася і спускалася не тримаючись.

Показники-норми розвитку вміння руки

1 рік 3 місяці

Ставить п'ять кубиків один на одного

Характеристика. На початку другого року розвиток рухів характеризується значною стабілізацією координації з добре виявленим зоровим контролем. Взагалі відтепер і надалі розвиток та вдосконалення ручних умінь відбувається переважно у напрямку зорового контролю, який поступово зростає, регулює і робить рухи руки дедалі точнішими. Для того, щоб дитина цього віку змогла поставити п'ять кубиків один на одного, треба передусім, щоб вона набула деякої вправності руки; має значення, як вона візьме кубик, як його триматиме і як поставить на другий кубик. Для цього потрібна й увага — кожний кубик ставити так на інші, щоб вони не впали; потрібна витримка, тобто значне вміння зосереджуватись, бо п'ять кубиків у цьому віці дитина ставить один на одного дуже повільно.

Спосіб виявлення. Експериментатор кладе перед дитиною п'ять кубиків з ребром 4 см – дерев'яні або пластмасові – і каже їй: «Можеш побудувати з цих кубиків вежу (або трубу)? Ану, спробуй?». Якщо дитина не зацікавиться, можна їй показати, як це роблять з двома або трьома кубиками. Якщо дитина почне з двома кубиками і зупиниться, можна її заохотити: «Тепер постав ще один, ще один» тощо.

Оцінка. З трьох спроб одна має бути вдалою.

1 рік 6 місяців

За допомогою іграшок зображує дії, спостерігає

Характеристика. Під час наступних трьох місяців другого року життя дитина все ширше контактує з оточенням завдяки самостійному і значно стабільнішому ходінню. Маніпулятивна діяльність і дії з предметами стають різноманітнішими завдяки значному вдосконаленню рухів рук. Зростає

спостережливість дитини. Все це дає можливість дитині досить вдало відтворювати дії, які часто відбуваються навколо і які дитина спостерігає: годує ляльку, кладе її спати, сповиває ведмедика тощо. Суть цього вияву як показника розвитку полягає в умінні дитини відтворювати з іграшками те, що вона часто спостерігає. Це складний вияв, який включає, крім значно розвинених умінь руки, ще й підвищену спостережливість і уміння спостережену дію відтворити з іграшкою. Тут бере активну участь і здатність наслідувати, яка дедалі зростає.

Спосіб виявлення. Використовуємо відомості матері, які вона висловила під час цілеспрямованої бесіди, відповідаючи на запитання: «З чим любить гратися ваша дитина?», «Якими іграшками грається найчастіше?», «Як грається? Опишіть гру, яку часто спостерігали». Слід, щоб експериментатор і сам мав власне враження від зображуваної гри дитини. Для цього, звісно, потрібне більш тривале спостереження у звичайному для дитини оточенні. Щоб перевірити, чи дитина вже ввійшла в стадію зображувальної гри, треба провести такий експеримент: покласти перед дитиною ляльку, чашку і ложечку. Не даючи жодних інструкцій дитині, спостерігаємо, чи буде вона використовувати ці іграшки і як.

Оцінка. Показник вважають виконаним, якщо мати опише дві зображувані дії з двома іграшками і якщо дитина відтворить годування ляльки у створених експериментатором умовах.

1 рік 9 місяців

Кидає м'яч у скриньку (кошик)

Характеристика. Один з основних рухів рук – цілеспрямоване кидання й хапання, який починає розвиватися у два роки. За його допомогою рука набуває спритності й рухомості. Щоб успішно кинути і потрапити в ціль, слід:

а) попереднє елементарне визначення зусиль, за допомогою яких треба кинути м'ячик. Це зусилля залежить від відстані, на якій перебуває «скринька»;

б) увага, щоб м'ячик попав точно в скриньку.

Спосіб виявлення. Даємо дитині маленький м'ячик 5 см у діаметрі, щоб вона могла добре його взяти. На відстані 0,5 м від пальців ніг по прямій лінії вперед ставимо скриньку без покриття розміром 25 x 28 см (дно) і завширшки 10 см. Кажемо дитині, щоб вона спробувала кинути м'ячик у скриньку. Дитина має бути у випростаному положенні. Якщо вона утримується і не робить нічого, треба їй показати, як кидати.

Оцінка. Щоб позитивно оцінити виконання цього показника, дитині потрібно, принаймні, один раз із трьох потрапити м'ячиком у скриньку.

2 роки

Перегинає надвоє аркуш паперу

Характеристика. Засвоєння цього вміння вимагає значно більшої вправності та рухливості руки і особливо пальців. Необхідний також тонкий зоровий контроль не тільки за рухами рук, а й за наслідком — чи папір

згинається. Успіх залежить значною мірою від здатності дитини бути уважною тривалий час.

Спосіб виявлення. Даємо дитині квадратний аркуш паперу (для писання, не товстий) завширшки 10 см. Експериментатор тримає в руці інший аркуш такої самої величини і каже їй: «Ось аркуш, він схожий на носову хустинку; дивись, як я згинаю цю хустинку». І він згинає аркуш надвоє: «Тепер ти спробуй зігнути свою хустинку». Там, де аркуш зігнуто, потрібно зробити рубець.

Оцінка. Показник досягнуто, якщо з двох спроб зігнути «хустинки» одна — успішна.

2 роки 6 місяців

Розстібає три гудзики

Характеристика. З початку третього року посилено розвиваються досконаліші й вправніші рухи рук і особливо пальців. Діти вже можуть гратися предметами менших розмірів і виконують деякі дії з ними. Одна з таких дій — розстібання гудзиків. Здатність дитини розстібати гудзики буде свідчити про зміцнення рухів пальців, якщо вона зуміє вийняти гудзик з петельки. Зрозуміло, що для цього потрібна увага й наполегливість, які вказують на більшу стійкість психіки дитини.

Спосіб виявлення. Показуємо дитині дерев'яну раму розміром 20 x 20 см, на двох протилежних боках якої прикріплено кнопками два клапті ситцю з трьома петельками величиною 2,5 см на одному та з трьох гудзиків завбільшки 2 см у діаметрі на другому. Гудзики застебнуті, й ми пропонуємо дитині їх розстебнути. Якщо вона не розстібає, то експериментатор їй показує, як застібати гудзики, і просить дитину їх розстебнути.

Оцінка. З двох спроб дитина має розстебнути три гудзики, принаймні, один раз.

3 роки

П'ять кубиків вставляє один в одного

Характеристика. На кінець третього року дитина починає більш точно розрізняти великі й малі предмети. Це показує, що здатність порівнювати і диференціювати розвивається нормально. А це суттєві, хоча й елементарні, форми мислення. Розумово відсталі діти не в змозі розрізняти предмети за величиною, особливо коли між ними невелика різниця, як, скажімо, тоді, коли дитина вставляє кубики один в одного.

Спосіб виявлення. Показують дитині п'ять кубиків, які вкладено один в одного. Потім їх виймають, розкидають, перемішують і просять, щоб дитина вклала їх так само. Якщо після демонстрування дитина не робить цього сама, то допускають можливість показати повторно. Добре, коли кубики яскраво пофарбовані або з малюнками, щоб привертати увагу дитини.

Оцінка. З трьох спроб дитина має класти кубики один в один двічі з двома помилками або один раз без помилок.

Показники-норми оволодіння навичками

1 рік 3 місяці

Тримає ложечку під час харчування

Характеристика. Основна група навичок, які створюються у ранньому віці, – це навички їсти. Як і всім навичкам, їм передують уміння, які поступово після тривалого повторення переходять у навички. На другий і третій рік життя поступово засвоюються уміння як складові частини різних навичок. Одним із таких умінь, яке передує самостійному вживанню їжі, є уміння користуватися ложечкою. На початку другого року рух хапання і тримання стає значно цілеспрямованішим. Це необхідна передумова дальшого вдосконалення ряду дій. Вона виявляється рано і швидко вдосконалюється, коли дитина тримає ложечку і їсть. Вона є сильним подразником і тому служить основою для легкого утворення умовних рефлексів. Створюються умови для тренування, бо існують природні рефлекси для того, щоб цей рух повторювався кілька разів на день.

Спосіб виявлення. Під час їжі даємо дитині ложечку в руку. Спостерігаємо, чи тримає вона її і чи пробує користуватися, зрозуміло, спершу невдало, але все ж чи намагається доторкнутися до їжі і піднести її до рота.

Оцінка. Показник досягнуто, якщо дитина, маючи в руці ложку, намагається спрямувати її або до їжі, або до рота. Взагалі дитина має рухами показати, що розуміє — ложечка існує для того, щоб їсти. З трьох спроб дві мають бути вдалими.

1 рік 6 місяців

Пробує їсти самостійно

Характеристика. Цей показник — важливий крок у виробленні навички самостійно їсти. Тобто стадія вироблення самого вміння: дитина вчиться самостійно їсти. Вона бере ложку незвично для дорослого (всією рукою), але, мабуть, зручно для себе; простягає її до їжі, пробує набрати в неї їжу і піднести до рота. Окремі операції як складові частини вміння самостійно їсти в цей період дуже недосконалі. Але тут важлива не досконалість дій, а вироблення координації рухів рук і прагнення дитини реалізувати послідовність у рухах.

Спосіб виявлення. Під час їди даємо дитині другу ложечку (першою її годує дорослий). Спостерігаємо, як вона намагається користуватися нею.

Оцінка. Слід, щоб із перелічених послідовних рухів дитина зробила хоча б два: простягнувши руку з ложечкою до їжі, намагалася зачерпнути або, зачерпнувши їжу, піднести її до рота. Важливо, щоб ці дії виконувалися послідовно. Чи їжа з ложечки потрапить у рот, чи ні – для оцінки не має значення.

1 рік 9 місяців

Їсть самостійно

Характеристика. Це показник, який виявляє закріплене вміння дитини тримати порівняно зручно ложку, набирати в неї їжу і підносити до рота. Очевидним є те, що це складніше уміння, в основі якого покладено низку простіших. Але щоб виробити і закріпити його, необхідно передусім, щоб дитина прагнула робити все самостійно: це особливість цього віку. Прагнення самостійно їсти – один з виявів відомого і незліченного дитячого «Я сам!».

У фізіологічному аспекті цей показник виявляє більш зміцнілу можливість концентрації рухового збудження і зосередження її головним чином у рухах руки. Зрозуміло, що має велике значення тренування рухового уміння. Це показує, що в цей період дитина має певні фізіологічні і психологічні передумови розвитку вищезгаданої навички. Але ступінь самого розвитку залежить від виховання. Тому виявляючи і перевіряючи навичку самостійного харчування, експериментатор має поцікавитися, чи давали дитині можливість спробувати їсти самостійно, чи давали другу ложечку тощо.

Спосіб виявлення. Спостерігаємо за дитиною під час їди: даємо ложечку; перевіряємо, чи зручно сидить дитина за столиком.

Оцінка. Показник вважається виконаним, якщо дитина може зачерпнути (може й невміло) їжу ложечкою і піднести її самостійно до рота, міст ложки обов'язково має потрапити в рот. Треба, щоб дитина тричі виконала цю дію послідовно і правильно.

2 роки

Регулює свої фізіологічні потреби – майже не намочує штанців

Характеристика. В оволодінні основними гігієнічними навичками у ранньому дитинстві регулювання фізіологічних потреб займає важливе місце. Самоконтроль фізіологічних потреб можливий тільки за певної зрілості й функціональної стабільності нервової системи і особливо — головного мозку. У звичайних умовах життя дитини така зрілість виявляється у другій половині другого року, і до кінця цього періоду вона має вміти регулювати фізіологічні потреби, як правило, з інтервалом у півтори — дві години. Це час, за який у нормальних умовах наповнюється сечовий міхур здорової дитини цього віку. Коли дитина привчена дорослими до виконання фізіологічних потреб приблизно в такі періоди, то легко створюється ритмічність такої діяльності, й таким чином досягається самоконтроль, який по-справжньому здійснюється у три роки. Але наприкінці другого року має бути закладено основи такого ритму.

Спосіб виявлення. Виконання цього показника виявляємо головним чином з відомостей матері або людини, яка доглядає дитину. Однак для того, щоб орієнтуватися у дійсному стані, експериментатор має користуватися запитаннями: «Скільки разів на день дитина ходить на горщик?», «В який саме час протягом дня?», «Часто мочиться в штанці?» тощо. Треба виявити, чи дитина засвоїла навичку робити фізіологічну потребу в певні інтервали, у певному порядку чи безладно. Важливою для показника є й кількість штанців, намочених дитиною за день.

Оцінка. Дитина мочить штанці, як виняток, не більше ніж 1—2 рази на добу.

2 роки 6 місяців

Систематично повідомляє про фізіологічну потребу

Характеристика. Повне оволодіння самоконтролем фізіологічних потреб пов'язане з розвитком мовлення та другої сигнальної системи взагалі. У перше півріччя третього року життя дитина вже може виявити словесно

самоконтроль фізіологічних потреб і повідомляє, що її треба посадити на горщик. Для закріплення цієї навички має значення, з одного боку, певний розвиток і зрілість нервової системи (діти з ознаками розумового запізнення і психічної вади у цьому віці зазвичай не можуть подавати сигнали фізіологічної потреби; це одна з ознак розумової відсталості); з другого боку, для створення цієї навички велике значення має виховання. Якщо у дворічної дитини виникне навичка ритмічно користуватися горщиком, то у три роки нескладно досягти того, щоб дитина сама повідомляла словами про це.

Спосіб виявлення. Виявляти це можна головним чином і переважно з відомостей матері або людини, яка доглядає дитину. Ставимо такі запитання: «Як повідомляє про фізіологічну потребу — словами чи іншим знаком?», «Систематично повідомляє, чи трапляється, що забуває, як часто?», «Чи трапляється, що повідомить про потребу, а не виконує її, коли садять на горщик, або навпаки — намочить штанці і тоді скаже?».

Оцінка. Показник виконано, якщо дитина систематично сповіщає словами про фізіологічну потребу і тільки у виняткових випадках — ні.

3 роки

Самостійно роздягається і роззувається

Характеристика. Цей показник є виявом створеної звички дитини і закріплених умінь за певних обставин (перед сном, після прогулянки тощо) роздягатися самостійно. Він містить закріплені уміння рук, вправність під час маніпуляцій з певними видами одягу; є виразником засвоєння досвіду: після того як дитину багато разів роздягали, вона набуває вміння сама виконувати це. Показник містить складну координацію рухів рук і здатність відтворювати побачені дії.

Спосіб виявлення: а) за допомогою відомостей від матері або того, хто доглядає дитину, ставлячи запитання: «Може роздягатися сама чи потребує допомоги?», «Який одяг знімає легше — верхній чи нижній?», «Намагається розстібати гудзики чи шукає допомоги?» тощо; б) завдяки безпосередньому спостереженню запитуємо у дитини: «Можеш сама роздягнутися? Ану, побачимо». Якщо важко розстібються гудзики, можна їй допомогти, але роздягтися дитина мусить сама, хоча й невміло. Важливо виявити, чи є якась послідовність дій.

Оцінка. Показник виконано, якщо дитина зможе самостійно зняти два предмети одягу, причому поцікавитися, чи вперше вона пробує це зробити, чи може вона впоратися сама. З двох спроб одна має бути вдалою. Розстібання гудзиків під час оцінювання не беруть до уваги.

Показники-норми розвитку передобразотворчої й образотворчої діяльності

1 рік 3 місяці

Може тримати олівець і лишати сліди

Характеристика. На початку другого року дитина ненароком відкриває для себе, що «олівець пише». Якщо їй в цей час дати олівець в руку, то вона не завжди починає ним креслити. Випадково взявши його, не звертає уваги на загострений кінець. Вона довго може стукати ним, не підозрюючи, що ним

можна креслити. Але потім, коли «відкриє», що ним можна залишати сліди, або якщо дитині показати, починає спрямовувати увагу і дуже невміло повертати олівець загостреною частиною до аркуша. Не завжди малюк може залишати сліди, але дуже помітно, що чекає цього. Це перший крок до графічної діяльності. І цей крок є ознайомленням з олівцем як із предметом, який, рухаючись, може залишати сліди. До кінця цього періоду (15 місяців) вона починає активно шукати кінчик олівця, втім, не завжди може його використати доцільно й вміло. Суть цього показника полягає в тому, що дитина звертає увагу на олівець як на особливий предмет, тримає його і намагається спрямовувати один кінець до аркуша паперу або іншої площини.

Спосіб виявлення. Від близьких дитини дізнаємося про те, чи давали їй олівець і як вона до нього ставилася. Під час самого дослідження експериментатор дає дитині загострений олівець та аркуш паперу і спостерігає, що вона робитиме; чи зверне увагу на олівець і як ним користуватиметься. Якщо вона цього не робить, а роздивляється або стукає олівцем, то експериментатор бере його і креслить кілька ліній на аркуші, потім знову дає олівець дитині і спостерігає, чи вона почне ним користуватися.

Оцінка. Показавши дитині, що олівець пише (залишає сліди), і давши їй олівець, будемо вважати показник виконаним, якщо вона візьме олівець і почне рухати ним по аркушу, незалежно від того, чи залишаються сліди на ньому. Для позитивної оцінки одна з трьох спроб має бути вдалою.

1 рік 6 місяців

Креслить спонтанно і завзято

Характеристика. Цей показник виявляє елементарне уміння дитини брати і тримати предмети в руці, використовуючи для певної дії. Часто можна бачити, як слід від олівця — каракулі — ще більш стимулює бажання дитини креслити. Слід від олівця служить ніби позитивним стимулятором руху руки і робить цю діяльність дуже завзятою.

Наявність довільного і спонтанного креслення показує, що утворюється комплексне уміння руки. Воно містить властивість брати предмет, який малюк використовує для малювання. Якщо ця дія не здійснюється, то дитина дуже незадоволена. У цьому разі вона діє олівцем як інструментом для досягнення бажаного ефекту.

Спосіб виявлення. Кладемо перед дитиною аркуш і даємо олівець. Спостерігаємо, чи почне вона креслити. Якщо вона не робить цього, то експериментатор сам бере олівець і починає креслити або малювати щось, але так, щоб дитина це бачила. Після цього знову кладе аркуш перед нею і подає олівець. Чекає, поки дитина візьме олівець і почне креслити, що, звісно, відбувається тоді, коли малюк розвивається нормально.

Оцінка. Дитина має зробити хоча б два-три рухи олівцем і залишити сліди. Якщо після першого прикладу дитина не хоче креслити, показуємо вдруге. Якщо ж і після цього вона не виявляє бажання це робити, то оцінка показника буде негативною. Для позитивної оцінки необхідна одна вдала спроба з двох.

1 рік 9 місяців

Креслить в межах аркуша

Характеристика. Це перший крок в оволодінні «технікою» перед-образотворчої діяльності. Дитина бере й тримає олівець ще невміло, але новий момент у тому, що креслення відбувається під контролем зору. Тому дитина може креслити тільки в межах аркуша, якщо їй показати, як це робити. Це вияв того, що виробляється затримка і в певному розумінні здатність керувати рухами під впливом зовнішньої вказівки (інструкції), підвищена здатність дитини у цьому віці виконувати досить складне завдання, поставлене перед нею. Показник свідчить, що спонтанна діяльність креслення дитини може перейти у звичайну врегульовану діяльність.

Спосіб виявлення. Даємо дитині олівець і аркуш розміром 20 x 20 см. Аркуш треба покласти на щось темне, щоб він чітко окреслювався. Експериментатор каже дитині: «Можеш креслити олівцем на цьому аркуші, не виходячи за його межі? Ось так (показує)». Потім дає олівець дитині, нагадуючи, що виходити за межі аркуша не можна. Якщо дитина не зможе креслити в межах аркуша, даємо другий аркуш, а якщо потрібно, – і третій.

Оцінка. Показник вважають виконаним, якщо хоч одна спроба буде вдалою – дитина креслить в межах аркуша.

2 роки

Наслідуючи, креслить вертикальні й горизонтальні лінії

Характеристика. Цим виявляється здатність дитини вийти з періоду каракулів і креслити лінії, їх може бути більше або менше, але важливо, щоб це були окремі лінії і нагадували вертикальні та горизонтальні — залежно від моделі, яку їм надати. У цей період генералізоване збудження нервової системи все ще дуже сильне і переважає в усій руховій діяльності, так само і в рухах рук. Можливість дитини креслити окремі лінії, хоч і наслідуючи, засвідчує такий ступінь зрілості вищих відділень нервової системи, який дає можливість для певної концентрації збудження. Крім того, можливість дитини креслити лінії, наслідуючи, свідчить, що вона вже може відтворити за допомогою діяльності руки те, що робить хтось інший. Отже, цей показник свідчить про поступове закріплення наслідування завдяки визначеній меті й поставленому завданню. Це справжня потреба для цього вікового періоду. Завдяки цьому показнику зоровий контроль за рухами руки має ще більше значення. Саме завдяки такому контролю рука формується і вдосконалюється як інструмент людської діяльності.

Спосіб виявлення. Даємо дитині аркуш і олівець. На цьому самому аркуші експериментатор креслить одну-дві вертикальні лінії й вимагає від дитини зробити те саме. Потім, незалежно від того, чи накреслить вона її чи ні, він креслить горизонтальну лінію і знову просить накреслити точнісінько таку. Якщо дитина починає карлючити замість того, щоб креслити послідовно вертикальні і горизонтальні лінії, то даємо їй новий аркуш і знову креслимо на ньому такі ж лінії. Горизонтальні й вертикальні лінії можна подати комбіновано у вигляді драбини.

Оцінка. Щоб оцінити позитивно виконання цього показника, дитині слід на одному з двох аркушів (з двох спроб) накреслити лінії з чітко горизонтальними або вертикальними напрямками.

2 роки 6 місяців

Креслить криву замкнену лінію

Характеристика. Зміст цього показника виявляє вищий ступінь передобразотворчої діяльності. Криву замкнену лінію можна накреслити за допомогою складного пересування руки по колу під контролем зору. Кругові рухи (каракулі) діти роблять ще у два роки в період креслення в межах аркуша. Під час малювання (креслення) цих каракулів виходить нанизування кругоподібних ліній, що свідчить, швидше, про рухи руки за інерцією. Коли ж дитина креслить тільки одну криву замкнену лінію, то це свідчить про здатність дитини керувати і регулювати кругові рухи руки при активній зоровій координації. Особливо важливо під час креслення кривої замкненої лінії те, що дитина може припинити креслити в точно визначений момент. Цього досягти важко, бо в цьому віці дитина схильна багаторазово повторювати кругові рухи руки.

Спосіб виявлення. Кладемо перед дитиною аркуш паперу і олівець. З одного боку аркуша експериментатор малює коло і просить дитину спробувати намалювати те саме. Коло можна назвати «кулькою», «м'ячиком» тощо. Коли перша спроба не вдалася, робимо другу.

Оцінка. Показник виконано, якщо дитина один раз із двох зможе намалювати криву замкнену лінію. Правильність кола не беруть до уваги під час оцінювання оцінці. Треба лише, щоб була накреслена крива лінія, початок і кінець якої збігалися б.

3 роки

Малює кулю, яблуко, м'ячик тощо

Характеристика. Хоча за своїм технічним виконанням цей показник має майже той самий зміст, що і попередній (креслить криву замкнену лінію), з незначними додатками (хвостик яблука, нитка від кульки, що є комбінацією кривої з прямою лінією), існує в ньому й *новий момент*, який робить його якісно відмінним від попереднього: дитина, використовуючи набуті вміння креслити прямі й криві замкнені лінії, за допомогою цих елементарних засобів зображення може *намалювати предмет навколишньої дійсності* — кульку, яблуко тощо. В цьому полягає основний зміст такого показника: не тільки в умінні креслити криву замкнену лінію, а й у здатності дитини зрозуміти, *що, креслячи лінії— прямі й криві, можна зобразити предмет навколишньої дійсності*. Саме розуміння того, що предмети можна намалювати, означає важливий момент в психічному розвитку.

Спосіб виявлення. Кладемо перед дитиною аркуш і олівець. Експериментатор каже: «Зараз я тобі намалюю кулю. А ти зумієш? Ану, намалюй і ти кульку, тільки щоб була з ниточкою, як моя». Після того, як малюнок з кулькою готовий, експериментатор говорить: «Тепер намалюй мені яблуко, але з хвостиком». Якщо дитина не починає малювати, то експериментатор сам малює, а потім цього вимагає від дитини.

Оцінка. Якими б недосконалими були яблуко чи куля, якщо їм надано круглої форми і, особливо, якщо дитина стверджує, що одне – яблуко, а друге – кулька, то оцінка буде позитивною. Отже, в оцінку входить два критерії: утворення кривої замкненої лінії і ставлення дитини до намальованого як до якогось зображення. Із трьох спроб дві мають бути вдалими для того, щоб вважати показник виконаним.

Показники-норми емоційно-соціального розвитку

1 рік 3 місяці

Послідовно виконує два завдання за вказівкою дорослого

Характеристика. Для здійснення цього показника потрібно, щоб дитина розуміла елементарні вказівки та інструкції дорослого; могла орієнтуватися в обставинах, де треба виконувати доручення; знати розташування предметів у навколишньому середовищі, запам'ятати два завдання; мати певну рухову вправність під час виконання. Дитина може виконати два послідовні завдання, які отримує в одній інструкції, у звичайному для неї оточенні та за вказівкою близької людини. У неї має існувати певний соціально-емоційний зв'язок з людиною, яка дає вказівку, має бути довіра до цієї особи, дитина має добровільно виконати обидва завдання.

Отже, цей показник є *комплексом пізнавальних виявів* (дитина має знати і пам'ятати місце певних предметів, запам'ятати і зрозуміти словесну інструкцію); *емоційно-соціальних виявів* (повинна мати певний зв'язок з людиною, яка дає інструкцію, і мати бажання її виконати, тобто, відповісти на вимоги іншої людини, що є виразним соціальним виявом); *дійових* (має уміти здійснювати доцільні рухи, виконуючи завдання).

Спосіб виявлення. Близька дитині людина каже: «На столі стоїть скринька — бачиш? Піди вийми м'ячик зі скриньки і поклади його на стіл». Завдання даємо усно, нічого не показуючи дитині. Друге завдання: «Візьми ляльку з ліжечка і поклади її на стіл». Обидва завдання даємо послідовно, незалежно від того, чи виконано перше завдання.

Оцінка. Обидва доручення має бути виконано безпомилково. Якщо ж є сумнів, то даємо нове завдання.

1 рік 6 місяців

Хоче все робити самостійно

Характеристика. На початку другого року і особливо наприкінці 15-го місяця дитина ходить вже самостійно, хоч і не зовсім стабільно. Цей великий здобуток незалежності створює підвищене самопочуття дитини. Унаслідок цього вона починає наполегливо намагатися робити все сама, хоча реальні можливості для самостійної діяльності ще зовсім незначні. Коли її миють, годують, одягають, вона все це хоче робити сама. Таке яскраво виражене прагнення до самостійності є закономірним етапом розвитку і показує новий ступінь її ставлення до навколишнього середовища, особливо до людей. Малюк хоче звільнитися від постійної опіки старших і показати, що він може й сама зробити те, що роблять інші. Цей прояв показовий для розвитку. Він є своєрідним виявом початкового етапу формування соціальної поведінки, виявом нового ставлення дитини до себе і до інших. Це прагнення до

самостійності завжди дуже емоційно насичене: дитина радіє, якщо може виконати щось сама; плаче, протестує, коли їй заважають.

Спосіб виявлення. Цю особливість поведінки можна встановити і чіткіше простежити в процесі тривалого спостереження. Використовують відомості матері або людини, яка постійно доглядає дитину. Для цього потрібно, щоб експериментатор поставив запитання: «Коли ви годуєте (миєте, одягаєте тощо) дитину, то вона хоче їсти (одягатися, митися тощо) чи сама не виявляє такого бажання?», «Як виявляє своє бажання зробити щось самостійно: плачем, рухами?», «Що робить, коли не дозволяєте?», «Як ви ставитеся до такого бажання дитини: дозволяєте чи ні?», «Що робить малюк, коли забороняєте?» Експериментатор повинен мати конкретне враження від вияву самостійності дитини. Найкраще спостерігати під час їди, коли вона найчастіше виявляє бажання їсти сама.

Оцінка. Показник вважають виконаним, коли виявлено, що дитина прагне все робити сама щонайменше, у двох випадках, один з яких має, якщо можливо, спостерігати сам експериментатор.

1 рік 9 місяців

Шукає допомоги в дорослого, якщо хоче забрати іграшку

Характеристика. Це показник, який відображає вже значно складніший соціальний зв'язок: дитина шукає допомоги в дорослого, якщо з досвіду знає, що він допоможе у скрутному становищі. Це ставлення виявляє вже певний соціальний досвід дитини, і вона розраховує на нього. Що менший соціальний досвід дитини, то рідше вона звертається за допомогою до дорослого, хоч і є потреба. Таким чином, цей показник значною мірою є критерієм соціального зв'язку дитини з іншими людьми. Діти, які не зверталися по допомогу до дорослих, звісно, не отримували її за певних умов. Багато досліджень доводять, що діти, яких доглядають у сім'ї, частіше звертаються за допомогою до дорослого, ніж діти в дошкільних закладах, які ростуть без сім'ї – в дитячих будинках. У цих закладах, у разі вияву цього показника, особливо відчутне значення емоційно-соціального зв'язку: діти, які користуються більшою симпатією персоналу, частіше шукають допомогу у дорослих, ніж діти, які лише «обслуговуються».

Спосіб виявлення: а) через відомості матері або дорослого, який доглядає дитину. Ставимо запитання: «Коли інша дитина бере іграшку, то що вона робить — шукає допомоги в дорослого чи сама справляється?» Відповідь має бути орієнтиром, чи існують соціально-емоційні зв'язки між дитиною і дорослими, які її оточують; б) через безпосередні спостереження. Складаємо таку ситуацію: одна дитина бере у другої іграшку, спостерігаємо, що вона робитиме, щоб повернути її собі; поруч має бути близька дитині людина.

Оцінка. Позитивна оцінка буде тоді, коли дитина звернеться по допомогу до дорослого хоча б один раз (із трьох), якщо у неї забрати іграшку.

2 роки

Починає спілкуватися з іншими дітьми

Характеристика. У другому півріччі другого року дитина починає активно цікавитися іншими дітьми, їй приємно, коли інший малюк дасть іграшку або виявить до неї увагу; їй неприємно, коли щось забере. Вона рідко виявляє ініціативу вступити в контакт, але коли виявлена ініціатива іншої дитини, вона ніколи не залишається байдужою, а завжди з цікавістю й добровільно підкориться старшій дитині, якщо їй приємно, або починає плакати, якщо їй неприємно. Взагалі в цей період виявляється досить характерна, хоч і дуже примітивна, тенденція до зв'язку з іншими дітьми. Це тенденція до соціалізації поведінки, яка буде розвиватися в подальшому. Але в цьому початковому вигляді вона є найхарактернішою для розвитку другої половини другого року життя.

Спосіб виявлення. Дуже корисна насамперед цілеспрямована розмова з матір'ю. Відповіді, які вона дасть на поставлені запитання, можуть створити досить точну уяву про початок розвитку тенденції до соціалізації дитини. Запитання до матері мають бути такими: «Як поводить się дитина з іншими дітьми — знайомими і незнайомими?», «Кому надає перевагу?».

Самому експериментатору треба виявити, як вступає в контакт і поводить się дитина в присутності інших малюків. Найкраще спостерігати за її реакціями в присутності іншої дитини. Це легко встановити в дитячих яслах. Складніше в домашніх умовах, де часто доводиться утворювати експериментальні обставини, привівши до піддослідної дитини іншу і спостерігати за реакціями обох дітей.

Оцінка. Показник оцінюють позитивно залежно від того, чи дитина вступає в позитивні стосунки з іншою хоча б один раз (із трьох), не беручи до уваги: вона сама виявила ініціативу, чи підключилася потім.

2 роки 6 місяців

Можна переконати словами, щоб відмовилась від чогось

Характеристика. Це один з вищих ступенів соціалізації, яка ґрунтується на довірі дитини до дорослого. Зазвичай протягом усього раннього віку поведінка дитини визначається передусім безпосереднім впливом навколишнього середовища. Але на третій рік усний вплив починає набувати ваги. Дитина у віці двох з половиною років може (не завжди легко) відмовитись від чогось, що їй подобається, якщо про її просить людина, яку вона любить, якій вірить. Цікаво зазначити, що коли те саме говорить незнайома людина або майже незнайома, то її слова діють здебільшого як заборона, а у разі підвищеної чуттєвості — і як образа. Переконують тільки слова близької та улюбленої людини. Це ще більш підкреслює глибоко емоційний характер соціалізації поведінки дитини. Особливо велике значення для стосунків з іншими мають позитивні почуття. Взагалі соціальна поведінка дитини у цьому віці будується на позитивних емоціях стосовно інших людей. Таке соціально-емоційне ставлення утворюється поступово на глибокій і міцній прихильності дітей до всього навколишнього. Початкова соціалізація поведінки виявляється жвавіше і частіше у ставленні до людей, яких дитина любить, з якими перебуває у постійному контакті.

Спосіб виявлення: а) із розмови з матір'ю слід вияснити, чи дитину легко переконати відступитись від свого; б) експериментатор може інсценувати ситуацію, в якій дитину треба переконати відступитись від чогось, що їй подобається. Найкраще, звісно, щоб її переконала близька людина.

Оцінка. Оцінку ставлять за поведінку дитини, поставленої в ситуацію, коли треба її переконати словами. Оцінка буде позитивною, якщо два рази із трьох дитина відступить від іграшки, коли її переконати в цьому.

3 роки

У своїх іграх відображає навколишнє життя і входить у роль

Характеристика. У друге півріччя третього року життя дитина поступово входить у стадію сюжетних ігор, тобто може пов'язати певну кількість дій з іграшками в один сюжет і сама може відігравати певну роль у цьому сюжеті. Щоб братися за сюжетну гру і входити у певну роль, необхідні важливі психологічні передумови: здатність виконувати послідовні дії в певній системі, відтворювати побачені життєві ситуації навколишнього середовища, які справили враження на дитину і здобули якусь значущість для неї, включати себе у це відтворення життя (хоч і дуже примітивно) у ролі головної дійової особи. Для розвитку найелементарнішої сюжетної гри у ролях слід мати уяву, уміти дотримуватися і володіти певним умінням та вправністю. Також обов'язково потрібні розвиток мислення і мовлення. Взагалі за складністю задуму та його реалізацією в сюжетній грі у ролях можна значною мірою робити висновки щодо рівня розвитку пізнавальних та емоційних виявів і цілісного розвитку дитини.

Спосіб виявлення. Експериментатор спостерігає за тим, як дитина грається: гра буде примітивною і безсюжетною, якщо вона лише маніпулює іграшками або відтворює окремі, не пов'язані між собою дії. Гра стає сюжетною, коли дитина на основі однієї (хоча й простої) системи окремих дій включається і стає сполучним ланцюжком у цій системі та головною дійовою особою сюжету.

Оцінка. Показник виконано, якщо дитина відіграє певну роль (якщо скаже, хто вона у грі) і у зв'язку з нею виконує систему певних дій з іграшками.

Показники-норми розвитку мовлення

1 рік 3 місяці

Користується десятима і більше словами

Характеристика. Цей показник характеризує перший період «мовлення окремими словами». Це ефекторне мовлення, яке не досягло свого розвитку. Невелика кількість слів, якими користується дитина, має значення не так своєю абсолютною кількістю, як тим, що малюк використовує їх для того, щоб позначити предмети і особи, які доводиться найчастіше сприймати.

Взагалі у цей період (до початку другого року) кількість слів збільшується повільно. Дитина переважно слухає, що їй кажуть, вчиться дедалі більше розуміти складне мовлення дорослих, ніж говорить сама. Наші та закордонні спостереження й дослідження свідчать, що часто-густо після

перших слів, які дитина вимовляє наприкінці першого року, настає відносна затримка у збагаченні словника. В. Штерн, систематизуючи наслідки спостережень багатьох авторів і власних досліджень, встановлює, що часто діти першими 4-5 словами користуються протягом двох-трьох з половиною місяців. І лише пізніше, тобто у 14-15 місяців починають вживати деякі нові слова. Взагалі перший період другого року характеризують повільним розвитком активного мовлення. Мовлення відбувається за допомогою окремих слів, бо, використовуючи слова, дитина кожному з них надає різного функціонального значення: «мама» у різних випадках може по-різному використовуватися дитиною, наприклад, для того, щоб сказати «хочу до мами», або «де мама», або «це мама» тощо. О. Декролі правильно зазначає, що такі окремі слова, якими промовляє дитина на початку другого року, не мають точного значення і свідчать не тільки про особу або предмет, якого стосуються, а й усе, що чула дитина, яка знає або що хоче від цього предмета або особи. «Щодо процесів узагальнення, то ще в передмовний період відбувається елементарне узагальнення у вигляді генералізації умовних рефлексів».

Окремі слова, якими користується дитина, є власне *словами-реченнями*. Тривалість цього періоду слів-речень у різних дітей різна. Більшість авторів вказують на тривалість 4-5 місяців (В. Штерн; О. Декролі). Деякі автори спостерігали вельми довгий період слів-речень – до 8-10 місяців за умови загального нормального психічного розвитку дітей. Але у всіх нормальних випадках він зазвичай закінчується до кінця другого року і переходить у наступну фазу – речення з двох слів. О. Декролі спостерігаючи за своєю донькою, говорить, що перші слова з'явилися у неї у 12 місяців, а у 16 місяців дитина утворювала речення з двох слів.

Наші спостереження останніх років свідчать, що дуже часто трапляються випадки, коли дитина перестає говорити окремими словами до кінця 15—20-го місяця.

Спосіб виявлення. Кількість слів, якими користується дитина, не можна установити лише за допомогою одного спостереження. Слід дати вказівки матері або виховательці, щоб вони їх записували протягом кількох днів. У момент дослідження можна перевірити, скориставшись послугами близької людини, чи знає дитина назви деяких звичайних навколишніх предметів за допомогою запитання: «Що це?» (показуємо їй відповідний предмет).

Оцінка. Ставиться на основі відомостей (записаних слів) матері та особистих спостережень. Потрібно записати (виявити у користуванні) щонайменше 10—12 слів.

1 рік 6 місяців

Пробує з двох слів утворити речення

Характеристика. Початком оволодіння справжнім мовленням є спроби дитини утворити елементарне речення, тобто пов'язати два слова у одне ціле або утворити простий словниковий ланцюжок (Н. Красногорський). Спроби дітей утворювати речення у цей період мають різну міру успішності. Самі двослівні ланцюжки бувають різного виду: перші речення не завжди

складаються з іменника та дієслова – «ляля ам-ам» (дитина їсть); часто зв'язок відбувається між іменником та займенником – «мама там» (там мама). Відносна кількість дієслів у словнику дитини до 1 року 6 місяців значно менша, ніж іменників. Взагалі більшу частину словникового запасу дітей становлять іменники. Тому в перших реченнях часто не вистачає дієслів, але іменник завжди є. Предмети і люди – це основні об'єкти початкового мовлення дітей цього віку.

Здатність пов'язати два слова є важливим здобутком розвитку мовлення. Дитина ставить слова у певну залежність, і вони починають губити свою багатозначність, таку характерну для попереднього періоду, і все більше уособлюється їхній специфічний зміст. Поява першого речення є важливим кроком вперед у розвитку мовлення. Вимова речення пов'язана із загальним інтелектуальним розвитком дитини (Р. Заззо). Спостереження свідчать, що перші слова вимовляють в кінці першого — на початку другого року й діти розумово відсталі. Але вимова перших речень у них завжди є пізнішим явищем, ніж у нормальних дітей.

О. Декролі вважає, що стадію двослівного речення треба приймати за реалізацію добору різних сполучень (композицій); одне слово уточнює смисл другого. Замість того, щоб сказати: «Мамо, я хочу, щоб ми пішли на прогулянку», — що для дитини неможливо і недоступно у цьому віці, вона каже: «Мамо, тпру!», або «Мамо, гулі» тощо.

Спосіб виявлення. Рідко у цьому віці можна почути фразу в момент самого дослідження. Найкраще її виявити, записуючи на слух олівцем або на магнітофон мовлення дитини. Це може зробити людина, яка постійно біля неї.

Оцінка. Показник вважають виконаним, якщо вдасться записати автентичні два речення, які складаються з двох слів.

1 рік 9 місяців

Може назвати п'ять зображень на картинці

Характеристика. Характерним для цього показника є те, що в ньому інтегруються більш прості вияви: уявлення про знайомі предмети; дитина може пізнати ці предмети на картинці, тобто при зображенні їх у площині; відтворити їхні назви тощо. Найважливіше те, що дитина має виконати трансфер (перенесення) своєї уяви, отриманої від сприймання реального предмета, на сприйняття відповідного зображення на картинці та ідентифікувати їх. Узагалі за допомогою цього показника можна перевірити, як дитина розуміє, що предмети мають назву, і як вона зберігається тоді, коли предмет зображено. Тут можна побачити і зв'язок між можливістю дитини розуміти графічне зображення (розуміти намальоване) та називати це зображення. Це підготовка до того, що дитина почне називати у наступні періоди і свої власні «малюнки».

Спосіб виявлення. На 20 білих картинках (розміром 5х5 см) наклеюємо кольорові зображення яблука, кульки з ниткою, стільчика, чашки, м'ячика, хатки, черевичка, ляльки, ведмедика, квітів, зайчика, східців, машини, телефона, фонтана, ключа, дерева, гребінця, ножиць, трьох кубиків.

З цих 20 картинок вибираємо довільно п'ять; малюкам даємо їх у різних комбінаціях. Експериментатор послідовно показує їх дитині, говорячи: «Я тобі зараз покажу картинку, а ти мені скажеш, що зображено на ній». Показуємо одну картинку. Якщо дитина мовчить, можна стимулювати додатковим запитанням: «На що це схоже?». Кожну окрему картинку не можна тримати перед дитиною більше 30 с, бо під час довшого сприйняття образ дитині не буде зрозумілим, а навпаки, вона перестане на нього дивитися, а починає гратися картинкою.

Оцінка. Дитина має назвати всі п'ять картинок, що їй продемонструють. Можна замінити одне зображення іншим, якщо дитина його не розпізнає на картинці.

2 роки

Ставить перші запитання

Характеристика. Поява запитань – це перший яскраво окреслений вияв зв'язку мислення і мовлення у дитини. Приводом для виникнення кожного питання, навіть найелементарнішого, є така сама і елементарна думка. Тому своєчасна поява питань — це явний вияв того, що мовленнєва функція та функція мислення перехреснюються і переплітаються. Вербальне запитання є основою діалогічної форми мовлення, яка не тільки передуює монологічному мовленню (25), а й швидко стимулює подальший розвиток мовлення і посилює його комунікативну функцію. В окремих випадках перші запитання виникають ще на початку другого півріччя другого року, дець у 1 рік і 7-8 місяців. Але у більшості дітей це характерно для останніх трьох місяців другого року. Перші запитання типу «Що це?» найчастіше мають дуже недосконалий звуковий вияв, їхнє виникнення викликане сприйняттям нового предмета, який є новим незнайомим для дитини подразником; вона хоче мати певну інформацію про нього. Це стає потребою дитини, і вона хоче її задовольнити.

Водночас з першим виникає і другий вид запитання: «Де..?». За походженням він протилежний запитанню «Що це?». Дитина запитує «Де..?» про предмет, який тривалий час був перед її очима, і його зникнення викликає у неї пошуки; вона хоче отримати відомості про нього або особу, яких звикла бачити на певному місці.

Отже, в обох випадках приводом для запитань дитини є потреба, яка виникає у разі недостатності інформації; у першому – необхідна інформація про новий, незнайомий досі об'єкт, з яким дитина хоче встановити стосунки, вмонтувати у свій зовнішній стереотип; у другому – під час запитання «Де..?» потреба у поінформованості виникає від зникнення чогось, до чого дитина звикла, тобто знову порушується і її стереотип. Для цього, потрібно, щоб дитина помітила наявність нового або зникнення знайомого предмета і почала шукати можливість інформованості про них, і треба, щоб розвинулася низка суттєвих проявів у поведінці дитини, особливо спостережливість, ініціативність, допитливість, здатність порівнювати, розрізняти, володіти елементарним мовленням, навичка звертатися до людей, що оточують, за

відомостями тощо. Тому саме цей показник має особливо вагоме значення в оцінюванні психічного розвитку в цьому віці.

Спосіб виявлення. Використовують відомості батьків під час цілеспрямованої розмови з ними: «Дитина часто ставить запитання?», «З якого приводу?», «Які ставить запитання?».

Власне, кожне з цих запитань може бути викликано експериментально, якщо показати дитині щось цікаве або нове, захвати щось, що вона добре знала. Запитання зазвичай виникають, коли цей етап розвитку настав.

Оцінка. Показник здійснено і оцінено позитивно, якщо у мовленні дитини встановлюють експериментально або у природних умовах два запитання («Що це?» і «Де..?») або одне, але поставлене двічі.

2 роки 6 місяців

Ставить різноманітні запитання

Характеристика. З початку третього року перші запитання «Що це?» і «Де..?» стають частішими. Незабаром після цього настає новий вид запитань. Одне з найчастіших запитань – «Чому?». Спочатку це запитання, хоч за формою і є каузальним, власне, ще не спрямоване на пошук причини явища. Але все ж воно містить щось відмінне від «Що це?», «Чому?» (як запитання дитини віком 2—2,5 роки) і є, швидше, способом ставити одне за одним запитання одного виду, пов'язаних одноманітним ланцюжком. Але, збільшуючи кількість запитань, «Чому?» має значення для підтримки психічної активності дитини. Через нього словесний зв'язок з іншими людьми все більше стверджується.

Ще одне запитання, яке виникає у першу половину третього року, це запитання «Як?». За своєю суттю воно спрямоване на з'ясування способу якоїсь дії. Його виникнення пов'язано зі збільшенням дієслів у мовленні дитини у три роки. Хоча запитання «Як?», так само як і «Чому?», не стосується самої суті, яка стоїть за ними, вони в думці спрямовують до пошуку відповіді. Вона може бути зовсім незначною; дитина задовольняється навіть відповіддю з одного слова. Це показує, що основне призначення різноманітності запитань полягає передусім у підтримці комунікативного зв'язку, а потім і в тому, щоб одержати інформацію щодо певного предмету або дії. Тому ці запитання показові як для соціалізації дитини, так і для розвитку її інтересу до навколишнього середовища, які вже стоять на вищому рівні. Тому цей показник важливий і надійний як норма загального психічного розвитку дитини у цьому віці. Розумово відсталі діти не можуть ставити різноманітні запитання до кінця третього року.

Спосіб виявлення. Цей вияв психічного розвитку можна помітити під час тривалого спостереження і прослуховування мовлення дитини. Найкраще про це може довідатися людина, яка тривалий час буде з дитиною і якій можна дати відповідні вказівки; що треба занотувати, коли, як часто і у яких випадках малюк ставить запитання.

Оцінка. Щоб вважати показник досягнутим, слід записати щонайменше двічі поставлені дитиною запитання «Чому?» і «Як?».

3 роки

Може зв'язно розповісти (переказати) простий випадок або оповідання

Характеристика. У другій половині третього року за умов правильного догляду і виховання дитина засвоює зв'язне мовлення як засіб висловлення і зв'язку з іншими людьми так, що може розповісти певним чином і зрозуміло якийсь випадок або щось таке, що її вразило. Вона може досить пристойно розказати маленьку казку або оповідання, які чула. Це вже рівень мовного розвитку, який говорить про достатній запас слів і зрозуміле мовлення.

Спосіб виявлення. З відомостей матері дізнаємося про те, чи дитина пробує розповісти так, щоб було зрозуміло для інших. У момент дослідження це можна перевірити, запропонувавши дитині розповісти щось або розказати їй маленьке оповідання з чотирьох-п'яти речень і попросити його переказати. Можна дати прослухати частину казки з платівки або з магнітофонного запису і потім спонукати дитину розповісти, що вона чула.

Оцінка. Щоб позитивно оцінити цей показник, треба, щоб дитина розповіла або переказала щось чотирма-п'ятьма реченнями з трьох і більше слів.

ПОКАЗНИКИ НЕРВОВО-ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

(за Н.В. Карпенко-Сашицькою)

Другий рік життя

1 рік – 1 рік 6 місяців

Розуміння мовлення. Запас слів, що розуміє дитина, швидко зростає.

Розуміння дитиною назв предметів, що оточують.

Матеріал: 3-4 іграшки (різні види транспорту, тварини, предмети побуту, дитячі ігри, машини, годинник, м'ячик, собачка).

Методика 1: спеціально готуємо ситуацію.

Перед дитиною розкладаємо 4 контрольні предмети. На запитання дорослого «Де..?», дитина має відшукати кожний з названих предметів. Після цього їх прибирають і ставлять в іншому порядку й знову пропонують знайти кожен із названих предметів.

Завдання вважається виконаним, якщо дитина на прохання дорослого знаходить не менше 3-4 названих предметів.

Матеріал: предмети одягу та взуття.

Методика 2: природна ситуація під час спілкування з дитиною у групі. Малюку пропонують знайти 4 предмети одягу та взуття за їхньою назвою: шапку, черевики, сукню, сорочку.

Завдання вважають виконаним, якщо малюк правильно знайшов не менше ніж 3 предмети.

Розуміння дитиною дій

Матеріал: сюжетна іграшка, тарілка, ліжечко.

Методика: у спеціально підготовленій ситуації дитині пропонують виконати дії «погодуй ляльку», «поклади ляльку спати».

Завдання вважають виконаним, якщо на прохання дорослого дитина кладе ляльку спити у ліжечко або ніби бере їжу з тарілочки і несе до рота ляльки.

Орієнтація у групі

Методика: у природній ситуації під час проведення режимних процесів, організації гри дитині пропонують виконати такі дії: «Покажи, де у нас рибки», «Знайди, де годинник», «Покажи, де твій горщечок», «Іди мити руки».

Завдання вважають виконаним, якщо дитина виконує всі три завдання.

Активне мовлення. Користується лепетом і полегшеними словами у момент рухової активності, подиву, радості.

Методика: у природній ситуації спостереження за дитиною відбувається протягом 30 хв.

Показник вважають виконаним, якщо дитина супроводила свою активність звуконаслідуванням або полегшеними словами («дай», «мама», «бах», «але»).

Сенсорний розвиток. Розрізняє дві контрастні величини предметів (кубів різницею в 3 см).

Матеріал: куби, вставки (розмір великого куба – 10 см, малого – 7 см).

Методика: у спеціально підготовленій ситуації перед дитиною викладаємо маленький куб із великого, а їй пропонуємо покласти маленький куб у великий.

Показник вважають виконаним, якщо дитина змогла вкласти маленький куб у великий (під час цього вона могла декілька разів повторювати цю дію).

Гра і дія з предметами

Матеріал 1: лялька, чашечка, тарілочка, ложечка.

Методика: організовуємо ігрову ситуацію, розклавши перед дитиною перелічені предмети, і пропонуємо дитині погодувати ляльку. Якщо малюк самотійно не включається у гру, можна показати кілька дій.

Показник вважають виконаним, якщо дитина підносить чашечку, ложечку до рота ляльки самотійно або після прикладу дорослого.

Примітка: цей показник можна не перевіряти, якщо дитина виконала його при перевірці розуміння мовлення.

Матеріал 2: кубики, цеглинки.

Методика: пропонуємо дитині пограти: збудувати машину, будинок; дії можна показати.

Показник вважають виконаним, якщо дитина самотійно або за показом дорослого складає з кубика і цеглинки машину; пересуває машину, імітує рух машини або будує будинок: кладе один кубик на другий тощо.

Матеріал: стрижень з 4-5 кільцями.

Методика: дитині пропонують надіти кільця на стрижень.

Показник вважають виконаним, якщо дитина наділа на стрижень всі кільця без урахування величини.

Для виконання показника розвитку гри і дій з предметами треба, щоб дитина самотійно або за прикладом дорослого виконала всі три завдання.

Рухи. Ходить тривалий час не сідаючи, міняє положення (пересідає, нахиляється, повертається).

Методика: у природній ситуації спостереження за рухами дитини під час її самостійної активності.

Показник ввижають виконаним, якщо дитина під час самостійної діяльності присідала, нахилялася, поверталася, довго ходила, не сідаючи.

Навички. Самостійно їсть густу страву ложкою.

Методика: природна ситуація під час сніданку чи обіду.

Показник ввижають виконаним, якщо дитина самостійно їсть страву (кашу, пюре) з глибокої тарілки, хоча може залишити її недоїденою або виявити неохайність.

1 рік 6 місяців

Розуміння мови. Об'єднує предмети за суттєвими ознаками у пасивній мові.

Матеріал: два однорідних предмети, що відрізняються один від одного лише за однією ознакою (кольором), і предмет, схожий на них за цією ознакою (наприклад, кіт чорний і білий, собака чорний) та контрольний предмет – лялька.

Методика: ситуацію спеціально підготовлено. Перед дитиною розкладають спеціально дібрані предмети у такому порядку: чорний собака, чорний кіт, білий кіт, лялька. Дорослий пропонує показати спочатку першого кота, потім другого, потім собаку, ляльку. Після цього предмети міняють місцями і дитині пропонують знайти їх ще раз.

Матеріал: ложка десертна, ложка іграшкова і совок (за величиною та кольором схожий на одну з ложок), лялька.

Методика: розкладають предмети і пропонують дитині знайти та показати іграшкову ложку, справжню ложку, совок, потім міняють місцями й просять знову показати предмет, який називають.

Показник вважають виконаним, якщо дитина правильно знайшла чорного кота і білого кота, справжню ложку та іграшкову.

Активне мовлення. Словами та спрощеними виразами називає дії та предмети у момент надмірного зацікавлення.

Матеріал: предмети та іграшки, з якими дитина прийшла, і мішечок, з якого їх виймають (від 4 до 10 предметів).

Методика: ситуацію спеціально підготовлено, дорослий виймає з мішечка предмет і запитує: «Хто там?», «Хто це?», «Що це?».

Показник вважають виконаним, якщо дитина правильно називає запропоновані предмети повними або спрощеними словами (наприклад, «ляля», «киця»).

Сенсорний розвиток. Розрізняє 4 контрастні форми предметів (цеглинка, кулька, куб, призма).

Матеріал: 3 кульки, 3 кубики, 3 цеглинки, 3 призми (покажіть усі предмети одного кольору та близькі за розміром).

Методика: ситуацію спеціально підготовлено. Дорослий розкладає перед дитиною об'ємні геометричні фігури. Ставить кубик, називає, пропонує

дитині взяти такі ж кубики й скласти будинок. Якщо дитина не змогла зробити це на основі словесної інструкції, слід показати дію (поставити кубики один на одного), потім зняти кубик і запропонувати виконати завдання. Після цього дорослий бере кульку і скочує її з нахиленої площини, пропонує дитині знайти ще кульку та скотити її.

Показник вважають виконаним, якщо на основі словесної інструкції дорослого і прикладу дитина правильно відшукала предмети та виконала вказану дію.

Гра і дія з предметами. Дитина відтворює у грі окремі дії, які часто спостерігала у повсякденному житті.

Матеріал: лялька, носовичок.

Методика: ситуацію спеціально створює дорослий. Дорослий, поклавши перед дитиною ляльку і носовичок, каже: «У мене брудний носик. Що ж робити?».

Показник виконано, якщо дитина бере носовичок і притуляє ляльці до носа.

Матеріал: ляльки із волоссям, гребінець,

Методика: ситуацію спеціально створено. Дорослий каже дитині: «У ляльки скуповджене волосся. Ось гребінець. Як її причесати?».

Показник вважають виконаним, якщо дитина притуляє гребінець до голови ляльки і водить ним по волоссям.

Рухи. Дитина переступає через перешкоди (брусочки) приставними кроками.

Матеріал: 4 брусочки.

Методика: під час заняття гімнастикою на підлогу на деякій відстані один від одного кладуть брусочки. Дитині пропонують гру: переступати через брусочки. Якщо дитина не розуміє завдання, можна показати дії, а потім стати перед нею і покликати її до себе.

Показник виконано, якщо дитина переступила через брусочки приставним кроком самостійно або за прикладом дорослого.

Навички. Самостійно їсть рідку страву ложкою.

Матеріал: глибока тарілка із рідкою кашею, десертна ложка.

Методика: у природній ситуації за обідом.

Показник вважають виконаним, якщо дитина самостійно з'їдає 3/4 рідкої страви десертною ложкою, тримає держак ложки рукою зверху (в кулаці).

1 рік 9 місяців

Розуміння мовлення. Розуміє нескладне оповідання за сюжетною картинкою, відповідає на запитання дорослого.

Матеріал: знайомі картинки, які раніше розглядалися з дорослими: хлопчик напуває лоша; діти вмиваються, дівчинка поливає квіти; дорослий ремонтує машину.

Методика: спеціально створено ситуацію: дорослий з дитиною розглядає картинки і запитує: «Хто на картинці?», «Що робить?». Якщо дитині відповідати складно, можна поставити додаткові запитання щодо окремих персонажів картинки («Що робить хлопчик?», «Що робить лоша?»).

Показник виконано, якщо дитина відповідає на запитання дорослого одразу або за допомогою додаткових запитань, при цьому користується словами та реченнями, що складаються із двох слів.

Активне мовлення. Під час гри коментує дії словами та реченнями з двох слів.

Методика: у природній ситуації під час ігор, режимних процесів, занять спостерігають прояви активного мовлення.

Показник вважають виконаним, якщо під час ігор чи іншої діяльності дитина супроводить свої дії словами і реченнями з двох чи трьох слів.

Сенсорний розвиток. Розрізняє три контрастні величини предметів із різницею в 3 см.

Матеріал: три куби — вставки одного кольору. Довжина ребра першого 10 см, другого — 7 см, третього — 4 см.

Методика: дорослий показує дитині, як з великого куба дістати менший, після чого ставить їх перед дитиною і пропонує зібрати.

Показник виконано, якщо дитина збирає куби відповідно до їхньої величини. Допускається зробити не більше трьох спроб.

Гра і дії з предметами. Дитина відтворює нескладні сюжетні будівлі: перекриття, «ворота», «будинок».

Матеріал: 3 цеглинки і маленька лялька, машина.

Методика: ситуацію підготовлено спеціально. Вихователь пропонує дитині збудувати «ворота». Можливий показ (один раз): він ставить дві цеглини вертикально, одна на одну горизонтально.

Показник виконано, якщо, зі слів дорослого або за його прикладом, дитина відтворює будівлю. Допускаються 2-3 спроби.

Рухи. Ходить по обмеженій поверхні (завширшки 15-20 см).

Методика: дитині пропонують пройти дошкою без допомоги дорослого (стати та зійти можна за допомогою дорослого).

Показник виконано, якщо дитина проходить обмеженою поверхнею самостійно.

Навички. Частково роздягається за невеликою допомогою дорослого: знімає колготи, шапку, черевики.

Методика: у природній ситуації під час роздягання дитини.

Показник виконано, якщо дитина знімає самостійно шапку, черевики (вже розв'язані дорослим), колготки.

2 роки

Розуміння мови. Розуміє коротке оповідання дорослого без демонстрації про події, знайомі з досвіду дитини.

Матеріал: спеціально підготовлене коротке оповідання про події, знайомі дитині з досвіду.

Методика: дорослий сидить навпроти дітей і розповідає спочатку одну частину оповідання, після чого ставить два запитання, потім продовжує і ставить наступні запитання (два). Наприклад: «Жила собі дівчинка Катруся. Зібралась Катруся гуляти. Наділа шапочку, черевики, вдягнула пальто, спустилась східцями, тихенько відчинила двері й вийшла на вулицю» (перша

частина оповідання). Після невеликої паузи дорослий запитує: «Хто вийшов на вулицю гуляти?», «Що вдягнула Катруся?».

«На вулиці гуляли дітки. Раптом вибіг песик і загавкав на Катрусю: «Гав-гав!». Катруся заплакала, бо злякалася. А тьотя сказала: «Не бійся, Катрусю, песик маленький і не кусається, він сам боїться. Бачиш, песик утік». Катруся більше не плакала, а пішла з дітками гратися» (друга частина оповідання). «Хто налякав Катрусю на вулиці?», «Що сказала тьотя?» — запитує вихователь наприкінці оповідання.

Показник виконано, якщо дитина відповідає на запитання дорослого.

Активне мовлення. Під час спілкування з дорослими, дитина промовляє речення з трьох слів, використовує у мові прикметники і займенники.

Методика: ситуація природна (під час гри, режимних процесів, спілкування з дорослими).

Показник вважають виконаним, якщо у мовленні дитини є речення з двох-трьох слів і до складу речень входять прикметники і займенники.

Сенсорний розвиток. Дитина добирає за зразком і словесною інструкцією три контрастних кольори.

Матеріал: три пари рукавичок різного кольору (червоні, сині, зелені).

Методика: спеціально створюють ігрову ситуацію, в якій перед дитиною розкидають рукавички у такому порядку: червона, зелена, синя, червона, синя, зелена. Вихователь дає дитині рукавичку одного кольору і пропонує знайти таку саму. Потім порядок змінюють – синя, червона, синя, зелена, червона, зелена. Завдання повторюють.

Показник виконано, якщо дитина правильно дібрала за зразком три кольори: до червоної рукавички – червону, до зеленої – зелену, до синьої – синю.

Гра і дії з предметами. Дитина відтворює ряд послідовних дій (початок сюжетної гри).

Матеріал: лялька пупсик-голячок (35 см), губка, рушник, кубик (ніби мило), ванночка.

Методика 1: ситуацію організовує у грі дорослий. Розклавши предмети, дитині говорять: «Лялька забруднена. Що ж робити, щоб вона знову стала чистенька?».

Показник вважають виконаним, якщо дитина відтворює з лялькою послідовні дії купання: садить ляльку у ванну, використовує кубик, як мило, тре губкою, миє ручкою частини ляльки, витирає рушником; усі предмети використовує за призначенням.

Методика 2: спостереження за дитиною у ситуації самостійної гри, коли вона проводить ряд послідовних дій: годує ляльку, миє посуд, витирає його, «лікує» ляльку.

Показник можна вважати виконаним, якщо дитина у будь-якій ситуації відтворює ряд послідовних дій, використовуючи предмети за призначенням.

Розвиток рухів. Дитина переступає через перешкоди перемінним кроком.

Матеріал: 3-4 брусочки.

Методика: на відстані 20 см кладуть брусочки, дитині пропонують переступати через них. Якщо з словесної інструкції дитина не зрозуміла, як діяти, дорослий показує дію. Поведінка дитини: крокує через брусочки перемінним кроком.

Навики. Частково самотійно одягається.

Методика: ситуація природна під час одягання на прогулянку або після сну. Дитині пропонують самотійно вдягнутися.

Показник вважають виконаним, якщо самотійно, без допомоги дорослого, дитина вдягає шапку, взулася у капці.

Третій рік життя

2 роки — 2 роки 6 місяців

Активне мовлення

1. Говорить багатослівними реченнями (понад три слова).

Методика: ситуація природна. У невимушеній бесіді з дитиною під час режимних процесів спостерігаємо використання дитиною багатослівних речень.

Показник виконано, якщо у своїй мові дитина хоча б раз застосувала багатослівне речення (понад три слова).

2. Використовує запитання: «Де?», «Куди?».

Методика: під час самотійної діяльності дитини та режимних процесів дорослий записує мову дитини протягом 2—3 хв.

Показник виконано, якщо хоча б раз протягом дня дитина використала запитання: «Де?», «Куди?».

Сенсорний розвиток. Дитина добирає за зразком кілька геометричних фігур із різноманітного матеріалу.

Матеріал 1: два комплекти основних геометричних фігур (кубик, кулька, цеглинка, призма, циліндр, конус).

Методика: ситуацію створено вихователем, один комплект у дитини, другий — у дорослого, дорослий показує дитині одну з геометричних фігур і просить дати йому таку саму.

Показник виконано, якщо дитина правильно дала дорослому відповідну фігуру і змогла дібрати за зразком не менше 4 геометричних форм.

Матеріал 2: кольорове лото, у яком 4 картки пофарбовано в основні кольори і 4 картки — із зображеннями різних предметів таких же кольорів (беруть зображення знайомих предметів, які на заняттях не використовувались).

Методика: дорослий роздає дитині картки чотирьох кольорів, показує картки із зображенням предметів тих самих кольорів. Запитує дитину, на який колір цей предмет треба покласти, щоб вони збігалися з кольором. Кольори чергують.

Показник виконано, якщо дитина правильно добирає по три картки кожного кольору.

Гра. Гра має сюжетний характер, дитина відкриває з життя оточення взаємозв'язок і послідовність дій.

Матеріал: обладнання для гри «у лікаря», «перукаря», побутові ігри.

Методика: ситуацію підготовлено вихователем: іграшки для різних сюжетних ігор розкладено довільно.

Показник виконано, якщо розгорнуто сюжет будь-якого одного змісту, є послідовні, взаємопов'язані дії.

Конструювання. Дитина самостійно робить прості сюжетні будівлі і називає їх.

Матеріал: будівельний матеріал різної геометричної форми (10-14 шт.) по 2 шт. кожної форми.

Методика: ситуацію спеціально організовано на занятті із будівельним матеріалом, дитині дають набір будівельних матеріалів і пропонують будь-що збудувати.

Показник виконано, якщо дитина змогла зробити 1-2 прості сюжетні будівлі та обов'язково назвала їх. Будівля має бути схожа на предмет, яким його називає дитина (наприклад, стіл, стілець, ліжечко, будинок).

Навички

1. Повністю одягається, але ще не може застібати гудзики і зав'язувати шнурівки.

Методика: ситуація природна під час одягання після сну чи вдягання на прогулянку. Показник виконано, якщо самостійно одягає сорочку, колготки, шапку, пальто.

2. Їсть охайно.

Методика: ситуація природна під час годування. Показник виконано, якщо дитина не залишила бруду на столі, не забруднює одяг їжею.

Розвиток рухів. Дитина переступає через палку або мотузку, горизонтально підняту на 20-28 см.

Матеріал: палка або мотузка.

Методика: на занятті фізкультурою дорослий пропонує дитині переступати через палку або мотузку, підняту від підлоги на 20-28 см.

Показник виконано, якщо вільно, не зачепивши палки або мотузки, дитина переступила.

2 роки 6 місяців – 3 роки

Активне мовлення

1. Дитина починає використовувати складнопідрядні речення.

Методика: дорослий невимушено розмовляє з дитиною на будь-яку близьку їй тему.

Показник виконано, якщо хоча б один раз у своєму мовленні дитина використала складнопідрядні речення.

2. Дитина використовує запитання: «Чому?», «Коли?».

Методика: дитина під час самостійної діяльності протягом дня виявляє мовленнєву активність, дорослий двічі по 20 хв. фіксує мовленнєву активність дитини.

Показник виконано, якщо хоча б один раз дитина використовує запитання: «Чому?», «Коли?».

Сенсорний розвиток. У своїй діяльності дитина правильно використовує геометричні фігури з урахуванням їхньої форми.

Матеріал 1: геометрична мозаїка, у ній картки із зображенням нескладних предметів (будинки, пароплав, будинок з парканом), в основі побудови яких покладено основні геометричні фігури.

Методика: дорослий дає дитині геометричну мозаїку, картку-зразок і пропонує зробити з геометричної мозаїки відповідні зображення, накладаючи їх на зразки.

Показник виконано, якщо дитина добирає мозаїку до малюнка і називає 4 основні кольори.

Матеріал 2: шість однотонно зафарбованих предметів по 2 одного кольору, але різної форми (наприклад, червоний кубик, червоний конус).

Методика: ситуацію спеціально підготовлено. Дорослий показує дитині один за одним предмети і запитує: «Якого кольору кулька?» (кольори чергують).

Показник виконано, якщо дитина правильно називає хоча б по одному разу чотири основних кольори і форми.

Гра. Дитина застосовує елементи рольової гри.

Матеріал: різноманітні сюжетні іграшки.

Методика 1: в ігровій кімнаті дібрано атрибути для різноманітних сюжетних ігор. Дорослий веде запис гри дитини протягом 20-30 хв. Показник виконано, якщо дитина відображає будь-який сюжет, виконує роль, яку визначає словом-назвою.

Методика 2: ситуація природна під час самостійних ігор дітей. Дорослий спостерігає за грою дитини і запитує: «Хто ти зараз?», «Уяви, хто ти зараз?».

Показник виконано, якщо на запитання дорослого дитина називає свою роль відповідно до виконуваних дій.

Конструювання. З'являються складні сюжетні будівлі.

Матеріал: різні геометричні будівлі, фігури (10-14 шт.) по 2 шт. кожної форми. Величина матеріалу залежить від місця організації заняття дитини (за столом чи на підлозі, якщо за столом дають середній чи маленький матеріал, якщо на підлозі — великий будівельний матеріал).

Методика: дорослий пропонує і заохочує до будівельної діяльності.

Показник виконано, якщо дитина збудувала сюжетну будову та обіграє її (наприклад, гараж, дорогу, ліжко чи будинок).

Образотворча діяльність. За допомогою пластиліну, олівця, фарби дитина зображує прості предмети і називає їх.

Матеріал 1: шматочок пластиліну циліндричної форми завдовжки 4-5 см, діаметром 2 см.

Методика: дитині дають шматочок пластиліну у вигляді циліндра і пропонують що-небудь зліпити. Показник виконано, якщо дитина зображує з пластиліну будь-який предмет і обов'язково називає його, при цьому він має бути схожим на предмет, який вона називала.

Матеріал 2: аркуш паперу, олівці або фарби (гуаш, розведена до густоти сметани).

Методика: дорослий пропонує що-небудь намалювати.

Показник виконано, якщо дитина намалює і назве предмет чи зображене нею (малюнок має бути схожий на предмет, який називає дитина).

Навички

1. Самостійно одягається, може застібати гудзики, зав'язувати шнурівки (за незначною допомогою дорослого).

Методика: у природній ситуації під час одягання дорослий надає незначну допомогу у застібанні гудзиків та зав'язуванні шнурівок (за потреби).

Показник виконано, якщо дитина самостійно вдягається (можлива лише незначна допомога дорослого у застібанні гудзиків та зав'язуванні шнурівок).

2. Користується серветкою у разі потреби без нагадування.

Методика; ситуація під час годування природна.

Показник виконано, якщо дитина, забруднивши руки чи обличчя, скористалася серветкою.

Розвиток рухів. Переступає через палку або мотузку, горизонтально підняту над підлогою на 30-35 см.

Матеріал: палка або мотузка, піднята на вказану висоту.

Методика: дорослий пропонує дитині переступати через мотузку або палку.

Показник виконано, якщо дитина вільно переступає, не зачепивши мотузки чи палки.

Методики для визначення рівня розвитку дитини третього року життя

Визначення рівня розумового розвитку (за А.М. Фроловою)

1. Знання свого імені та імен своїх батьків, вихователя

Діагностична ситуація «Знайомство з лялькою»: дорослий показує дитині нову ляльку і пропонує з нею познайомитися. Від імені ляльки він звертається до дитини: «Мене звуть Оля. А тебе як звати?». Якщо дитина не відповідає, можна подати їй зразок відповіді, «познайомившись з лялькою» і ще раз запитати, як її звуть. Далі слід запропонувати дитині розказати ляльці, як звуть її маму, тата, виховательку.

2. Розуміння змісту малюнка, картинки, називання зображеного

Дібрати 5 картинок із запропонованого набору ілюстративного матеріалу. Експериментатор показує їх послідовно дитині, говорячи: «Я тобі покажу зараз картинку, а ти мені скажеш, що це таке». Якщо дитина не

відповідає одразу, можна стимулювати її додатковим запитанням: «На що це схоже?» кожну картинку показувати не більше 30 с.

3. Розуміння змісту розповіді, відповідь на запитання

Запропонувати дитині послухати казку. Розповісти або прочитати невеличкий уривок з казки «Колобок» і запропонувати переказати або (якщо дитина не може цього зробити) відповісти на запитання. Критерієм сформованості щодо цього показника є відповідь дитини, яка складається з 4-5 речень з трьох і більше слів.

4. Виконання доручень дорослого

Підготувати необхідні іграшки, звернутися до дитини з усним проханням: «На столі стоїть коробка – бачиш? Піди вийми м'ячик з коробки та поклади на стіл». Далі дитина отримує друге завдання: «Візьми ляльку з ліжечка і поклади її на стіл». Обидва завдання даємо послідовно, незалежно від того, чи перше завдання виконано чи ні.

Визначення рівня розвитку ігрової діяльності

5. Використання у грі образних іграшок

Запропонувавши дитині погратися, перед нею слід покласти ляльку, чашку і ложечку. Не даючи ніяких подальших інструкцій, спостерігати, чи буде вона використовувати ці іграшки і як.

Якщо дитина одразу ж самостійно починає гратися з цими іграшками, можна запропонувати їй ще кілька іграшок, які допоможуть зрозуміти, чи перейшла дитина від відображувальної до сюжетної гри – лялькове ліжечко чи коляску, одяг для ляльки тощо.

6. Використання у грі предметів-замінників

Можна визначати, продовживши попереднє діагностичне завдання. Забрати (бажано непомітно для дитини) чашку та ложечку, натомість в полі зору дитини розташувати можливі замітники – кубик, олівець тощо, і запропонувати дитині знову «нагодувати ляльку кашею».

Визначення рівня розвитку зображувальної діяльності та конструювання

7. Малювання олівцем на аркуші паперу

Дати дитині аркуш паперу та олівець. Без додаткових інструкцій спостерігати за тим, як вона діятиме з цими предметами. Якщо дитина вільно креслить по паперу, через 1-2 хв. можна дати їй нового аркуша і запропонувати малювати такі самі лінії, як дорослий. Після цього слід накреслити на аркуші кілька вертикальних ліній і запропонувати зробити те

саме. Незалежно від отриманого результату накреслити кілька горизонтальних ліній і знову запропонувати дитині повторити ваш малюнок. Якщо завдання успішно виконано, можна запропонувати малюку подивитися, як дорослий намалює кулю (м'ячик, колобок тощо). Запитати дитину чи зуміє вона теж намалювати колобка і запропонувати їй зробити це.

8. Виконання побудови з кубиків

На очах у дитини побудувати башту із 5 кубиків, що поставлені один на одного. Запропонувати дитині зробити те саме.

У разі успішного виконання завдання (побудови башти як мінімум з 3 кубиків), запропонувати дитині збудувати те, що вона хоче. До побудови запитати, що вона буде будувати, а після – що у неї вийшло. Якщо дитина відмовляється будувати за власним задумом, запропонувати їй повторити ще 1-2 будівлі за вашим зразком, наприклад, доріжку, будиночок та ін.

Методики для проведення психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей дошкільного віку

Діагностичні завдання для дітей дошкільного віку
(за С.Є. Кулачківською та С.О. Ладивір)

1. Сформованість спостережливості, уміння виділяти ознаки в спостережуваних предметах, абстрагувати і на основі їх об'єднувати в групи.

Матеріал: картинки із зображенням тварин чотирьох класів – риби, птахи, комахи, ссавці.

Завдання: розділити зображені предмети на групи, щоб в кожній з них були істотно схожі між собою. Пояснити суттєві ознаки кожної групи. Далі дитині пропонують зображення нової тварини. Її треба віднести до однієї з виділених груп і відповідно пояснити, на основі чого це зроблено.

Аналогічне спрямування мають відповідні завдання з геометричними фігурами, кольоровою гамою. Предметом аналізу може бути усвідомлення дитиною часових понять, ступінь орієнтації в часових проміжках, рівень просторової орієнтації.

2. Сформованість мимовільного запам'ятовування.

Запам'ятовування за допомогою мовленнєвої діяльності.

Матеріал: предметні картинки, починаючи з 12-14 штук для дитини 4 років.

Завдання: розглянути картинки, назвати зображені на них предмети. Після того, як дорослий накріє картинки, згадати, які предмети на них зображено. Добре, якщо дитина відтворить 5-6 предметів з 12.

Матеріал: предметні картинки з зображенням згрупованих предметів – взуття, меблі, овочі, фрукти, посуд, іграшки тощо (відповідно до вимог програми за віком).

Вже з 4-х років можна починати з 15 предметів (3 предмети в групі).

Завдання: розглянути, назвати групи предметів і кожен предмет окремо. Після того, як дорослий закриває картинки, дитині пропонують згадати, які групи з якими предметами вона запам'ятала.

Для дітей 4-х років оптимальним є результат 3 групи з 5 (8-10 предметів). Діти п'ятирічного віку можуть відтворювати в таких завданнях 18 і більше предметів, відповідно 6-7 назв груп.

3. Особливості пізнавально-вольової активності дітей, яка є основним компонентом способів пізнавальної діяльності.

І. Завдання на діяльність за словесною інструкцією вихователя. Інструкцію пред'являють один раз. Виявляють уміння слухати і утримувати в пам'яті інструкцію, будувати свої дії відповідно до неї. Завдання дібрано для контролю тричі на рік, з ускладненнями.

4-й рік життя:

а) Матеріал: однокольорові м'ячики двох розмірів – 4 шт., лінійка-доріжка.

Інструкція: розклади м'ячики на доріжці так: великий, маленький, великий, маленький;

б) Матеріал: пенал з кольоровими олівцями.

Інструкція: візьми в руки сині олівці, а червоні лиши у пеналі;

в) Матеріал: різні за кольором, формою і розміром пірамідки і м'ячики, смужка-доріжка.

Інструкція: розклади на верхню полицку всі пірамідки, а на нижню – всі м'ячики.

5-й рік життя:

а) Завдання має дублювати кінець 4-го року життя;

б) Матеріал: різнокольорові прапорці (не менше 4-х кольорів).

Інструкція: розклади прапорці, чергуючи їх за кольором;

в) Матеріал: грибочки з різнокольоровими шапочками.

Інструкція: розклади грибочки так, щоб перший і останній були з червоними шапочками.

6-й рік життя:

Завдання з умовною назвою «Кружечки»:

а) інструкція: намалювати в рядок п'ять кружечків. Рахуючи зліва направо, заштрихувати перший і четвертий, решту лишити чистими;

б) намалювати в ряд шість кружечків. Рахуючи зліва направо, заштрихувати другий і третій, решту лишити чистими;

в) намалювати в ряд вісім кружечків. Заштрихувати п'ятий і сьомий, решту лишити чистими.

До кінця шостого року життя здатність працювати за словесною інструкцією вихователя, сприйнятою з першого пред'явлення, повинна бути сформована у кожного. Якщо виникає потреба контролювати ще й в підготовчій групі подібні уміння, завдання може бути те ж саме, лише зі зміною числа кружечків.

Шкільне учіння потребує й уміння будувати свою діяльність за інструкцією, витримуючи заданий темп виконання дій. Це так звані графічні диктанти. Якщо діти вже знайомі з зошитом у клітинку, можуть бути диктанти з «письма» по клітинках. Може бути диктант на зображення простих предметів з розміщенням їх у вказаних місцях на аркуші паперу.

II. Здатність працювати за зразком

Виявляється уміння дітей аналізувати зразок, визначати принцип побудови його на основі виділення окремих елементів. Матеріалом для таких діагностичних завдань щоразу служить зразок вихователя – наприклад, килимки (аплікація іграшок, зображень різних предметів, геометричних фігур тощо). Візерунок щоразу ускладнюється.

4-й рік життя:

а) На килимку наклеєно 6 м'ячів (три великих і три малих) так: верхній ряд – великий, малий, великий; нижній ряд – малий, великий, малий;

б) На килимку квадрати і м'ячі: вгорі – квадрат, м'яч, квадрат; внизу – м'яч, квадрат, м'яч;

в) На килимку різні іграшки: вгорі – піраміда велика, малий м'яч, квадрат, великий м'яч, піраміда мала; внизу – великий м'яч, мала піраміда, малий м'яч, піраміда велика, квадрат.

5-й рік життя:

Килимки, виготовлені з геометричних фігур.

Для дітей старшого дошкільного віку ми пропонуємо завдання з умовною назвою «Візерунок».

Інструкція: роздивись уважно, який візерунок я намалював на твоєму листочку. Домалюй такий візерунок до кінця рядка.

а) I – II – I –

б) ▼)▲(▼)

в) U–∩ – U–

Інформативним для виявлення рівня розвитку цілеспрямованості, активності досягнення мети, долаття труднощів може бути дидактична гра «Склади картинку». Розрізні картинки: предметні зображення – знайомі, чіткі. Починати з чотирьох частин і ускладнювати за кількістю та способом розрізу.

Виявлені під час виконання цих завдань особливості довільної регуляції діяльності, труднощі і відставання від вікових можливостей допоможуть правильно зорієнтуватися в організації виховного впливу з метою корекції розвитку передумов учіння.

Для обстеження дітей старшого дошкільного віку можна запропонувати завдання, які використовують і для контролю за розвитком учіння, і, знову ж, з метою формування здібностей.

Завдання «Четвертий зайвий» (модифікований варіант Т.О. Власової і М.С. Певзнер). Картинки із зображенням чотирьох предметів, з яких три об'єднують загальним поняттям (відносять до одного класу), а четвертий – до іншого (зайвий). Досліджується рівень узагальнень, логічна обумовленість і чіткість висловлювань, обґрунтувань власної думки.

Зміст зображень можна добирати відповідно до діючої програми та мети обстеження.

Після ознайомлення з карткою дитині формулюють завдання: знайди зайвий предмет. Три предмети можна об'єднати одним словом, а четвертий – зайвий. Після вирішення завдання (вибору «зайвого»), дитина має обґрунтувати свій вибір.

Завдання для виявлення **рівня сформованості основних мислительних операцій: аналізу, синтезу, порівняння і відповідності обґрунтувань.**

Матеріалом можуть бути предметні зображення і словесний матеріал.

Інструкція: роздивись, подумай і скажи – чим вони схожі і чим відрізняються.

Зразки для порівняння:

Літак – метелик.

М'яч – кавун.

Місто – село.
Людина – тварина.
Вовк – собака.
Береза – ромашка.
Зима – літо.
День – ніч.

Тест на визначення рівня психосоціальної зрілості

Спрямування

Тест має форму бесіди і використовують його для визначення рівня психосоціальної зрілості (*методика С.А. Банкова*).

Матеріал і протокол

Запитання для бесіди:

- 1) Назви своє прізвище, ім'я, по батькові.
- 2) Назви прізвище, ім'я, по батькові мами й тата.
- 3) Ти дівчинка чи хлопчик? Ким ти будеш, коли виростеш, — жінкою чи чоловіком?
- 4) У тебе є брат, сестра? Хто старший?
- 5) Скільки тобі років? А скільки буде через рік? А через два роки?
- 6) Зараз ранок чи вечір? (День чи ранок?)
- 7) Коли ти снідаєш: ввечері чи вранці? А обідаєш вранці чи вдень? Що буває раніше: обід чи вечеря?
- 8) Де ти живеш? Назви свою домашню адресу.
- 9) Ким працюють твої тато, мама?
- 10) Ти любиш малювати? Якого кольору цей олівець? А стрічка, сукня?
- 11) Яка зараз пора року: зима, весна, літо чи осінь? Чому ти так вважаєш?
- 12) Коли можна кататися на санчатах: взимку чи влітку?
- 13) Чому сніг буває взимку, а не влітку?
- 14) Що роблять листоноша, лікар, вчитель?
- 15) Навіщо потрібні в школі дзвоник і парта?
- 16) Ти хочеш вчитися в школі?
- 17) Покажи своє праве око, ліве вухо. Для чого потрібні очі, вуха?
- 18) Яких тварин ти знаєш?
- 19) Яких ти знаєш птахів?
- 20) Хто більший: корова чи коза? Птах чи бджола? У кого більше лап: у собаки чи в півня?
- 21) Що більше: 8 чи 5, 7 чи 3? Порахуй від 3 до 6; від 9 до 2.
- 22) Що потрібно зробити, якщо ненароком зламаєш чужу річ?

Інструкція для дорослого

Процедура бесіди проста: ви ставите запитання, а дитина відповідає. Час для відповіді необмежено, а тому не слід поспішати. Дайте малюкові можливість подумати. Якщо він відповів неправильно, але був близький до правильної відповіді, запропонуйте йому подумати ще трохи. За кожну правильну відповідь нараховують бали (див. «Оцінювання результатів»).

Інструкція для дитини

- Зараз я буду ставити тобі різні запитання, а ти відповідай. Деякі запитання видадуться тобі дуже легкими, а деякі – складними. Навіть якщо ти не зможеш відповісти на окремі з них – не хвилюйся. Основне – не поспішай і думай гарненько.

Оцінювання результатів

1. За правильні відповіді на всі запитання до одного пункту дитина отримує 1 бал (за винятком контрольних).

2. За правильні, але неповні відповіді на запитання до одного пункту дитина отримує 0,5 бала.

3. Правильними вважають відповіді, що відображають зміст запитання: «Мама працює інженером», «У собаки лап більше, ніж у півня». Неправильними вважаються відповіді на зразок: «Тато Коля», «Мама працює на роботі».

4. До контрольних завдань належать запитання 5, 8, 15, 22, їх оцінюють таким чином:

5 – якщо дитина може сказати, скільки їй років – 1 бал; якщо вона називає роки з врахуванням місяців — 3 бали;

8 – за повну домашню адресу з назвою міста – 2 бали; за неповну адресу – 1 бал;

15 – за кожне правильно вказане застосування шкільних атрибутів – 1 бал;

22 – за правильну відповідь – 2 бали.

5. Пункт 16 оцінює разом з пунктами 15 і 17. Якщо в пункті 15 дитина набрала три бали й дала позитивну відповідь на пункт 16, то в протоколі занотовують позитивну мотивацію до навчання в школі (загальна сума балів повинна бути не меншою 4).

Високий рівень – 24-29 балів (готовий до школи).

Середній рівень – 20-23 бали (середня зрілість).

Низький рівень – 15-20 балів (низька психосоціальна зрілість).

Вивчення самооцінки дошкільника

Педагогу важливо вивчати самооцінку дошкільника (усвідомлення дитиною себе в часі: сьогодні, минулому, майбутньому). Для цього запропоновано дві методики.

Методика 1. (Розробка І.Є. Валітової).

Перед дитиною розкладають фотографії людей різного віку і статі (діти: 1 місяць, 3 роки, 6 років, 12 років; дорослі: 20 років, 45 років, 70 років).

Дошкільнику ставлять питання:

- Скільки тобі років?
- Чи давно ти живеш на світі?
- Ти коли-небудь станеш великим?
- Звідки ти це знаєш?
- Ким ти будеш, коли виростеш?
- Яким ти будеш, коли виростеш?

- Що ти умітимеш, коли виростеш?
- Ти коли-небудь будеш стареньким?
- Що буде з тобою, коли ти будеш стареньким?
- Який ти зараз – великий чи маленький? Чому ти так думаєш?
- Хто ти? Який ти?
- Що ти умієш робити?
- Ти був коли-небудь маленьким?
- Звідки ти це знаєш?
- Яким ти був? Розкажи про себе маленького?
- Що ти умів робити, коли був маленьким?
- Ким краще бути – дорослим чи дитиною? Чому?
- Якби тобі сказали «Вибирай, ким бути – дорослим або дитиною», що б ти вибрав?

У бесіді використовують фотографії: дитині пропонують вказати на фотозображення людини в тому віці, про який йде мова у конкретний момент бесіди.

Методика 2. Модифікований варіант вивчення самооцінки *С.Г. Якобсон* – *В.Г. Щур*.

Дитина повинна поставити ляльку, що символізує її саму, на одну з трьох сходинок драбинки. Під час цього задаються різні якості для оцінки (наприклад, низька сходинка – найдурніші діти; верхня сходинка – найрозумніші діти, середня сходинка – діти, які бувають розумними, а іноді і дурними). Обговорюються три ситуації:

- 1-а ситуація – «Я зараз»;
- 2-а ситуація – «Я, коли був маленьким»;
- 3-а ситуація – «Я, коли виросту великим».

Вивчення особливостей сюжетно-рольової гри

(за *Г.А. Урунтаєвою та Ю.А. Афонькіною*)

Проведення дослідження. Проводять спостереження в природних умовах за самостійною сюжетно-рольовою грою дітей 2-7 років.

Обробка даних. Аналіз протоколів проводять за схемою:

Задум гри, постановка ігрових цілей і завдань

1. Як виникає задум гри (визначають ігровим середовищем, пропозицією однолітка, виникає за ініціативою самої дитини і т.д.).
2. Чи обговорює задум гри з партнерами, чи враховує їхню точку зору.
3. Наскільки стійкий задум гри. Чи бачить дитина перспективу гри.
4. Чи статичний задум або розвивається в ході гри. Наскільки часто спостерігають імпровізацію в грі.
5. Чи уміє сформулювати ігрову мету, ігрове завдання словесно та запропонувати його іншим дітям.

Зміст гри

1. Що складає основний зміст гри (дія з предметами, побутові або суспільні взаємини між людьми)?

2. Наскільки різноманітний зміст гри? Як часто повторюються ігри з однаковим змістом? Яке співвідношення предметних, побутових ігор, ігор, що відображають суспільні взаємини?

Сюжет гри

1. Наскільки різноманітні сюжети ігор? Вказати їхню назву і кількість.
2. Яка стійкість сюжету гри, тобто наскільки дитина слідує одному сюжету?
3. Скільки подій дитина об'єднує в один сюжет?
4. Наскільки розгорнутий сюжет? Чи являє він собою ланцюжок подій або одночасно дитина є учасником декількох подій, включених в сюжет?
5. Як виявляється вміння спільно будувати і творчо розвивати сюжет гри?
6. Які джерела сюжетів гри (кінофільми, книги, спостереження, розповіді дорослих і т.д.)?

Виконання ролі та взаємодія дітей у грі

1. Чи позначає виконуваних роль словом і коли (до гри або під час гри)?
2. Які засоби використовує для взаємодії з партнером по грі (рольове мовлення, наочні дії, міміка і пантоміміка)?
3. Які відмінні особливості рольового діалогу (ступінь розгорнутості: окремі репліки, фрази, тривалість рольового діалогу, спрямованість до іграшки, реального або уявного партнера)?
4. Чи передає і як передає характерні особливості персонажа?
5. Як бере участь в розподілі ролей? Хто керує розподілом ролей? Які ролі частіше виконує – головні або другорядні? Як ставиться до потреби виконувати другорядні ролі?
6. Що вважає за краще дитина: грати одна або входити в ігрове об'єднання? Дати характеристику цього об'єднання: чисельність, стійкість і характер взаємин.
7. Чи є у дитини улюблені ролі, і скільки вона може виконувати ролей в різних іграх?

Ігрові дії та ігрові предмети

1. Чи використовує дитина в грі предмети-замінники і які? За яким принципом вона вибирає предмети-замінники та перетворює їх для використання в грі?
2. Чи дає словесне позначення предметам-замінникам, наскільки легко це робить?
3. Хто є ініціатором вибору предмету-замінника: сама дитина або дорослий? Чи пропонує свій варіант заміщення партнеру?
4. Чи використовує у грі образні іграшки і як часто? Чи є у дитини улюблені іграшки?
5. Характеристики ігрових дій: ступінь узагальненості, розгорнутості, різноманітності, адекватності, узгодженості своїх дій з діями партнера по грі. Яка роль слова в здійсненні ігрових дій?
6. Як сприймає уявну ситуацію, чи розуміє її умовність, чи грає з уявними предметами?

Ігрові правила

1. Чи виконують правила функцію регулятора гри? Чи усвідомлене правило дитиною?
2. Як дитина співставляє виконання правила з узятю на себе роллю?
3. Чи стежить за виконанням правил іншими дітьми? Як реагує на порушення правил партнерами по грі?
4. Як ставиться до зауважень партнера по грі з приводу виконання правил?

Досягнення результату гри

1. Як співставляють первинний задум і його реалізацію в грі?
2. Чи співставляє дитина свій задум з досягнутим результатом?
3. Якими засобами досягається реалізація задуму?

Особливості конфліктів у грі

1. З приводу чого найчастіше виникають конфлікти (розподіл ролей, виконання правил, володіння іграшкою і т.д.)?
2. Які способи вирішення конфліктів?

Ігрове середовище

1. Чи готує ігрове середовище наперед або добирає предмети під час гри?
2. Чи використовує запропоноване ігрове середовище (устаткування ігрового куточка) і як?

Роль дорослого в керівництві грою

1. Чи звертається дитина до дорослого в процесі гри і з приводу чого? Як часто звертається?
2. Чи пропонує прийняти дорослого в гру?

Отримані результати співставляють з таблицею 1 і визначають рівень розвитку сюжетно-рольової гри відповідно до віку дитини.

Вивчення узяття дитиною на себе ролі

Підготовка дослідження. Дібрати сюжетні іграшки для ігор в «дитячий садок», «сім'ю», «лікарню».

Проведення дослідження. Проводять три експериментальні серії ігор з дітьми 3-7 років.

Перша серія

Серію складають з трьох взаємозв'язаних ситуацій:

1 ситуація – експериментатор організує гру в «дитячий садок», але так, щоб кожний з її учасників залишався самим собою: вихователь – вихователем, а діти – дітьми. Якщо діти згодні, вихователь передає управління грою, за потреби питає: «Що треба робити?» – і виконує вказівки.

2 ситуація – у разі відмови дітей від гри в «самих себе» або після її закінчення, якщо гра виникає, дорослий пропонує грати інакше: одна дитина буде вихователем (називаючи під час цього ім'я вихователя групи), а вихователь з іншою дитиною – дітьми. Надалі педагог бере участь у грі, що розгортається, в ролі одного з дітей.

3 ситуація – вихователь пропонує пограти так: він буде вихователем групи, а діти гратимуть роль кого-небудь з товаришів своєї ж групи. Під час

цього він або сам називає імена тих, кого зображатимуть гравці, або пропонує дітям обрати самим.

У кожній з організованих таким чином ігор беруть участь по двоє дітей всіх вікових груп дитячого садка.

Друга серія

Ігри з порушенням послідовності дій під час виконання дитиною ролі. Організують ролі з добре відомим дітям змістом: «у дитячий садок», «в лікарню», «в сім'ю». В ході гри експериментатор намагається порушити послідовність дій (наприклад, спочатку пропонує «з'їсти морозиво, а потім суп»). У кожній з ігор беруть участь по двоє дітей всіх вікових груп.

Третя серія

Ігри з порушенням сенсу ролі. Роль вступає в суперечність з діями, які повинна виконувати дитина. Можна використовувати дві ситуації:

1 ситуація – з дітьми розгортають рольову гру «трамвай»: пропонують сумку для грошей, квитки, готують місце для вожатого. Після того, як гру розпочато, дітям пропонують грати так: вожатий продаватиме квитки, а кондуктор вести вагон. Коли змінено гру починають, експериментатор, що грає з дітьми, виходить на зупинці і говорить, що вожатого кличе начальник депо;

2 ситуація – розгортають ігри з правилами: «Вовк і зайці», «Вовк і гусаки», «Кіт і миші», «Лисиці і зайці». Пропонують, щоб гусаки ловили вовка, зайці – лисицю і вовка, миші – kota.

Обробка даних. У першій серії визначають, що перш за все виділяє дитина в діях дорослого. З'ясовують, як роль взаємопов'язана з правилами дії або суспільної поведінки.

У другій серії аналізують, який характер логіки дій, і чим її визначають. Як ставиться дитина до порушення логіки дій і які мотиви протесту проти її порушення.

На основі даних першої і другої серій визначають рівень розвитку гри для кожної дитини (за таблицею 2). У третій серії визначають ставлення дитини до ролі, узятій на себе в грі.

Вивчення усвідомлення сумісної гри і праці як різних видів діяльності

Підготовка дослідження. Дібрати 5 картинок із зображенням дітей, які трудяться, 5 картинок із зображенням граючих дітей, 2 конверти (на одному намальовані ножиці, на другому – м'яч).

Проведення дослідження. У всіх серіях беруть участь одні і ті ж діти 5-7 років.

Перша серія. Дитині пропонують вибрати двох товаришів для гри, обговорити разом з ними, в яку гру і як вони гратимуть. Потім діти грають самостійно.

Після закінчення гри кожній дитині ставлять питання: «Чому ти вибрав саме цих дітей для гри? Чому ти грав, а не займався іншою справою? Розкажи, як ти грав».

Друга серія. Дитині пропонують вибрати двох товаришів для сумісної праці, обговорити з ними, що і як вони робитимуть. Потім діти працюють самостійно.

Після закінчення праці кожній дитині ставлять питання: «Чому ти вибрав саме цих дітей, щоб разом попрацювати? Чому ти працював, а не займався чим-небудь іншим? Навіщо ти трудився? Розкажи, як ти працював».

Третя серія. Дитині дають 2 конверти і пропонують розкласти картинки: у конверт з намальованими ножицями треба класти картинки, на яких діти трудяться, а в конверт з м'ячем – картинки, де зображено дітей, що граються. Кожен вибір дитина повинна мотивувати, тому її питають: «Чому ти вирішив покласти цю картинку в конверт з ножицями (м'ячем)? Як ти здогадався, що намальовані тут діти трудяться (граються)?»

Обробка даних. Визначають мотиви вибору товариша по грі і праці; аналізують уміння виділити ознаки гри і праці (мета, об'єкт, знаряддя). З'ясовують, які компоненти і відмінності цих видів діяльності усвідомлюють. Порівнюють відомості з всіх серій експерименту.

Таблиця 1. Розвиток ігрової діяльності

Компоненти гри	2 – 3 роки	3 – 4 роки	4 – 5 років	5 – 7 років
Задум гри, постановка ігрових цілей і завдань	Діти звичайно починають грати, не замислюючись. Вибір гри визначається іграшкою, що потрапила на очі. Мета виникає в процесі гри. Діти починають ставити мету спочатку в будівельних іграх, а потім в іграх з іграшками. В кінці 3-го року життя діти починають готувати умови для ігор, позначати задум гри.	Діти самостійно ставлять ігрові завдання для тих, з ким хочуть грати, але не завжди можуть зрозуміти один одного, тому дорослий часто допомагає словесно позначити ігрове завдання.	Втілення задуму в грі відбувається шляхом вирішення декількох ігрових завдань. Ускладнюють спосіб їх вирішення. Як правило, діти самі домовляються перед початком гри.	Задуми ігор стійкіші, але не статичні, а такі, що розвиваються. Діти спільно обговорюють задум гри, враховують точку зору партнера, досягають загального рішення. З'являється тривала перспектива гри, що говорить про високий рівень розвитку ігрової творчості. Перед грою діти намічають загальний план, а під час гри включають в неї нові ідеї і образи, тобто планування, узгодження гри поєднують з імпровізацією.

Зміст ігри	Основний зміст гри – дія з предметами. До кінця 3-го року життя, навчившись діяти з предметами, діти переходять до відображення простих взаємин між персонажами.	Сюжетно-відображувальна гра переходить в сюжетно-рольову. У грі діти відображають не тільки призначення предметів, але і взаємини дорослих.	Змістом стає віддзеркалення різноманітних взаємин дорослих. Значення дій із знаряддями, предметами йде на другий план.	У грі діти створюють моделі різноманітних взаємин між людьми.
Ігрові дії, ігрові предмети	До кінця 3-го року життя діти виконують дії з предметами-замінниками, повідомляють іншим передбачуваний зміст своїх дій з ними. Вони сприймають уявну ситуацію. Грають з уявними предметами, переходять до активної заміни добре освоєних дій словом. ("Ляльки вже поїли"). Ним стає доступна умовність гри. („Це навмисно"). Діти переходять до узагальнених дій. У сумісних іграх вони спочатку виконують однакові дії, потім функції тих, що грають розділяються (один причісує іншого), до 3-го року з'являються колективні ігри.	Діти використовують різні наочні способи відтворення дійсності: добре володіють діями з сюжетно-образними іграшками, починають вільно застосовувати в грі предмети-замінники, адаптуються до уявних наочних ситуацій, переходять на позначення і заміну предметів та дій словом. У другій половині 4-го року життя діти придумують різноманітні заміщення, змінюють первинне ігрове призначення предмета. Вони вибірково ставляться до предметів-замінників, часто пропонують свій варіант одноліткам. Діти замінюють тематичні іграшки іншими предметами.	Діти самостійно вибирають предмети-замінники. Удосконалюють способи дії з предметами. Добре освоєні наочно-ігрові дії; вільно грають з іграшками, предметами-замінниками, уявними предметами, легко дають їм словесні позначення.	Ігрову дію часто замінюють словом. Діти здійснюють ігрову дію з предметами-замінниками, природним матеріалом, іграшками, власними саморобками. Широко використовують у грі підручний матеріал. В ході гри вони добирають або замінюють необхідні предмети.

Сюжет гри	Сюжети переважно побутові. Вони не численні, одноманітні, нестійкі. В кінці 3-го року життя діти починають об'єднувати в грі 2-3 добре знайомих події, іноді включають в гру епізоди з казок.	Побутові сюжети переважають, але вони вже менш статичні. Частіше діти використовують в іграх епізоди з добре знайомих казок.	Сюжети розгорнені і різноманітні. З'являються суспільні сюжети. У грі діти комбінують епізоди з казок і реального життя.	Удосконалюють уміння спільно будувати і творчо розвивати сюжети ігор. Епізоди з казок, суспільні сюжети займають значне місце в їх іграх, вони сміливіше і різноманітніше комбінують у іграх знання, що отримали із спостережень, книг, кінофільмів, розповідей дорослих.
Правила гри	Дітей приваблює сама дія. Правила гри не виконують функцію її регулятора.	Правила регулюють послідовність дій.	Правила регулюють рольові взаємини. Діти виконують правила відповідно до узяті на себе ролі. Стежать за виконанням правил гри іншими дітьми.	Діти усвідомлюють, що дотримання правил є умовою реалізації ролі.

Таблиця 2. Рівні розвитку сюжетно-рольової гри
(за Д. Б. Ельконіним)

Показник гри	I рівень	II рівень	III рівень	IV рівень
Основний зміст гри	Дії з певними предметами, спрямовані на співучасника гри.	У діях з предметами на перший план висувають відповідність ігрової дії реальній.	Виконання ролі і дій, серед яких починають виділятися дії, що передають характер ставлення до інших учасників гри.	Виконання дій, пов'язаних з ставленням до інших учасників гри.
Характер ігрової ролі	Ролі є, але їх не названо і визначено характером дій, а не визначають дію. Під час розділення функцій у грі діти не стають один до одного в типові для реального життя взаємини.	Ролі названо. Намічено розділення функцій. Виконання ролі зводено до реалізації дій, пов'язаних з кокретною роллю.	Ролі ясно окреслено і виділено, називають до початку гри. З'являється рольове мовлення, звернене до товариша з гри, але іноді прориваються звичайні позаігрові стосунки.	Ролі ясно виділено і окреслено, їх названо до початку гри. Рольові функції дітей взаємопов'язані. Мовлення носить рольовий характер.

Характер ігрових дій	Дії одноманітні і їх складено з ряду операцій, що повторюються.	Логіку дії визначено життєвою послідовністю. Розширено число дій і виведено за межі якого-небудь одного типу дій.	Логіку характер дій визначено роллю. Дії дуже різноманітні.	Дії чітко, послідовно відтворюють реальну логіку. Вони дуже різноманітні. Яскраво виділені дії, направлені до інших персонажів гри.
Відношення до правил	Логіку дій легко порушено без протестів з боку дітей. Правила відсутні.	Порушення послідовності дій не прийнято фактично, але не опротестовано, неприйняття нічим не мотивовано. Правило явно ще не вичленено, але воно вже може перемогти безпосереднє бажання у разі конфлікту.	Порушення логіки дій опротестовано посиленням на те, «що так не буває». Вичленено правило поведінки, якій діти підпорядковують свої дії. Воно ще не повністю визначає поведінку, але може перемогти виникле безпосереднє бажання. Порушення правил краще помічається з боку.	Порушення логіки дій і правил відкидають не просто посиленням на реальну дійсність, але і вказівкою на раціональність правил. Правила ясно вичленовано. У боротьбі між правилом і виниклим безпосереднім бажанням перемагає перше.

Методика „Вивчення взаємин між дітьми в групі дитячого садка”

Дослідження проводять у вигляді гри «Секрет»

(за Т.О. Рєпіною)

Матеріал: яскраві картинки.

Інструкція: пропонують кожній дитині «по секрету» за власним вибором подарувати три картинки трьом товаришам з групи. Перед початком експерименту дитині говорять: «Сьогодні діти вашої групи будуть грати в цікаву гру, яка називається «Секрет». По секрету, щоб ніхто не знав, всі будуть дарувати один одному красиві картинки. Для полегшення виконання завдання вказуємо: «Ти будеш дарувати діткам, а вони, напевно, подарують тобі». Потім дають дошкільнику три картинки: «Ти можеш подарувати їх тим, кому захочеш, тільки кожному по одній. Якщо хочеш, можна подарувати картинку і тим діткам, які зараз хворіють». Під час виникнення труднощів варто допомогти підказкою: «Можеш подарувати тим діткам, які тобі більше за всіх подобаються, з якими ти любиш гратися». Після того, як дитина зробила свій вибір, її запитують: «Чому ти в першу чергу вирішив подарувати картинку... (називають ім'я ровесника, яке дитина сказала першим)?».

Зразок бланка матриці вибору

	Ім'я, прізвище дитини	Номер дитини за списком									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Іван А.										
2.	Петро Б.										
3.	Микола В.										
4.	Андрій Г.										
5.	Галя А.										
6.	Оля Б.										
7.	Наталя В.										
8.	Люда Д.										
9.	Ірина С.										
Кількість отриманих виборів											
Кількість взаємних виборів											

На підставі отриманих результатів складають матрицю, до якої заносять список дітей групи. У кожному рядку ставлять номери тих виборів, які вони зробили. За таблицею обчислюють середню кількість виборів, які позначаються +, взаємний вибір $\otimes$.

За результатами таблиці на окремому аркуші будують соціограму.

Соціограма є графічною моделлю взаємин дітей групи, виявлених під час обстеження. Соціограма являє собою 3-4 концентричних кола, між якими розміщені номери обстежуваних. Номери хлопчиків зазвичай обводять трикутником, дівчаток – кружечком. Лінії та стрілки вказують на вибір дитини та його спрямованість.

На рисунку 1 представлено фрагмент заповненої за результатами обстеження соціограми.

До центрального круга потрапляють так звані «соціометричні зірки», тобто ті, що отримали 6-7 виборів. Перебування дитини у цьому крузі характеризує її з точки зору емоційної експансивності, що дає суттєве психологічне знання про перебіг процесів емоційно насиченого спілкування.

У першому кільці (між першим і другим колами) перебувають ті, що мають 3-5 виборів, тобто всі, до яких дитина виявляє симпатію. Емоційне забарвлення цього кільця є позитивним. Психологічно міцним є той дитячий колектив, де переважна більшість дітей потрапляє до першого кільця спілкування. Тільки в колективі з таким психологічним оточенням можна

говорити про ефективні позитивні педагогічні впливи на особистість кожної дитини.

До *другого кільця* (між другим і третім колами) потрапляють ті діти, число виборів у яких 1-2 («неприйнятні»).

У *третьому кільці* (між третім і четвертим колами) – розташовано дітей, які не отримали жодного вибору («ізолювані»).

Заповнена карта групової диференціації дає уявлення про місце дитини в системі особистих взаємин, характеризує тенденції спілкування, розкриває систему симпатій та антипатій.

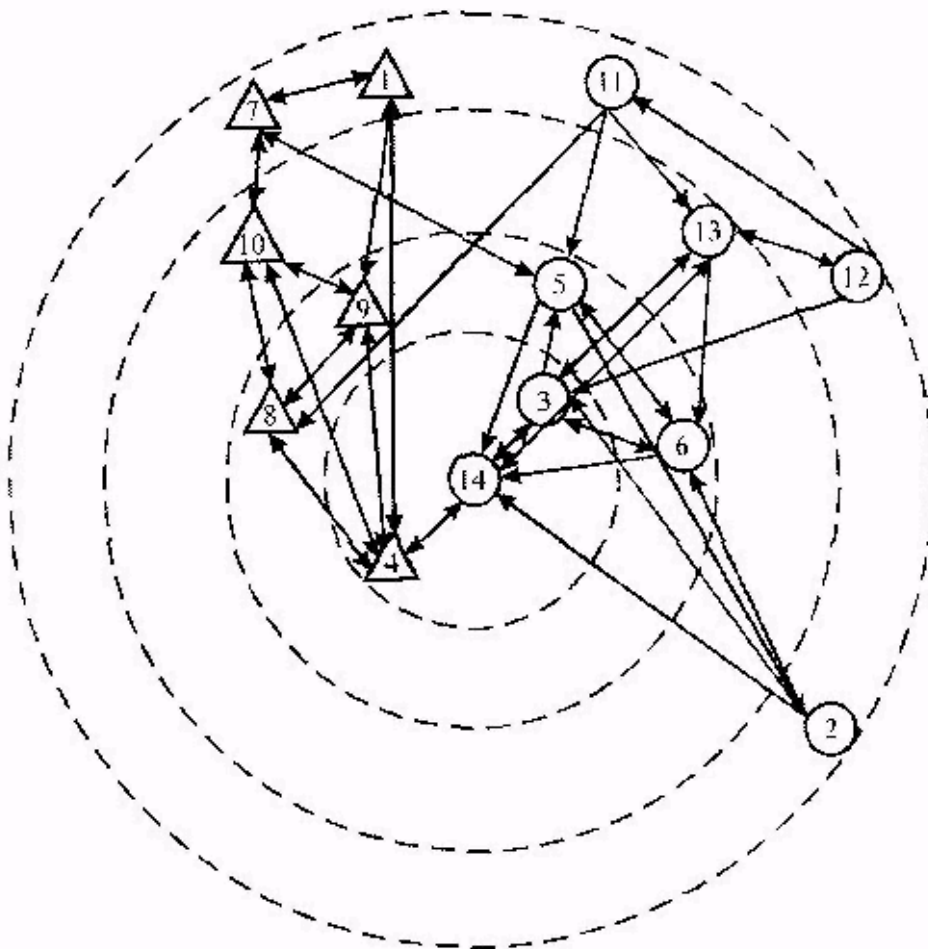

Рис. 1. Фрагмент соціограми

Після цього визначають рівень згуртованості: співставляють число членів групи, що знаходяться в сприятливих статусних категоріях: «зірок» – (I) та «прийнятих» – (II), з числом членів групи, що опинилися в несприятливих статусних категоріях: «неприйнятих» (III) та «ізолюваних» (IV). Вважають рівень згуртованості високим за $I+II > III+IV$; середнім за $I+II = III+IV$ (або за незначного розходження); низьким за $I+II < III+IV$. Важливим показником згуртованості є також „індекс ізолюваності”, тобто процент „ізолюваних” членів групи не повинен перевищувати 15-20 %. Емоційне самопочуття дітей в системі особистісних стосунків залежить і від числа взаємних виборів. Тому визначають також коефіцієнт взаємності (KB):

$KB = (P1/P) \times 100 \%$, де Р – загальна кількість виборів зроблених в експерименті; P1 – числа взаємних виборів.

На основі визначення статусу кожного члена групи роблять висновок щодо наявності мікрогрупи в колективі (KB нижче 20 % розглядають як негативний показник).

Діагностичні програми для визначення математичних уявлень дошкільників (за Н.Я. Кушнір)

Діагностика рівня навченості дітей з математики відбувається за допомогою методик у формі ігрових вправ, що проводяться індивідуально з дитиною або з підгрупою дітей. Вихователь здійснює діагностику для того, щоб переконатися, як діти засвоїли матеріал і наскільки ефективними були методи і прийоми, використані в навчанні. Методист контролює і надає своєчасну допомогу вихователю і дітям. Психолог, одержавши інформацію щодо рівня навченості дітей, пропонує рекомендації для коректувальної роботи.

1.1. Діагностична програма для визначення рівня сформованості елементарних математичних уявлень у дітей 2-ї молодшої групи

Методика 1. «Квіточки-метелики» виявляє уміння дітей користуватися прийомами накладання і прикладання для визначення рівності й нерівності за кількістю.

Інструкція до проведення. Дитині пропонують картку з намальованими на ній квіточками і дають 5 малюнків метеликів. Педагог говорить дитині: «У саду розцвіли квіточки. Спочатку одна квітка, потім ще одна і ще одна. Скільки квітів розцвіло в саду?» (Передбачувані відповіді дитини «багато», «три»). «Прилетіли метелики, стали сідати на квіточки. Посади, Сергійку, метеликів на квіточки. Скільки сіло метеликів?» (Багато, три). «Чого більше, метеликів чи квіточок?» (Скільки метеликів, стільки і квітів). Кількість метеликів на 1-2 повинна бути більшою.

Методика 2. «Равлики на грибках» виявляє уміння дітей користуватися прийомами накладання і прикладання для визначення рівності й нерівності за кількістю.

Інструкція до проведення. Педагог пропонує картку дитині і питає: «Скільки намальовано грибочків?» (Багато, три). «А равликів у тебе більше або менше, можливо, стільки ж? Як перевірити?» Звернути увагу, чи уміє дитина користуватися прийомом прикладання. Якщо дитині важко відповісти, запропонувати їй покласти на картку стільки равликів, скільки грибів. Поставити такі питання: «Скільки грибочків? Скільки равликів? Чого більше?». Кількість равликів на 1-2 повинна бути більша, ніж грибів.

Методика 3. «Стрічки для ляльок» виявляє уміння дітей порівнювати предмети за величиною, довжиною, використовуючи прийоми накладання і прикладання.

Інструкція до проведення. Педагог звертається до дитини або групи дітей: «Наші ляльки зібралися на свято і хочуть вбратися. У коробці є довгі і

короткі стрічки. Виберіть стрічки для ляльок: для великої – довгу, для маленької – коротку». Діти виконують завдання. Педагог ставить питання: «З довгої стрічки вийде великий бант або маленький? А з короткої?».

Матеріал: 2 ляльки, велика і маленька, набір різноколірних стрічок.

Методика 4. «Ранок, вечір, день, ніч» виявляє уміння орієнтуватися в часі – розрізняти і називати частини доби.

Інструкція до проведення. Педагог звертається до дитини: «Вибери, будь ласка, картинки, на яких зображено ранок, день, вечір, ніч. Чому ти вирішив, що це день?».

Методика 5. «Склади картинку» виявляє уміння дітей порівнювати предмети за шириною, висотою, товщиною, використовуючи прийоми накладання та прикладання.

Інструкція до проведення. Педагог говорить дітям: «Зараз ми складемо красиву картинку. Знайдіть широку червону смужку – це буде доріжка, і покладіть її від високої ялиночки до низкої (діти виконують завдання). Від низького будиночка до високого веде жовта доріжка. На широкій жовтій доріжці стоїть висока матрешка, а на червоній вузькій – низька». У ході виконання завдання педагог уточнює: «А яка доріжка, – широка або вузька? А як ти дізнався? Як їх порівняти?». Потім він пропонує порівняти за товщиною дві палички, і ту, яка товстіша, «покласти великому папузі», а тоншу – «маленькому».

Методика 6. «Наклей кружечки» виявляє уміння дітей порівнювати предмети за величиною, розрізняти і називати коло, квадрат, трикутник.

Інструкція до проведення. Педагог звертається до дитини: «Сьогодні ми з тобою робитимемо різноколірні килимки для ляльок. Приклей на лист паперу великий круг, а на нього маленький». Коли цю роботу буде виконано, поставити питання: «Що ти наклеюєш? Якого кольору твій круг? Він великий або маленький? Якого кольору великий круг?». Ті ж дії дитина проводить з іншими фігурами.

Матеріал: вирізані з кольорового паперу трикутники, квадрати, круги різних кольорів і розмірів, аркуші білого паперу, пензлі, клей.

1.2. Діагностична програма для визначення рівня сформованості елементарних математичних уявлень у дітей середньої групи

Методика 1. «Зайчики – морквини» виявляє уміння дитини відраховувати предмети відповідно до зразка.

Інструкція до проведення. Педагог говорить дитині: «Порахуй, будь ласка, стільки морквин, скільки зайчиків ти бачиш».

Методика 2. «Метелики – квіточки» виявляє уміння дитини визначати рівність або нерівність груп предметів, що знаходяться на різній відстані один від одного, уміння рахувати предмети відповідно до названого числа.

Інструкція до проведення. Педагог говорить дитині: «Візьми, будь ласка, 4 метелики і виклади їх в один ряд». Коли дитина виконає завдання, педагог викладає під рядом метеликів ряд з 5 квіток, прагнучи розташувати їх ближче одну до одної, щоб ряд здавався коротшим, ніж ряд метеликів. «Як ти думаєш, чи всім метеликам вистачить квіток? Як це перевірити?» Звернути

увагу, як дитина встановлює рівність або нерівність груп предметів: за допомогою прийомів накладання і прикладання, або порівнюючи кількості: «Більше квіток, тому що їх 5, а метеликів 4». Педагог: «А що потрібно зробити, щоб метеликів і квіток стало порівну?».

Оцінка результатів: 1 б. – дитина дає правильну відповідь, підраховуючи ряди і порівнюючи числівники або встановлюючи нерівність за допомогою накладання або додатку; 0,5 б. – дитина дає неправильну відповідь, орієнтуючись на довжину ряду, але після пропозиції вихователя перевірити відповідає правильно; 0 б. – дитина не справляється із завданням.

Методика 3. «Розташуй цифри» виявляє знання цифр в межах 10, уміння співставляти кількість предметів з цифрою.

Інструкція до проведення. Педагог пропонує дитині розглянути малюнки. Потім говорить: «Розстав, будь ласка, цифри так, щоб вони позначали кількість предметів в кожному ряду».

Методика 4. «Який по порядку капітан?» виявляє знання порядкових числівників.

Інструкція до проведення. Педагог роздає картки і питає: «Яким по порядку стоїть капітан?». Кожній дитині запропонувати 2 картки. Працювати одночасно можна з підгрупою дітей.

Методика 5. «Серіаційний ряд» виявляє уміння розміщувати предмети за зменшенням (зростанням) і величиною.

Інструкція до проведення. Педагог пропонує дитині розглянути картинку з намальованими на ній будиночками, величина яких зменшується. Потім звертається до неї: «Зверни увагу, як розташовано будиночки у верхньому ряду. Розклади так само правильно ці м'ячики (кружечки)». Після того, як дитина виконала завдання, круги забирають, і пропонують набір прямокутників. Педагог продовжує: «А зараз поклади правильно стовпчики». Ті ж дії здійснюються з трикутниками (башточки), з овалами (огірочки).

Методика 6. «Складаємо панно» виявляє уміння дітей орієнтуватися в просторі (на аркуші паперу), знання геометричних фігур, понять «вузький – широкий», «довгий – короткий», «високий – низький».

Інструкція до проведення. Педагог звертається до дітей: «Зараз, малята, складатимемо панно. Я приготувала для вас фігури і аркуш, на якому ви розкладатимете їх так, як я вам скажу». Далі слідує: «Побудуйте високий і низький будиночки. Для високого будиночка візьміть великий прямокутник, для низького – маленький. У високого будиночка дах рожевий трикутний, а у низького – блакитний. До високого будинку веде довга, вузька доріжка, а до низького – широка, коротка. За високим будиночком росте високе дерево, а за низьким – низьке. Поряд з низьким будиночком росте висока ялинка, а під ялинкою – грибок. Попереду високого будиночка стоїть коротка лавка, перед низьким – довга».

Матеріал: аркуш паперу розміром 35х25 см, набори геометричних фігур різного кольору і величини. Смужки різної довжини і ширини.

1.3. Діагностична програма для визначення рівня сформованості елементарних математичних уявлень у дітей старшої групи

Методика 1. «Розв'яжи завдання» виявляє уміння виділяти кількісну ознаку числа.

Інструкція до проведення. Педагог ставить дітям питання: «Кого більше – 2 слони або 3 бабки?» Передбачувана відповідь: «Більше бабок, тому що число 3 більше, ніж число 2». Педагог питає далі: «На скільки число 3 більше, ніж число 2? Що треба зробити, щоб бабок і слонів стало порівну?». Аналогічно задаються питання: «Чого більше – 5 кавунів або 5 горошин? Чого більше – 5 курочок або 5 курчат?».

Методика 2. «Знайди відповідь» виявляє знання про кількісний склад числа з одиниць в межах п'яти.

Інструкція до проведення. Педагог пропонує дитині вирішити завдання: «Уяви собі, що у мене в руках 5 цукерок. Я заховала руки за спину, а цукерки розклала в одну і другу руку. Скільки у мене цукерок може бути в правій, а скільки в лівій руці?». Якщо дитині важко відповісти на питання, запропонувати їй з опорою на наочність виконати це завдання.

Оцінка результатів: 1 б. – дитина вирішує задачу відразу або з опорою на наочний матеріал; 0,5 б. – вирішує аналогічну задачу самостійно після розбору першого завдання з педагогом; 0 б. – немає знань щодо кількісного складу числа з одиниць.

Методика 3. «Розділи на частини» виявляє уміння ділити цілий предмет на декілька рівних частин.

Інструкція до проведення. Педагог пропонує дитині вирішити завдання: «Розділи квадрат навпіл. Що більше – квадрат або його половина? Розділи квадрат на 4 рівних частини. Покажи $\frac{1}{4}$ частину, $\frac{2}{4}$ частини. А що таке $\frac{2}{4}$ частини (половина квадрата)? Що більше – $\frac{1}{4}$ або $\frac{2}{4}$?».

Матеріал: вирізані з кольорового паперу круги, квадрати.

Оцінка результатів: 1 б. – дитина самостійно справляється із завданням, відповідає на питання; 0,5 б. – дитина справляється із завданням з дозованою допомогою дорослого, важко відповідає на 1-2 питання; 0 б. – дитина не справляється із завданням.

Методика 4. «Виправи помилку» виявляє знання цифр в межах 10.

Інструкція до проведення. Педагог звертає увагу дитини на кількість предметів в кожному ряду і цифри, що позначають їхню кількість. Потім говорить дитині: «Цифри переплуталися і не знають, скільки намальоване предметів у кожному ряду. Виправи помилки».

Методика 5. «Заповни таблицю» виявляє уміння розкладати предмети у порядку збільшення або зменшення за величиною.

Інструкція до проведення. Педагог звертається до дитини: «Подивися, тут в певному порядку розташовано геометричні фігури, але деякі клітки порожні. Тобі треба знайти фігури, яких бракує, і розкласти їх в ці клітки».

Матеріал: матриця з намальованими фігурами і набором фігур.

Оцінка результатів: 1 б. – правильно розкладає геометричні фігури, користуючись прийомами порівняння – накладання і прикладання; 0,5 б. –

припускається 1-2 помилки, при зверненні на них уваги педагога коректує свої дії; 0 б. – припускається численних помилок.

Методика 6. «Умовна мірка» виявляє уміння користуватися умовною міркою для вимірювання об'єму рідких і сипких тіл.

Інструкція до проведення. Педагог показує посудини і ставить дитині питання: «Як ти думаєш, де більше води?». Вислухавши відповідь, продовжує: «А як можна перевірити, чи ти маєш рацію? Чи зможеш ти перевірити це за допомогою цього маленької скляночки?». Коли дитина виконає завдання, запитати у неї: «Так в якій посудині було більше води?». І якщо попередню відповідь дитина дала, орієнтуючись на рівень води в посудинах, запитати її: «Чому ж ти помилилася?».

Матеріал: дві посудини різної форми, наповнені однаковою кількістю води або пшона. Рівень рідини або крупи в посудинах різний. Мірна скляночка, дві невеликі місткості для вимірювання рідини або крупи.

Оцінка результатів: 1 б. – дитина може дати неправильну відповідь, але демонструє знання в обігу з умовною міркою і зробить правильний висновок: «Я помилився тому, що ця посудина іншої форми, вона вужча, і тому здається, що води в ній більше»; 0,5 б. – користується умовними мірками з дозованою допомогою дорослого, не може зробити правильні висновки; 0 б. – дитина не справляється із завданням.

Методика 7. «Склади панно» виявляє знання про геометричні фігури, уміння орієнтуватися в просторі.

Інструкція до проведення. Педагог звертається до дітей: «Сьогодні ми складатимемо панно. У всіх малят воно вийде однаковим. Щоб ми одночасно його виконали, я буду вам говорити, які фігурки куди класти. Слухайте уважно. З правого боку аркуша внизу покладіть маленький прямокутник, а зліва – великий прямокутник. Це будуть будинки, один – високий, інший – низький. У високого будинку дах чотирикутний, у низького – трикутний. За великим будинком росте високе дерево, за маленьким – низьке (у нього короткий стовбур, а у високого – довгий). Крона у довгого стовбура кругла, а у короткого – овальна. До великого будинку веде широка дорога, до маленького – вузька. Праворуч від низького будинку ростуть квіти. Зліва від високого – ялиночки. Під ялиночкою сидить їжак. На вузькій доріжці – сонечко. Перед високим будинком – коротка вузька лавка, перед низьким – довга широка. Над високим будинком літає метелик, в правому верхньому кутку аркуша розташоване сонечко».

Матеріал: фланелеграф, набір геометричних фігур і силуетів предметів відповідно до тексту.

Оцінка результатів: 1 б. – дитина діє відповідно до інструкції, можливі 1-2 помилки; 0,5 б. – кількість помилок – 2-3, психолог може допомогти дитині зауваженнями типу: «Порівняй смужки по ширині, приклади їх один до одного»; 0 б. – багатократні помилки, відмова.

Методика 8. «Омельків тиждень» виявляє уміння дітей орієнтуватися в днях тижня, порах року і місяцях.

Інструкція до проведення. Педагог звертається до дитини: «Я почну читати вірш «Омельків тиждень», а ти його продовжи.

Ми запитали у Омелька: назви нам дні тижня.

Став Омелько згадувати, став Омелько називати...

«Які дні тижня назвав Омелько?». Можна просто поставити дитині питання: «Чи знаєш ти дні тижня? Давай пограємо в гру «Назви сусіда». Я говорю тобі день тижня, а ти назвеш попередні і наступні дні». Далі педагог ставить питання: «Чи знаєш ти пори року і місяці? Тоді скажи, який серед названих місяців зимовий: червень, січень, жовтень, травень? Який літній: липень, лютий, березень, вересень? Який осінній: січень, липень, листопад, квітень? Який весняний: грудень, квітень, вересень, серпень?».

Оцінка результатів: 1 б. – дитина називає дні тижня, правильно відповідає на питання «Назви місяць»; 0,5 б. – припускається помилки, справляється за допомогою дорослого; 0 б. – не справляється із завданням, немає знань.

У тих методиках, де не вказано оцінку результатів, проводити її таким чином: 1 б. – дитина самостійно справляється із завданням, відповідає на питання; 0,5 б. – дитина справляється із завданням з дозованою допомогою дорослого або з другої спроби; 0 б. – дитина не справляється із завданням.

1.4. Діагностична програма для визначення рівня сформованості елементарних математичних уявлень у дітей від 6 до 7 років

Завдання 1. «Процес лічби» виявляє здібність дитини до симультанного сприйняття числа, до виділення частини в множині.

Інструкція до проведення. Перед дитиною в ряд розкласти 9 картинок (по 3 картинки: овочі, фрукти, квіти) або 9 кубиків (по 3 кубики: червоні, сині, зелені) на відстані 2 см один від одного. Поставте питання: «Скільки предметів (кубиків) тут лежить?» Якщо дитина дасть неправильну відповідь, розширити інструкцію: «Полічи їх».

Оцінка результатів: 3 б. – рахунок без видимих моторних компонентів (рахунок очима), беззвучне промовляння (рух губ); 2 б. – рахує пошепки без руху голови або кивками голови; 1 б. – указує пальцем під час рахування, супроводжує рахунок пошепки.

Завдання 2. «Збереження кількості» виявляє уміння співставляти кількість двох рядів незалежно від їхнього просторового розташування.

Інструкція до проведення. Викласти перед дитиною два ряди з рівним числом об'єктів (картинок, гудзиків, кружечків) 7 або 8, але водночас один ряд повинен бути ущільненим і на вигляд коротким, а другий – розтягнутим і довшим. Можна підсилити відмінність між рядами за рахунок забарвлення предметів кожного ряду в окремий колір. Запитайте дітей: «Ці два ряди містять однакове число кружечків, чи в одному з них більше, ніж в другому?» Якщо дитина дала правильну відповідь, спровокувати: «А може, все ж таки синіх кружечків більше, подивися, який довгий ряд? А червоних менше – ряд зовсім короткий?».

Оцінка результатів: 3 б. – дає правильну відповідь, використовуючи рахунок предметів або встановлює попарну відповідність, обґрунтовує і

відстоює правильність своїх дій; 2 б. – дає правильне рішення, встановлює попарну відповідність або використовує рахунок, під час провокації погоджується з неправильним рішенням; 1 б. – дає рішення за помилковою ознакою, орієнтуючись на довжину рядів.

Завдання 3. «Знання цифр в межах 10» виявляє знання цифр в межах 10 і розкладання їх в натуральний ряд.

Інструкція до проведення. Запропонувати назвати цифри за вибором педагога. Розкласти в натуральний ряд.

Оцінка результатів: 3 б. – правильно називає всі цифри за вибором, самостійно розкладає цифри в натуральний ряд; 2 б. – не називає 1-2 цифри за вибором, розкладає в натуральний ряд з самокорекцією; 1 б. – називає не більше 4 цифр, натуральний ряд цифр не вибудовує; 0 б. – не може назвати більшість цифр, відмова.

Завдання 4. «Послідовність чисел» виявляє уміння рахувати з переходом на другий і третій десяток.

Інструкція до проведення. Педагог звертається до дитини: «Порахуй далі від 9 скільки зможеш» (у разі ускладнення рахунку з 9 запропонувати рахувати спочатку). Далі 21 рахувати не треба, але якщо дитина виявляє бажання, вислухайте її.

Оцінка результатів: 3 б. – чіткий перехід з одного десятка на інший, починаючи рахунок з 9; 2 б. – чіткий перехід з одного десятка на інший, але за умови рахунку з початку; 1 б. – правильний рахунок тільки до десяти, далі збивається; 0 б. – насилу рахує до десяти.

Завдання 5. «Розв'яжи задачу» виявляє уміння розв'язувати прямі і непрямі задачі.

Інструкція до проведення. Педагог звертається до дитини: «Зараз ми з тобою спробуємо розв'язати цікаві задачки. Послухай уважно». За потреби умову завдання повторити кілька разів.

1. На гілці сиділи три пташки. Прилетіли ще дві. Скільки стало на гілці пташок?

2. Біля будинку стояли шість машин. Три машини виїхали. Скільки машин залишилося біля будинку?

3. На гілці сиділи синиці. До них прилетіло два горобці і всього на дереві стало п'ять пташок. Скільки синиць сиділо на гілці?

4. Біля будинку стояли автомобілі. Коли виїхав один вантажний автомобіль, то залишилися 4 легкових. Скільки спочатку стояло автомобілів біля будинку?

Оцінка результатів: 3 б. – розв'язує прямі і непрямі задачі за словесною інструкцією; 2 б. – розв'язує прямі задачі, з непрямыми не справляється; 1 б. – розв'язує прямі і непрямі задачі з використанням наочних дій; 0 б. – розв'язує пряму задачу з використанням наочних дій.

Завдання 6. «Уявлення про множину» виявляє уміння виділяти множину в цілому.

Інструкція до проведення. Перед дитиною розкладено 8 олівців чотирьох кольорів. Педагог питає: «Скільки тут різних кольорів?».

Оцінка результатів: 3 б. – самостійне вирішення завдання; 2 б. – правильна відповідь з дозованою допомогою; 1 б. – неправильна відповідь «вісім», орієнтування на кількість предметів, перерахунок з одиниці.

Завдання 7. «Числовий ряд» виявляє рівень сформованості уявлень про числовий ряд.

Інструкція до проведення. Педагог дає дитині три числа, кожне на окремій картці, і говорить: «Розташуй зліва найменше число, потім те, яке більше за нього, справа – найбільше». Довільно на окремих картках пропонують набори чисел: один, два, три; сім, вісім, десять; два, чотири, шість; два, шість, вісім. Дитину спонукають побудувати просторовий ряд, тобто викласти числа в зростаючому порядку з дотриманням інтервалів між ними, відповідних їхньому розташуванню в числовому ряду.

Оцінка результатів: 3 б. – самостійне виконання завдання; 2 б. – виконує завдання з дозованою допомогою; 1 б. – виконує завдання з другої спроби після прикладу способу рішення.

Контрольні вправи для оцінки рівня фізичного розвитку дітей шостого року життя
(за Л.В. Севериною)

Ходіння, біг:

- пробігти під мотузкою, що обертається (1 бал);
- спіймати того, хто тікає (1 бал);
- стояти на одній нозі не менше 2 хв. (залежно від часу – від 1 до 3 балів);
- пройти 3-4 м з закритими очима (залежно від часу – від 1 до 3 балів);
- пробігти повільно до 320 м пересічною місцевістю (1 бал);
- пробігти швидко 10 м (3-4 рази) з перериванням, естафета 3х10 м (залежно від часу – від 1 до 3 балів);
- пробігти 20 м (орієнтовано за 5,5–5 с) і 30 м (орієнтовано за 8,5–7,5 с) (залежно від часу – від 1 до 3 балів).

Стрибки:

- в довжину з місця – не менше ніж на 80 см, з розбігу – не менше ніж на 100 см (залежно від довжини 1 або 2 бали) ;
- у висоту з місця до 20 см; з розбігу – не менше ніж на 30-40 см (залежно від довжини 1 або 2 бали) ;

Кидання, катання, метання, ловіння:

- ударити по м'ячу, що відскочив від землі, не менше ніж 10 разів підряд на місці і йдучи вперед кроком (не менше за 5-6 м) (залежно від кількості разів – від 1 до 3 балів);
- перекидати м'яч один одному з однолітками (або з дорослими) і ловити його стоячи, сидячи і різними способами (знизу, з-за голови, від грудей, з підскоком від землі), катати набивні м'ячі (вагою 1 кг) (1 бал);
- метати м'яч у горизонтальному та вертикальному напрямках (центр мішені на висоті 2 м) з відстані 3-4 м (залежно від відстані – від 1 до 3 балів);
- метати м'яч на відстань 5-9 м. (залежно від відстані – від 1 до 3 балів)

Лазіння та повзання:

- перебратися з одного прогону гімнастичної стінки на інший; пролізти між рейками вишки; перелізти через верх драбини (від 1 до 3 балів).

Вправи з рівноваги:

- стоячи на гімнастичній лаві, підніматися на носки та опускатися на всю ступню; повертатися кругом (1 або 2 бали);
- стояти на одній нозі; робити «ластівку»; після бігу, стрибків присідати на носки, руки в сторони; зупинятися і стояти на одній нозі, руки на поясі; пройти вузькою рейкою гімнастичної лавки.

Критерії оцінювання

Високий рівень – 27-39 балів.

Середній рівень – 14-26 балів.

Низький рівень – 0-13 балів.

Контрольні вправи для оцінки рівня фізичного розвитку дітей сьомого року життя

Ходіння, біг:

- схрещеним кроком, з випадами, спиною вперед (від 1 до 3 балів);
- приставними кроками вперед і назад із закритими очима (від 1 до 3 балів);
- бігти, стрибаючи через перешкоди (бар'єри, набивні м'ячі) висотою 10-15 см, зберігаючи швидкість бігу (1 бал);
- біг спиною уперед, зберігаючи напрямок і рівновагу (1 бал).

Стрибки:

- стрибки на обох ногах на місці, зміщуючи ноги вправо-вліво, серіями по 30-40 стрибків (3-4 рази) (залежно від кількості – від 1 до 4 балів);
- перестрибнути на одній нозі через лінію, мотузку вперед і назад, вправо і ліво (від 1 до 3 балів);
- у стрибку з місця або з розбігу дістати предмет, підвішений вище за підняту руку дитини на 25–30 см (1 бал).

Метання, ловіння, кидання:

- спіймати м'яч, що відскочив від землі, двома руками – не менше ніж 20 разів, однією рукою – не менше ніж 10 разів підряд (залежно від кількості разів – від 1 до 4 балів);
- перекидати м'яч один одному різними способами (з відстані 3-4 м) з різних положень (1 або 2 бали);
- те ж саме з набивними м'ячами (вагою 0,5 кг) (1 або 2 бали);
- кидання м'яча в ціль з різних вихідних позицій (1 або 2 бали);
- метання м'яча в горизонтальну та вертикальну ціль з відстані 4-5 м; в ціль, що рухається;
- метання м'яча на відстань не менш ніж 5-12 м (залежно від відстані – від 1 до 3 балів).

Повзання, лазіння:

- проповзти під гімнастичною лавкою, під кількома перешкодами поспіль (1 або 2 бали);
- перейти з прогону на прогін гімнастичної стінки по діагоналі (1 бал);

- зберігати координацію рухів, швидко залізти на драбину і спуститися з неї; змінювати темп, використовуючи різні способи лазіння (від 1 до 3 балів);
- лазіння по мотузковій драбині, канату (1 бал).

Вправи з рівноваги:

- пройти гімнастичною лавою, піднімаючи пряму ногу вперед і роблячи під нею сплеск долонями (1 бал);
- стрибати, просуваючись уперед, на двох ногах похилою площиною (1 бал);
- стояти на носках, на одній нозі, закривши очі, балансувати на невеликому набивному м'ячі (вагою 3 кг) (1 бал);
- кружляти із закритими очима, зупинитися, прийняти задану позу (1 бал).

Критерії оцінювання

Високий рівень – 28-40 балів.

Середній рівень – 14-27 балів.

Низький рівень – 0-13 балів.

Схема написання конспекту методичного заходу

Форма титульної сторінки

“Затверджую”

_____ (дата)

Методист _____ (підпис)

КОНСПЕКТ

методичного заходу з вихователями ДНЗ № _____

Форма роботи: _____

Тема: _____

**Підготував студент _____ курсу педагогічного факультету
Напряму (спеціальності) «Дошкільна освіта»**

(прізвище, ім'я, по батькові)

Оцінка _____

Підпис методиста _____

Розгорнутий конспект методичного заходу, який студенти-практиканти повинні підготувати для дошкільного закладу, має бути оформлено відповідно з поданою нижче схемою:

Форма роботи.

Тема.

Мета.

Питання для підготовки та обговорення: перерахувати у формі плану основні аспекти теми, з якими вихователі ознайомлюються попередньо.

Рекомендована література.

Підготовча робота: коротко охарактеризувати всі види діяльності педагогічного колективу, які повинні бути організовані перед методичним заходом (перегляди відкритих занять, консультації, розробка конспектів занять та інших форм роботи з дітьми, конкурси на кращий методичний посібник тощо).

Хід методичного заходу: у конспекті слід докладно подати зміст доповідей та виступів, навести проблемні запитання та творчі завдання, питання для диспутів та обговорень у тій послідовності, в якій вони мають бути використані під час роботи з вихователями; описати всі види діяльності, до яких буде залучено учасників заходу. Закінчують конспект формулюванням висновків, до яких дійшли у процесі обговорення теми, та перерахуванням завдань, які дають вихователям для подальшої самоосвіти.

Оскільки захід готують спільно декілька практикантів, у документації кожного з них повинен бути короткий опис заходу на основі наведеної нижче схеми та представлені у повному обсязі ті матеріали, які було підготовлено власне цим практикантом, розкрито його особисту участь у проведеному заході.

**Зразки орієнтовних планів проведення тематичних перевірок у
дошкільному закладі**

(за Н. Майор, Ю. Манилюк, М. Марусинець та О. Тимофєєвою)

**Орієнтовні питання для тематичної перевірки
стану ігрової діяльності дітей**

1. Створення умов для ігрової діяльності дітей:
 - наявність ігрових куточків у групах; споруд для ігор на майданчиках;
 - добір і розташування іграшок та ігрового матеріалу відповідно до вікових особливостей дітей, за видами ігор (сюжетні, технічні, дидактичні тощо);
 - місце гри в педагогічному процесі (ігри в режимі дня групи, час їхнього проведення тощо);
 - наявність нормативних документів, методичної літератури, текстів, фотоілюстративних матеріалів, передового педагогічного досвіду з проблем ігрової діяльності в методичному кабінеті ДНЗ.
2. З'ясування рівня колективних взаємин дітей в іграх:
 - ігрові групи, їхня стійкість, характер об'єднання (ігри поруч, ігри разом, ігри підгрупами, всією групою);
 - взаємини дітей під час гри (вміння грати дружно, враховувати інтереси однолітків, самоорганізація, вміння порадитися, самостійно вирішувати складні питання тощо);
 - рушійні ігрові інтереси дітей залежно від віку;
 - прояви особистих рис дітей – дружелюбність, гуманність, працелюбність, активність, організаторські здібності тощо.
3. Визначення рівня розвитку гри:
 - різноманітність видів, тематики сюжетно-рольових ігор, наявність знань сюжету, тривалість гри;
 - оцінка рівня ігрових умінь та навичок.
4. Особливості керівництва творчими й дидактичними іграми у різних вікових групах:
 - визначення завдань, які вирішує вихователь під час керівництва дитячою грою;
 - методика керівництва ігровою діяльністю (попереднє керівництво грою, спрямоване на розширення знань за сюжетом гри, характер попередньої діяльності: початок гри, інсценування гри; шляхи залучення дітей до гри, умова, її зміст, підготовка до гри, розвиток сюжету, зміст ігрових дій, прийоми прямого керівництва, закінчення гри, оцінка діяльності дітей);
 - виховне значення гри;
 - пропозиції щодо поліпшення керівництва іграми дітей.
5. Орієнтовні питання для бесіди з вихователем щодо проблем з організації ігрової діяльності:

- Які завдання Ви визначаєте під час керівництва іграми? Чим керуєтеся під час добору прийомів?

- Чи використовуєте Ви ігри як головну форму організації та як засіб всебічного розвитку дітей?

- Які труднощі Ви відчуваєте під час здійснення завдань із розділу «Гра»?

6. Орієнтовні питання для бесіди з дітьми:

- У які ігри ви любите гратися разом?

- Хто готує іграшки для гри, а потім складає їх на місце?

- Які правила поведінки під час ігор ви знаєте?

- Які ігри, іграшки ви любите? Чи є у вас іграшки, виготовлені власноруч?

Орієнтовний план спостереження за ігровою діяльністю дітей упродовж дня

1. Проаналізувати за результатами спостереження: чи розуміє вихователь свою роль у керівництві ігровою діяльністю дітей; використання гри з метою виховання моральних якостей у дітей.

2. Як вихователь враховує рівень розвитку ігрової діяльності під час планування.

3. Наскільки повно відбито в змісті гри події або явища, який характер рольових і дружніх взаємин між дітьми; закінчення дітьми гри.

4. Аналіз роботи вихователя щодо збагачення дітей знаннями про явища, які було відображено у грі (за перспективними та календарними планами освітньої роботи).

5. Методична доцільність і виправданість внесення тієї чи іншої іграшки в групову кімнату.

6. Чи було запропоновано дітям обговорення гри, яка закінчилася; чи формується у дітей оцінне ставлення як до виконання своєї ролі в грі, так і до гри в цілому.

Схема спостереження за сюжетно-рольовою грою дітей

Мета спостереження: вивчення стану та рівня розвитку ігрової діяльності; методична допомога в організації ігрової діяльності дітей; вивчення або узагальнення досвіду роботи вихователів; з'ясування рівня володіння дітьми ігровими навичками та вміннями (за вимогами програми); використання для всебічного розвитку особистості дитини тощо.

Умови для виникнення та розвитку гри: розташування та зберігання іграшок; ігровий режим; емоційний тонус дітей; наявність ігрового простору тощо.

Відображення в перспективному та календарному планах питань керівництва сюжетно-рольовими іграми дітей: планування роботи щодо збагачення уявлень дітей; висування завдань виховного характеру; взаємозв'язок гри з іншими видами діяльності дітей; аналіз ігрової діяльності в плані освітньої роботи з дітьми (виписка з плану освітньої роботи) тощо.

Методика керівництва ігровою діяльністю дітей дошкільного віку:
методи та прийоми впливу вихователя на діяльність дітей під час сюжетно-рольової гри.

Необхідно зазначити, що на тривалість гри першорядний вплив мають знання дітей про ті факти й явища довкілля, які потім застосовуються й усвідомлюються дошкільнятами в самостійній ігровій діяльності.

Орієнтовні показники тривалості спільної гри:

4-й рік життя – до 40 хв.;

5-й рік життя – до 60 хв.;

6-7-й рік життя – до 1,5 години.

Критеріями визначення взаємин дітей у спільній грі можуть бути:

- взаємодія з однолітками (вміння не заважати одноліткам організовувати гру або брати участь у спільній грі);
- уміння гратися довго, із захопленням, зосереджено;
- знання норм поведінки і використання позитивних форм у спілкуванні з однолітками (розмовляти спокійно, ввічливо попросити, запропонувати другові свою іграшку, поступатися роллю, допомагати);
- виявлення почуттів емпатії (співпереживання, співчуття, радість від спілкування з однолітками тощо).

Орієнтовний план тематичної перевірки роботи ДНЗ

з питань розвитку елементарних математичних уявлень у дітей

1. Дата перевірки, ким проводилася:

а) загальні відомості про дошкільний заклад освіти: номер, адреса, режим роботи;

б) комплектація: кількість груп (спеціалізовані, санаторні тощо); кількість дітей за планом, за списками, на період перевірки. Причини відсутності дітей.

2. Кадри дошкільного закладу:

а) завідувач, методист – освіта, стаж педагогічної та адміністративної роботи;

б) кількість вихователів, їхня освіта, стаж;

в) підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (форми, терміни). Форми методичної роботи (масові, групові, індивідуальні) з теми перевірки, які використовувалися з означеної проблеми.

3. Мета та методи перевірки. Основні результати та зауваження попередньої перевірки, якість їхнього виконання.

4. Аналіз умов роботи вихователів щодо розвитку елементарних математичних уявлень:

а) обладнання педагогічного процесу: наявність і стан наочних посібників, технічних засобів навчання, їхнє застосування на заняттях;

б) обладнання для самостійної діяльності дітей поза заняттями;

в) обладнання методичного кабінету з теми перевірки: наявність і рівень методичних матеріалів, літератури з розвитку математичних уявлень у дітей, використання цих матеріалів вихователем;

г) загальні висновки. Відповідність умов роботи сучасним вимогам щодо організації освітнього процесу.

5. Планування та облік роботи. Аналіз календарних планів не менш, ніж за 1-3 місяці.

6. Аналіз методики роботи вихователів на заняттях. Організація роботи з дітьми поза заняттями. Використання дітьми одержаних математичних знань і вмінь в інших видах діяльності.

7. Аналіз рівня знань і вмінь дітей відповідно до вимог програми, за якою працюють вихователі групи (за матеріалами індивідуального обстеження дітей).

8. Методична робота з колективом:

а) місце питань розвитку математичних уявлень дітей у річному плані роботи дошкільного закладу освіти;

б) форми методичної роботи з вихователями. Відбиття цієї проблеми в педагогічній документації (протоколи педагогічних рад, обговорення відкритих занять, зошити спостереження в різних вікових групах тощо): прийняті рішення та рекомендації, їх конкретність, терміни, перевірка виконання тощо. Стан аналізу планів освітньої роботи;

в) вплив методичної роботи на якість педагогічного процесу;

г) стан роботи щодо узагальнення та впровадження перспективного педагогічного досвіду.

9. Загальні висновки. Пропозиції щодо усунення недоліків.

Орієнтовні питання для тематичної перевірки стану морально-етичного виховання дошкільників

1. Створення умов для змістовної діяльності дитини.

2. Стиль взаємин дорослих та дітей, дітей між собою.

3. Аналіз методів і прийомів, що їх використовує вихователь з метою морально-етичного виховання дошкільників.

4. Формування дитячого колективу й виховання колективізму в дітей:

а) наявність видів діяльності, які відбуваються спільно, індивідуально, їхній зміст, кількість дітей, об'єднаних під час діяльності, характер об'єднання;

б) оцінка досвіду морально-етичного виховання, який надають дитині різні види діяльності.

5. Взаємини дітей у спільній діяльності, їхній прояв;

а) оцінка ролі вихователя як організатора спільної діяльності дітей, прийоми керівництва.

6. Вирішення завдань морально-етичного виховання під час планування та організації навчальної діяльності:

а) планування завдань морально-етичного виховання під час занять;

б) які методи, прийоми використовує вихователь для формування вихованості в дітей, засвоєння норм поведінки під час занять;

в) зміст уявлень дітей про Батьківщину, працю дорослих тощо.

7. Рівень морально-етичної вихованості дітей різних вікових груп:

- а) дотримання правил поведінки на заняттях і в інших видах діяльності, які правила, традиції існують у групах;
 - б) характеристика змісту вихованості дітей у різних вікових групах;
 - в) наявність оцінно-контрольних дій у дітей;
 - г) аналіз морально-вольової готовності дітей до школи (старша група).
8. Зв'язок дошкільного закладу освіти з сім'єю. Форми роботи з сім'єю.

Орієнтовні питання для тематичної перевірки стану естетичного виховання дошкільників

1. Створення умов для естетичного виховання:

- а) додержання принципів художнього оформлення приміщень:
 - відповідність оформлення приміщень їхньому призначенню;
 - відповідність іграшок, меблів, посуду естетичним вимогам;
 - використання дитячих робіт у художньому оформленні приміщень;
 - використання в педагогічному процесі художнього оформлення приміщень;
- б) оснащення педагогічного процесу:
 - наявність художньої, методичної літератури, наочного матеріалу, перспективного педагогічного досвіду з проблеми естетичного виховання дошкільників;
 - наявність творів образотворчого мистецтва;
 - наявність куточків зображувальної діяльності в групах.

2. Вивчення педагогічного процесу:

- а) аналіз планування роботи з зображувальної діяльності;
- б) аналіз рівня зображувальних умінь і навичок у дітей;
- в) наявність виявів творчої самостійності в зображувальній діяльності;
- г) наявність у дітей знань про художників, жанри мистецтва. Доцільність використання творів мистецтва під час проведення занять.

Пейзажні картини

- відповідність картини художнім і педагогічним вимогам;
- методи й прийоми, використані вихователем для створення емоційного настрою в дітей;
- цілеспрямованість і послідовність запитань вихователя, спрямованих на з'ясування розуміння дітьми змісту й засобів виразності;
- прийоми активізації естетичного сприйняття картини.

Твори народного декоративного мистецтва

- відповідність художніх особливостей твору вимогам чинних програм, віку дітей;
- доцільність прийомів, використаних вихователем з метою естетичної та емоційної підготовки дітей до сприймання твору;
- прийоми керівництва естетичним сприйманням твору (характер і зміст запитань, порівняння з іншими видами народного мистецтва тощо);
- реакції дітей (висловлювання, емоції, міркування тощо).

Книжкові ілюстрації

- уміння розуміти зміст ілюстрації в єдності із зображувальними засобами;
 - здатність до співпереживання настрою, відображеного в ілюстрації;
 - г) аналіз дитячих робіт із зображувальної діяльності;
 - д) аналіз рівня музичного розвитку дошкільників;
 - е) доцільність методів і прийомів, які використовуються музичним керівником, вихователем під час музичних занять;
 - є) різноманітність форм самостійної художньої діяльності (музична, художньо-мовленнєва, зображувальна);
 - ж) доцільність методів і прийомів керівництва самостійною художньою діяльністю дошкільників;
 - з) як часто використовується природа, довкілля як засіб естетичного виховання дошкільників;
 - і) доцільність методів і прийомів, які використовують під час формування образності й виразності дитячого мовлення.
3. Керівництво естетичним вихованням дошкільників:
- а) різноманітність форм організації естетичного виховання (заняття, самостійна художня діяльність, свята, розваги, екскурсії тощо),
 - б) доцільність прийомів керівництва естетичним вихованням (бесіди, показ, аналіз дитячих робіт тощо).

Орієнтовні питання для тематичної перевірки рівня розвитку зображувальної діяльності дошкільників

1. Зміст та методика проведення занять із малювання, ліплення з натури:
 - створення умов для проведення заняття (добір матеріалу, розташування натури, відповідність натури естетичним, педагогічним умовам, віковим особливостям дітей);
 - доцільність використаних прийомів керівництва розгляданням натури на початку, впродовж та наприкінці заняття;
 - оцінка активності, самостійності дітей під час роботи.
2. Організація занять із малювання, аплікації, ліплення за сюжетом:
 - створення умов для проведення заняття;
 - доцільність методів і прийомів, використаних вихователем під час визначення сюжету, добору засобів виразності, залучення дітей до обговорення послідовності виконання завдання;
 - відповідність прийомів, спрямованих на формування виразних образів, віковим особливостям дітей;
 - оцінка емоційних проявів дітей під час роботи (захоплення, зацікавленість, вияви творчості тощо);
 - оцінювання дитячих робіт.
3. Особливості організації занять із зображувальної діяльності за задумом:
 - створення умов для проведення заняття;
 - спрямованість використання методів і прийомів на формування у дітей емоційного настрою, оригінальності й самостійності задуму;

- оцінка самостійності, активності, проявів творчості у дітей під час виконання завдання.

4. Оцінка рівня розвитку зображувальних навичок.

Орієнтовні питання для тематичної перевірки стану трудового виховання дітей дошкільного віку

1. Створення умов для організації трудової діяльності в дошкільному закладі освіти:

а) наявність куточків праці у групових кімнатах і на ділянці (самообслуговування, господарчо-побутова праця, праця в природі, ручна праця тощо);

б) наявність необхідного обладнання, його розміщення;

в) наявність у куточках праці виробів, виконаних руками дорослих;

г) наявність у методичному кабінеті художньої, методичної літератури, наочного матеріалу, перспективного педагогічного досвіду з проблеми трудового виховання дошкільників.

2. Рівень сформованості в дітей уявлень про працю дорослих, ставлення до людей праці:

а) з'ясування обізнаності дітей щодо професій дорослих;

б) з'ясування взаємин, мотивів участі у трудовій діяльності, а також у сюжетно-рольових іграх («Професії» тощо).

3. Рівень трудових умінь і навичок, їхня відповідність вимогам чинних програм:

а) сформованість навичок організації праці (розподіл обов'язків, добір необхідного обладнання, доцільність його розміщення на робочому місці);

б) сформованість навичок додержання порядку (дбайливе ставлення до обладнання, чистота робочого місця під час діяльності, прибирання робочого місця);

в) сформованість навичок планування роботи (добір способів виконання, визначення трудових операцій, порядок їхнього виконання тощо);

г) сформованість моральних якостей (цілеспрямованість, взаємодопомога тощо).

4. Керівництво трудовою діяльністю дошкільників: різноманітність прийомів керівництва працею дітей (показ, пояснення, вправлення, допомога, вказівка, спільна з дорослим діяльність, контроль, етика тощо).

5. Планування трудової діяльності:

а) частота планування різних видів праці;

б) наявність роботи з батьками.

Орієнтовні питання для тематичної перевірки стану ознайомлення дітей з природою

1. Створення умов щодо ознайомлення дошкільників з природою:

а) доцільність добору рослин і тварин у куточку природи, відповідність вимогам чинних програм, віковій групі;

б) оцінка оснащення педагогічного процесу дидактичним матеріалом (іграми, картинами, схемами тощо);

в) створення умов для ознайомлення дошкільників із природою на ділянці.

2. Різноманітність форм і методів ознайомлення дітей із природою:

а) оцінка праці й спостережень в куточку природи (природознавчий зміст, доцільність форм організації дітей. Методи й прийоми керівництва діяльністю дітей);

б) використання дидактичних ігор природознавчого змісту (добір ігор, особливості проведення);

в) час і місце роботи з ознайомлення з природою під час прогулянок;

г) місце занять у системі роботи з ознайомлення дошкільників із природою.

3. Виявлення рівня обізнаності дітей щодо проблеми.

Орієнтовні питання для тематичної перевірки рівня сформованості культурно-гігієнічних навичок у дошкільників

1. Створення умов щодо формування й розвитку культурно-гігієнічних навичок дошкільників:

а) під час їжі – сервірування столу (наявність серветок, столових приборів відповідно до віку дітей тощо), розташування дітей за столами тощо;

б) під час умивання – наявність індивідуального рушника, мила в кожній дитини, зручний доступ до вмивальників тощо;

в) під час одягання – наявність необхідної кількості шаф у роздягальній кімнаті, забезпечення вільного доступу до них кожній дитині тощо.

2. Наявність систематичного й послідовного формування й розвитку культурно-гігієнічних навичок. Під час спостережень звертати увагу на:

а) охайність їжі, а саме: вміння дітей правильно тримати ложку й хліб, пережовувати їжу, користуватися серветкою, тихо виходити після їжі з-за столу, дякувати, користуватися лише власним столовим прибором;

б) навички вмивання, а саме: вміння закривати рукави, намилювати руки до появи піни, змивати мило, насухо витирати руки, охайно вішати рушник;

в) навички одягання й роздягання, а саме: вміння розстібати гудзики, знімати одяг, охайно вішати його (спочатку сорочка або сукня, потім – колготи, черевики);

г) врахування вікових та індивідуальних особливостей дошкільників;

г) прийоми керівництва з боку вихователя.

Схема складання карти передового педагогічного досвіду

Форма титульної сторінки

КАРТА ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

вихователя дитячого садка № _____

Тема досвіду _____

**Підготував студент-практикант
V курсу педагогічного факультету**

(прізвище, ініціали)

Оцінка _____

Підпис методиста _____

Описуючи досвід роботи одного з вихователів дошкільної установи, студент-практикант повинен дотримуватися такої послідовності:

1. Автор досвіду.

2. Анотація досвіду роботи (провідна ідея, мета, новизна, практична значущість). В анотації необхідно подати характеристику набутого в роботі досвіду за інноваційним потенціалом:

- модифікаційний, який пов'язаний з удосконаленням, раціоналізацією відомих методик, ідей тощо;
- комбінаторний, який полягає в нових конструктивних поєднаннях відомих ідей, методик виховної роботи;
- авторський, радикальний – впровадження оригінальних ідей, форм, методів роботи;
- зазначити рівень актуальності досвіду (для конкретного дитячого колективу, для конкретного дошкільного закладу чи закладу зі схожими умовами, для певного регіону, у загальнодержавному масштабі);
- вказати репрезентабельність досвіду роботи, тобто його тривалість, підтвердження у роботі інших педагогів, дошкільних установ;
- обґрунтувати відповідність досвіду вимогам раціонального використання часу, засобів, витрат.

3. Ким і коли схвалено цей досвід роботи.

4. Форми впровадження (опис у методичних рекомендаціях, проведення консультацій, семінарів, семінарів-практикумів, участь автора досвіду у педагогічних читаннях, науково-практичних конференціях, публікація матеріалів досвіду на сторінках періодичної педагогічної преси).

Крім опису кращого досвіду роботи вихователя ДНЗ у формі запропонованої вище карти передового педагогічного досвіду, студенти-практиканти можуть ***оформити буклет, розгортку*** чи іншу наочну форму презентації цього досвіду роботи. Бажано унаочнити текст фотографіями, моделями, схемами, що ілюструють основні методичні ідеї, втілювані носієм досвіду в практику роботи з дітьми дошкільного віку.

Орієнтовна схема психолого-педагогічного аналізу вузівської лекції

1. Тема лекції; назва навчальної дисципліни, факультет, курс; прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання викладача.
2. Відвідування лекції студентами (відсоток присутніх від загальної чисельності потоку).
3. Організація лекції (наявність плану лекції, чіткість його структури, дотримання викладачем плану, раціональний розподіл часу, підготовка навчально-методичного забезпечення: ТЗН, наочності тощо).
4. Зміст лекції (науковий, дуже складний, дуже популярний, затеоретизований, переважає емпіричний матеріал, теоретичний матеріал поєднано з конкретними прикладами).
5. Дотримання лектором основних дидактичних принципів, володіння методикою викладання, вміння підтримувати дисципліну.
6. Темп лекції (нормальний, швидкий, дуже повільний; конспектування лекції: більшість студентів ведуть конспекти, більшість студентів не конспектують).
7. Вміння лектора збуджувати та підтримувати інтерес і увагу студентів упродовж всієї лекції (лектор ставить достатньо запитань, що примушують студентів розмірковувати, дуже багато запитань, мало, зовсім не ставить).
8. Доказовість, аргументованість змісту лекції (лектор переконливо доводить вірність висунутих положень або бездоказово декларує істини).
9. Лекція має зв'язок з профілем майбутньої професії (дуже добрий, достатній, ледве помітний, зв'язок відсутній).
10. Стил ь читання лекції (захоплюючий, живий, наочний, лекцію легко записувати, монотонний, нудний, лекцію важко записувати).
11. Ступінь володіння лектором матеріалом лекції (вільно володіє, майже не заглядає в конспект, іноді тільки зачитує яскраві приклади, цитати, статистичні дані тощо; не відривається від конспекту, на складні запитання студентів дає ухильні відповіді; поєднує читання тексту з імпровізацією).
12. Контакт з аудиторією (добрий, недостатній, відсутній).
13. Ставлення лектора до студентів (дуже суворе, в міру вимогливе, байдуже, уважне).
14. Культура зовнішнього вигляду і поведінки лектора, культура мовлення.
15. Загальні висновки (досягнення цілей лекції, виконання плану, ступінь розуміння і засвоєння студентами матеріалу лекції).

*Орієнтовна схема психолого-педагогічного аналізу практичного
(семінарського) заняття*

1. Тема заняття; назва навчальної дисципліни; факультет, курс; прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання викладача.
2. Відвідування заняття студентами (відсоток присутніх від загальної чисельності групи).
3. Характеристика плану заняття (добрий, дуже багато питань, питання сформульовано дуже загально, слід їх деталізувати; мало питань, пов'язаних з профілем майбутньої професії).
4. Список рекомендованої літератури (дуже багато літератури, переважна більшість її є недоступною, відсутня у бібліотеці; мало новинок; список достатній; варто додати літературу з профільних проблем).
5. Організація заняття (чітка, безладна, весь час заповнено обговоренням питань).
6. Темп заняття (оптимальний, високий, низький, багато часу марнується, багато говорить сам викладач).
7. Чи ведуть студенти записи під час заняття (регулярно, рідко, не ведуть).
8. Дотримання викладачем основних дидактичних принципів, володіння методикою викладання, вміння підтримувати дисципліну.
9. Ступінь володіння викладачем навчальним матеріалом (вільно володіє, не звертається до допоміжних матеріалів; при виникненні складних питань звертається до конспекту чи підручника; неухильно дотримується конспекту заняття, постійно до нього звертається).
10. Стил ь проведення заняття (жвавий, студенти часто ставлять гострі, проблемні питання та відбувається дискусія; нудно, мляво, не збуджує думки студентів; викладач завжди нав'язує свою точку зору).
11. Закінчення заняття; підсумковий виступ викладача (кваліфікований, переконливий, непереконливий; не збагачує знання студентів).
12. Семінар, практичне заняття має зв'язок з майбутньою професією (дуже добрий, достатній, ледве помітний, не має).
13. Оцінювання знань студентів на занятті (об'єктивність і аргументованість оцінок).
14. Ставлення викладача до студентів (дуже суворе, в міру вимогливе, уважне, байдуже).
15. Ставлення студентів до викладача (уважне, байдуже, критичне).
16. Культура зовнішнього вигляду і поведінки викладача, культура мовлення.
17. Загальні висновки (ступінь досягнення цілей заняття, виконання плану, ступінь підготовки студентів та засвоєння ними вивченого матеріалу).

**Вимоги до оформлення звіту про результати педагогічної практики
та характеристики студента-практиканта**

Звіт про педагогічну практику
студента ____ курсу педагогічного факультету
напряму (спеціальності) «Дошкільна освіта»

(прізвище, ім'я, по батькові)
в період з _____ по _____
у _____

Схема звіту

1. Загальні відомості про місце і час педагогічної практики.
2. Характеристика виконання індивідуального плану студента: позитивні та негативні сторони, труднощі, які виникли під час практики, чим обумовлені; яку роботу проведено для успішного завершення педагогічної практики.
3. Значення практики для оволодіння педагогічною майстерністю.
4. Пропозиції до поліпшення організації і проведення педагогічної практики.

Підпис студента практиканта: _____

ХАРАКТЕРИСТИКА

студента-практиканта _____ курсу педагогічного факультету

(прізвище, ім'я, по батькові)

Характеристика містить відомості про час і місце проходження практики; посаду, на якій працював студент-практикант.

Слід перерахувати виконані за період практики види роботи, зазначивши тематику занять, зміст виховної роботи з дітьми та методичну роботу, проведenu в дошкільному закладі. Кожному виду роботи дати коротку якісну характеристику. У характеристиці слід також зазначити ставлення студента до своїх обов'язків практиканта, рівень його теоретичної підготовки, наявність педагогічних здібностей, умінь спілкуватися з вихованцями та колегами.

Необхідно вказати на помилки і недоліки в роботі, проаналізувати їх можливі причини, дати поради на майбутнє.

Завершують характеристику загальною оцінкою за практику, яку виставляють за п'ятибальною системою.

Характеристика має бути оформлена на одному аркуші, підписана керівником бази практики (завідувачкою дошкільного навчального закладу, начальником управління освіти, завідувачем кафедри) та завірена печаткою відповідної установи.

Зміст

Вступ	3
Положення про організацію педагогічної практики студентів спеціальності «Дошкільна освіта»	7
Освітньо-кваліфікаційний рівень „бакалавр”	
Навчальна педагогічна практика	10
Практика у групах дітей раннього віку	16
Педагогічна практика у групах дітей дошкільного віку	24
Організаційно-методична практика	35
Освітньо-кваліфікаційний рівень „спеціаліст”	
Інспекторсько-методична практика	44
Освітньо-кваліфікаційний рівень „магістр”	
Виробнича педагогічна практика у дошкільних закладах	53
Асистентська практика у вищих навчальних закладах	62
Переддипломна практика	69
Додатки	72
Додаток 1. Форма титульної сторінки звітної документації	73
Додаток 2. Вимоги до оформлення конспектів занять з дітьми дошкільного віку	74
Додаток 3. Вимоги до оформлення конспектів залікових форм організації життєдіяльності дітей у дошкільному навчальному закладі	77
Додаток 4. Вимоги до оформлення психолого-педагогічної характеристики дитини раннього та дошкільного віку	79
Додаток 5. Методики психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей раннього віку	82
Додаток 6. Методики для проведення психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей дошкільного віку	117
Додаток 7. Схема написання конспекту методичного заходу	142
Додаток 8. Зразки орієнтовних планів проведення тематичних перевірок у дошкільному закладі	144
Додаток 9. Схема складання карти передового педагогічного досвіду	152
Додаток 10. Схема аналізу вузівської лекції	154
Додаток 11. Схема аналізу практичного заняття	155
Додаток 12. Вимоги до оформлення звіту про результати педагогічної практики та характеристики студента-практиканта	156